

Bescherm- en Herstelplan Gas

Versie 1.00

Ministerie van Economische Zaken en Klimaat
Directoraat-Generaal Klimaat en Energie

Bescherm- en Herstelplan Gas

Versie 1.0

11 september 2019

Quickread

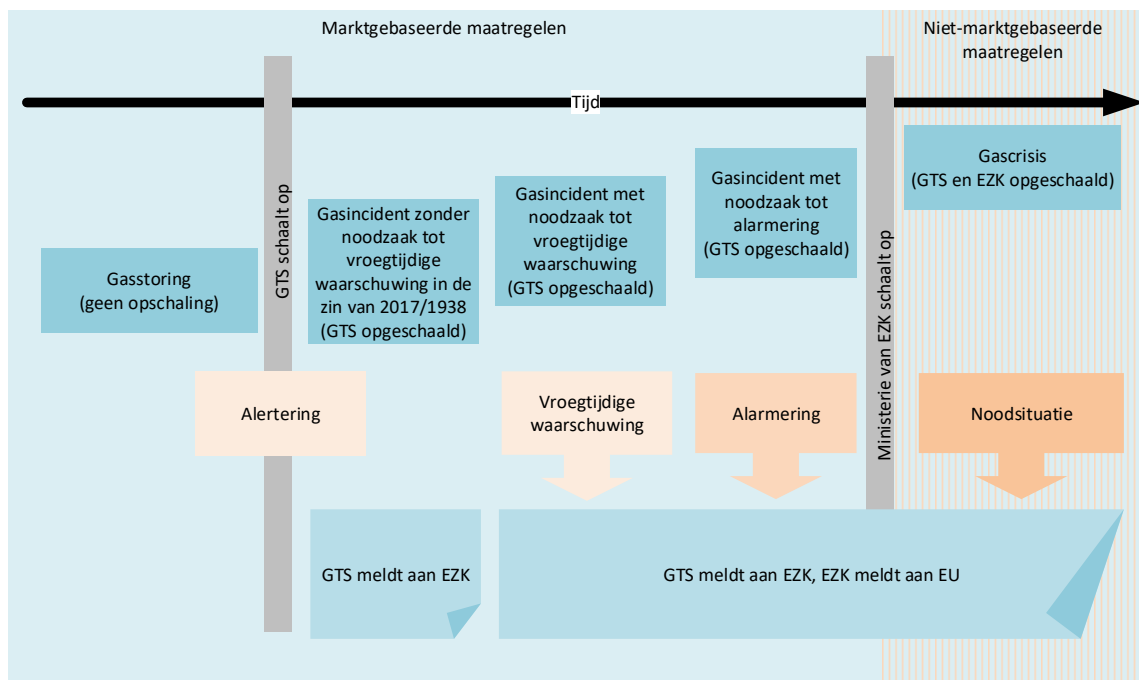
1. Inleiding

Deze quickread is bedoeld als handzame en praktische samenvatting van het Bescherm- en Herstelplan Gas (hierna: BH-G), een plan dat is bedoeld om te gebruiken als handvat tijdens een (dreiging van een) aanzienlijke verslechtering van de gaslevering. De quickread geeft een korte doorkijk naar de onderdelen van het plan die op dat moment relevant zijn. Een uitgebreide toelichting is te vinden in de hoofdtekst van het BH-G, waarnaar telkens verwezen wordt.

Het BH-G is opgesteld door de minister van Economische Zaken en Klimaat (EZK), als verantwoordelijke voor de gasleveringszekerheid in Nederland, in nauwe samenwerking met landelijk netbeheerder Gasunie Transport Services (GTS) en na consultatie van belanghebbenden.

2. Crisisniveaus

Artikel 11, eerste lid, van EU-verordening 2017/1938¹ onderscheidt drie crisisniveaus: vroegtijdige waarschuwing, alarm en noodsituatie.² De niveaus worden gebruikt om drie typen situaties aan te duiden (en de aan die situatie gekoppelde informatielijnen en maatregelen te beschrijven). In de nationale crisisbeheersing wordt daarnaast – naar analogie van andere crisistypen – onderscheid gemaakt tussen gasstoringen, gasincidenten en gascrises. De onderstaande figuur maakt duidelijk hoe beide indelingen met elkaar samenhangen. Een toelichting hierop staat in hoofdstuk 3.

Figuur 1. Crisisniveaus en gerelateerde type maatregelen en type meldingen aan de EU.

¹ Verordening (EU) nr. 2017/1938 van het Europees Parlement en de Raad van 25 oktober 2017 betreffende maatregelen tot veiligstelling van de gasleveringszekerheid en houdende intrekking van Verordening (EU) nr. 994/2010 (PbEU 2017, L 280/30)

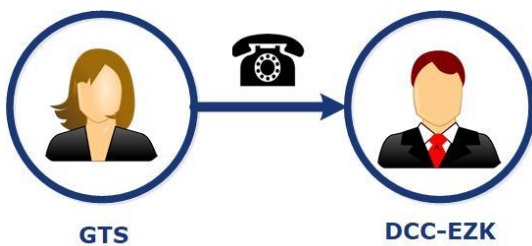
² In het BH-G wordt met noodsituatie bedoeld de noodsituatie op grond van artikel 11, eerste lid, onder c, van de EU-verordening. Dit ter onderscheiding van de noodsituatie als bedoeld in artikel 4.1.4.4. van Transportcode Gas LNB, welke GTS zelf kan uitroepen. Waar nodig zal dit expliciet worden benadrukt.

3. Vroegtijdige waarschuwing, alarm en afkondiging noodsituatie

Om snel op de juiste schaal te kunnen handelen, schrijft de EU-verordening voor dat lidstaten uitwerken hoe zij de Europese Unie op de hoogte stellen van de genoemde situaties. Hoofdstuk 6 van het BH-G geeft deze uitwerking. Het werkt bovendien het nationale proces van alertering uit dat aan de orde kan zijn bij situaties die (nog) buiten de scope van de EU-verordening vallen. Hieronder worden de contactlijnen per proces schematisch weergegeven. Voor een toelichting wordt verwezen naar paragraaf 6.2 tot en met 6.5.

a) Alertering

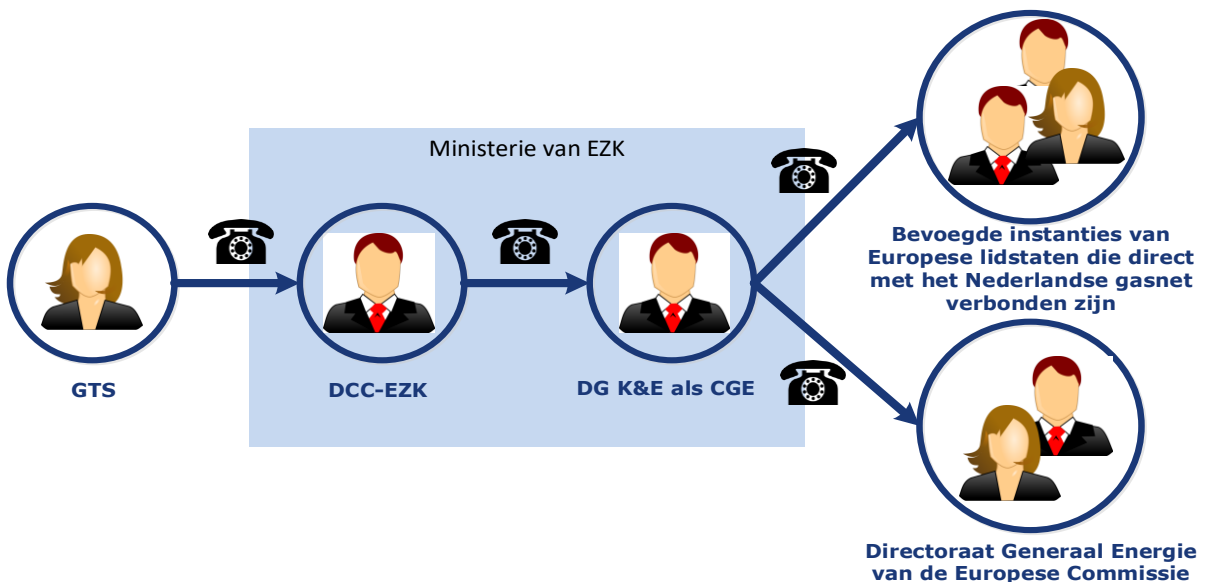
Bij (dreigende) verstoringen van de gasvoorziening die ernstig genoeg zijn om er als landelijk netbeheerder voor op te schalen (gasincident) maar niet kunnen leiden tot het ontstaan van een alarm- of noodsituatieniveau, treedt het proces van alertering in werking:

Figuur 2. Schematische weergave alertering

b) Vroegtijdige waarschuwing

Indien uit concrete, ernstige en betrouwbare informatie van GTS of een andere instantie blijkt dat zich een gebeurtenis kan voordoen die de gasleveringssituatie aanzienlijk kan doen verslechteren en die kan leiden tot het ontstaan van een alarm- of noodsituatieniveau, treedt het proces van vroegtijdige waarschuwing in werking³:

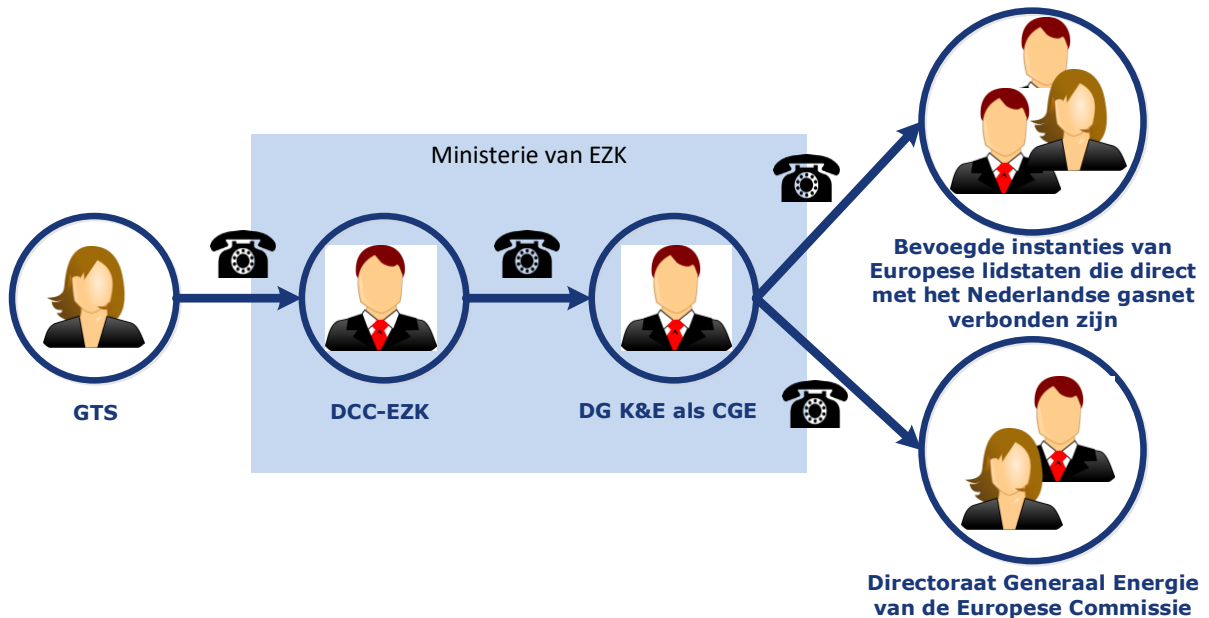

Figuur 3. Schematische weergave vroegtijdige waarschuwing

³ In het geval dat het gaat over laagcalorisch gas wordt ook de bevoegde instantie van Frankrijk geïnformeerd door DG K&E in zijn rol als CGE. Dit geldt ook in het geval van "alarm/alarmering" en "afkondiging noodsituatie".

c) Alarm/alarmering

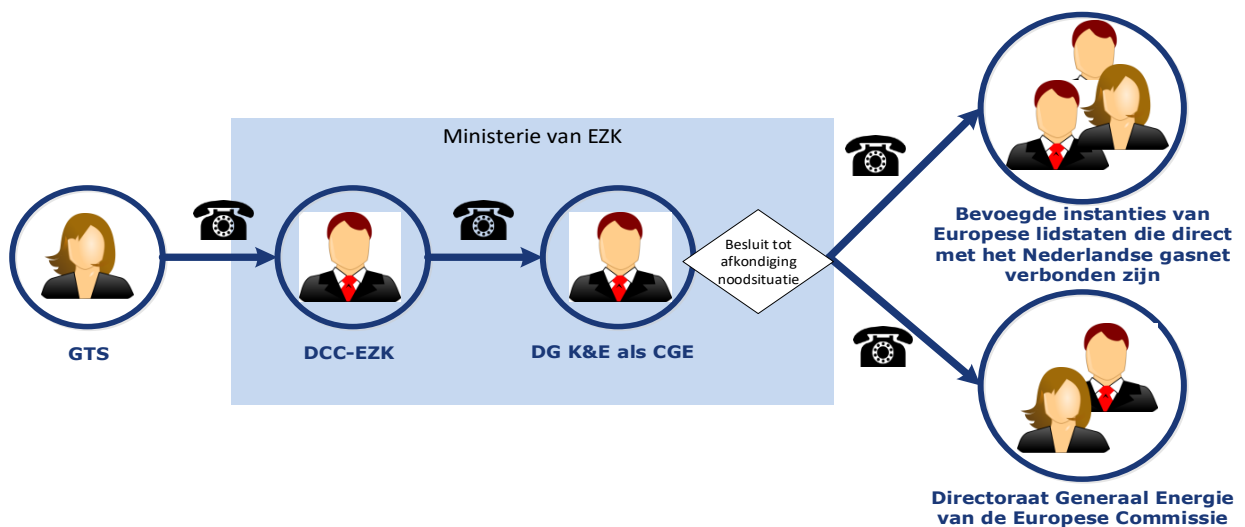
Indien zich daadwerkelijk een verstoring van de gaslevering of uitzonderlijk hoge gasvraag voordoet die de gasleveringssituatie aanzienlijk doet verslechteren maar de markt is nog in staat om deze verstoring of vraag op te vangen, treedt het proces van alarm/alarmering in werking:

Figuur 4. Schematische weergave alarm/alarmering

d) Afkondiging gascrisis/noodsituatie

In een situatie waarbij er zich een uitzonderlijk hoge gasvraag, een aanzienlijke verstoring van de gaslevering of een andere aanzienlijke verslechtering van de gasleveringssituatie voordoet, en alle relevante marktgebaseerde maatregelen zijn toegepast maar de gaslevering niet volstaat om aan de resterende gasvraag te voldoen en er dus bijkomend ook niet-marktgebaseerde maatregelen moeten worden genomen, kondigt de Directeur-Generaal Klimaat & Energie (DG K&E) in zijn hoedanigheid als Crisismanager Gas en Elektriciteit (CGE) een gascrisis/noodsituatie af en stelt hij de Europese Commissie daarvan op de hoogte. Het totale proces van afkondiging van een gascrisis/noodsituatie verloopt als volgt:

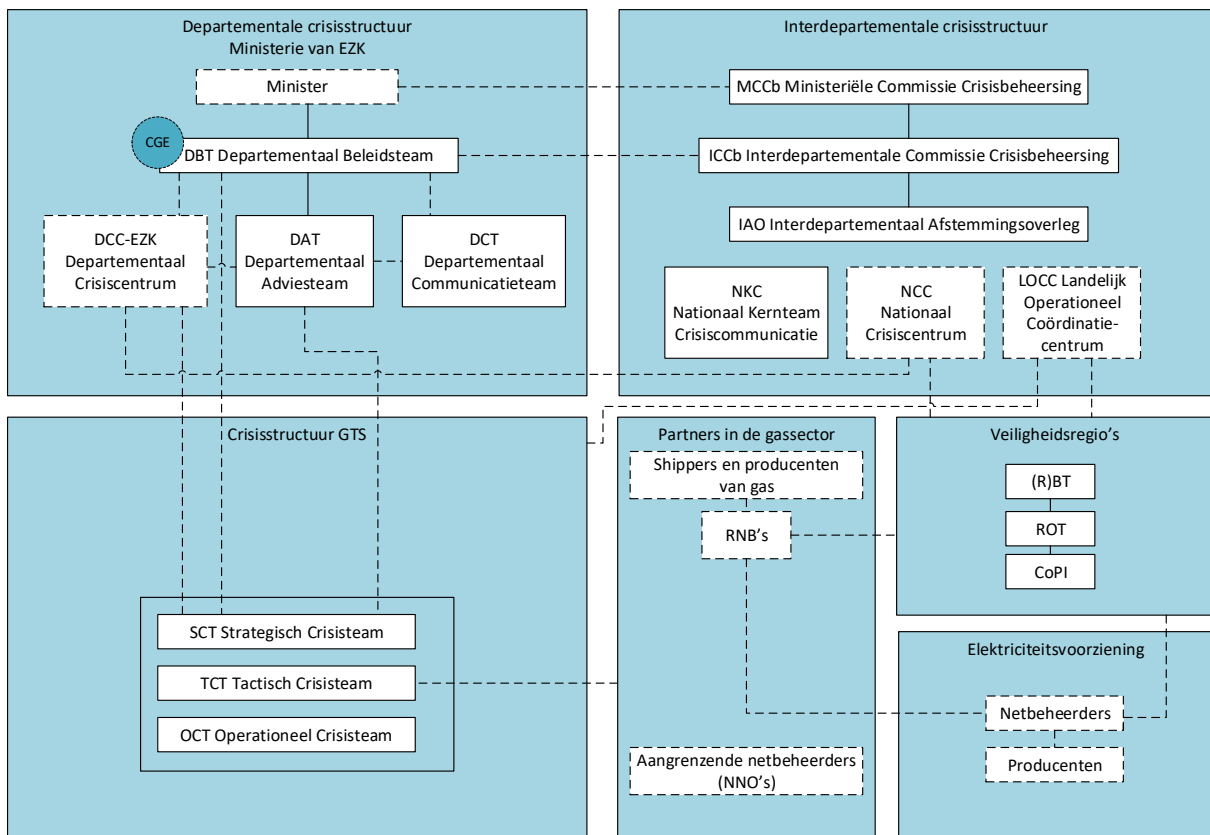

Figuur 5. Schematische weergave afkondiging gascrisis/noodsituatie

4. Organisatie

Bij een gasincident of gascrisis/noodsituatie wordt opgeschaald. Hiermee wordt bedoeld dat een gelegenheidsstructuur (incident- of crisisorganisatie) bij elkaar komt. Deze gelegenheidsstructuur is modulair opgebouwd. In onderstaand overzicht worden de betrokken teams bij het ministerie van EZK en GTS alsmede de interdepartementale crisisstructuur en de overige betrokken crisispartners weergegeven in hun onderlinge samenhang. De met een doorgetrokken lijn omlinjnde blokken geven speciaal voor de situatie gevormde teams aan; de met een stippellijn omlinjnde blokken zijn permanente structuren.

Voor een toelichting op de rol van de verschillende betrokken partijen wordt verwezen naar hoofdstuk 4. Voor een toelichting op de opbouw van de crisisorganisatie en wijze van opschaling wordt verwezen naar hoofdstuk 5 resp. paragraaf 6.6.

Figuur 6. Organisatie

5. Maatregelen

Tijdens een vroegtijdige waarschuwing of een alarmering zijn marktgebaseerde maatregelen mogelijk. Omschrijvingen van en toelichtingen op deze maatregelen zijn opgenomen in paragraaf 8.2 (gasstoring), 8.3 (gasincident met noodzaak tot vroegtijdige waarschuwing) en 8.4 (gasincident met noodzaak tot alarmering). Tijdens een noodsituatie volgens de EU-verordening (gascrisis) worden niet-marktgebaseerde maatregelen overwogen, volgens de onderstaande maatregelenladder.

De maatregelenladder geeft een dwingende volgorde aan waarin maatregelen worden overwogen, beginnend bij de eerste maatregel. Niet iedere maatregel zal echter mogelijk blijken bij alle soorten

verslechtingen van de gaslevering. Dit kan onder meer komen door de urgentie van de situatie. Dit heeft in de praktijk gevolgen voor hoe snel de ladder doorlopen wordt. Een uitgebreide toelichting op de maatregelenladder is opgenomen in paragraaf 8.5. Een toelichting op iedere maatregel in deze ladder is opgenomen in paragraaf 8.6 alsmede in bijlage 1.

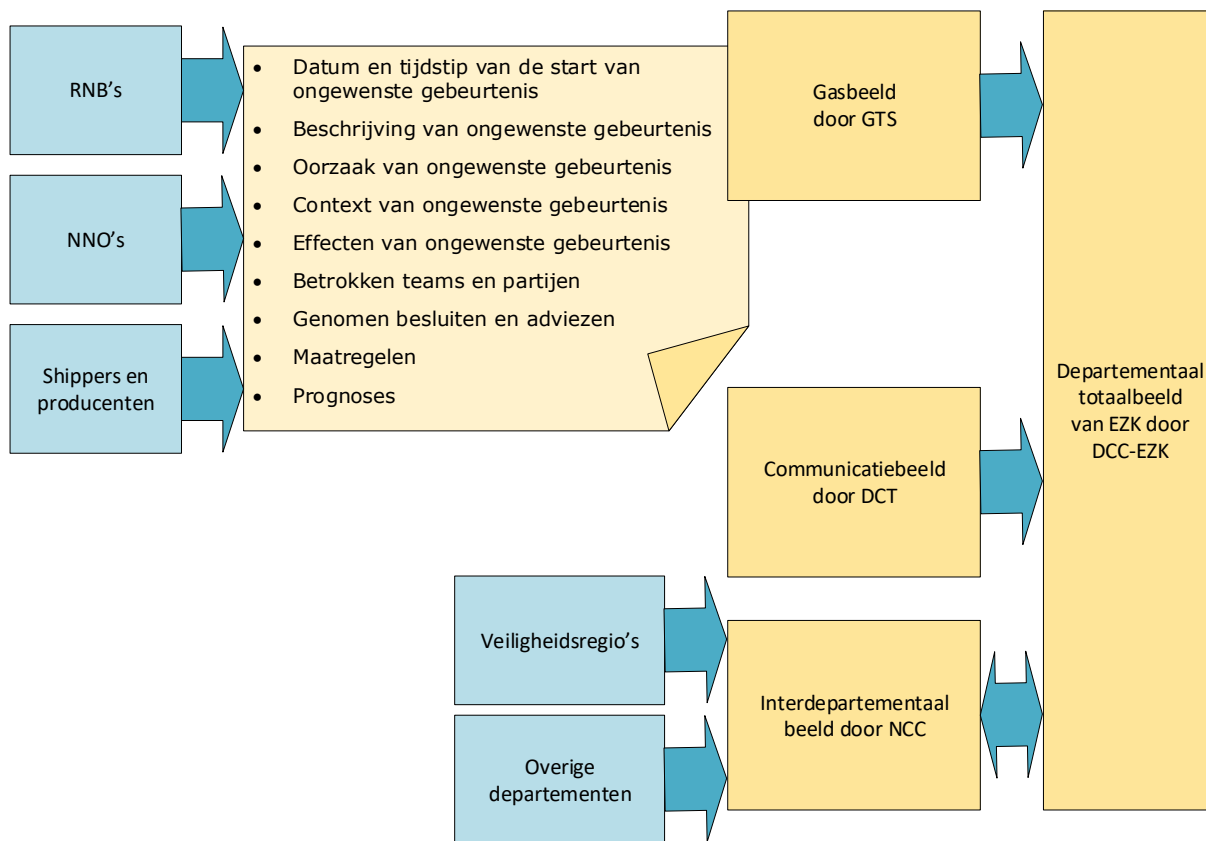
Maatregelenladder		Soort maatregel	Gericht op type afnemer
1	Oproepen tot vermindering aardgasverbruik	Maatschappelijk	Alle afnemers
2	a. Vrijwillig verzoek minder gasafname aan buurlanden (overheid tot overheid). b. Europese commissie verzoeken om regionale noodsituatie uit te roepen	Internationaal	Niet-beschermde afnemers
3	Inroepen van een besparingstender 'minder afname'	Economisch	Niet-beschermde afnemers
4	Opleggen van een extra heffing voor aardgas	Economisch	Niet-beschermde afnemers
5	Gedwongen brandstofomschakeling van industrieën	Juridisch	Niet-beschermde afnemers
6	Gedwongen brandstofomschakeling bij de productie van elektriciteit	Juridisch	Niet-beschermde afnemers
7	Niet-beschermde afnemers afschakelen (administratief en/of technisch)	Juridisch / technisch	Niet-beschermde afnemers
8	Niet door solidariteit beschermde afnemers afschakelen (administratief en/of technisch)	Juridisch / technisch	Niet door solidariteit beschermde afnemers
9	Inroepen onderlinge solidariteit tussen EU-lidstaten	Internationaal	Niet door solidariteit beschermde buitenlandse afnemers
10	Door solidariteit beschermde afnemers administratief afschakelen	Juridisch	Door solidariteit beschermde afnemers
11	Regio's inclusief export technisch afsluiten	Technisch	Door solidariteit beschermde afnemers

Tabel 1. Maatregelenladder gascrisis/noodsituatie

Hoewel er bij grootschalige gastekorten die leiden tot een gascrisis/noodsituatie een beroep kan worden gedaan op noodwetten als de Distributiewet zal voor een deel van deze maatregelen wijziging van regelgeving vereist zijn. Daarbij zal ook het vraagstuk van compensatie worden geadresseerd en zal worden vastgelegd wat de rol en verantwoordelijkheden van de diverse actoren zijn, waaronder in ieder geval GTS, de regionale netbeheerders en de toezichthouder.

6. Informatie-uitwisseling

Navolgende figuur geeft weer op welke manier informatie gedeeld wordt tussen de crisisteams en betrokken partijen. Voor een toelichting op de informatie-uitwisseling wordt verwezen naar paragraaf 6.8.

Figuur 7. Schematische weergave informatie-uitwisseling (vorming departementaal beeld)

Inhoudsopgave

Quickread	1
1. Inleiding	1
2. Crisisniveaus	1
3. Vroegtijdige waarschuwing, alarm en afkondiging noodsituatie	2
4. Organisatie	4
5. Maatregelen	4
6. Informatie-uitwisseling	5
1. Inleiding	9
1.1 Inleiding	9
1.2 Doel en doelgroep	10
1.3 Relatie tot andere hand- en draaiboeken	10
1.4 Status en onderhoud	11
1.5 Versiebeheer	11
1.6 Leeswijzer	12
1.7 Vervolgstappen	12
2. EU-verordening 2017/1938	13
2.1 Algemeen	13
2.2 Crisisniveaus	13
2.3 Marktgebaseerde en niet-marktgebaseerde maatregelen	14
2.4 Beschermd afnemers en door solidariteit beschermde afnemers	14
2.5 Elektriciteitscentrales	15
2.6 Vitale infrastructuur	15
3. De Europese crisisniveaus in de Nederlandse crisisbeheersing	16
4. Betrokken partijen	18
4.1 Inleiding	18
4.2 Europese Commissie	18
4.3 Lidstaten van de Europese Unie	18
4.4 Minister van Economische Zaken en Klimaat	19
4.5 Landelijke netbeheerder GTS	20
4.6 Regionale netbeheerders	20
4.7 Overige crisispartners in de gasketen	21
4.8 Crisispartners buiten de gasketen	22
4.9 Beschermd en door solidariteit beschermde afnemers	23
5. Crisisstructuur	25
5.1 Inleiding	25
5.2 Crisismanager Gas en Elektriciteit	26
5.3 Ministerie van Economische Zaken en Klimaat	26
5.4 Landelijk Netbeheerder	27
5.5 Interdepartementale crisisorganisatie	27
5.6 Overige crisisteams	28
5.7 Taken en verantwoordelijkheden van de verschillende actoren	28

6. Crisisprocessen	31
6.1 Inleiding	31
6.2 Alertering	31
6.3 Vroegtijdige waarschuwing	31
6.4 Alarmering	32
6.5 Afkondiging gascrisis/noodsituatie	33
6.6 Op- en afschaling	34
6.7 Besluitvorming	35
6.8 Informatievoorziening	36
6.9 Crisiscommunicatie	38
7. Uitvoeringsprocessen	39
7.1 Reguleren gasvoorziening	39
7.2 Afsluiten klanten	39
7.3 Informeren klanten en ketenpartners	40
7.4 Herstellen gasvoorziening	40
8. Maatregelen	42
8.1 Algemeen	42
8.2 Maatregelen bij een gasstoring	42
8.3 Vroegtijdige waarschuwing/gasincident met noodzaak tot "vroegtijdige waarschuwing"	42
8.4 Alarmering/gasincident met noodzaak tot "alarmering"	43
8.5 Maatregelenladder bij een gascrisis/noodsituatie	46
8.6 Effect van de maatregelenladder op de gasvoorziening	53
8.7 Specifieke maatregelen voor elektriciteit en stadsverwarming	54
9. Borging van de crisisbeheersing	56
10. Regionale dimensie	57
10.1 Measures to be adopted per crisis level	57
10.2 Cooperation mechanisms	59
10.3 Solidarity among Member States	60
Bijlage 1. Niet-marktgebaseerde maatregelen	62
Bijlage 2. Scenariodrivers	81
Bijlage 3. Voorbeeldscenario's	86
Bijlage 4. Afkortingen	92
Bijlage 5. Definities	94
Bijlage 6. Concordantietabel model noodplan en BH-G	95

1. Inleiding

1.1 Inleiding

Problemen op het gebied van de gaslevering in Nederland kunnen grote gevolgen hebben: de maatschappij is voor een groot deel van de energievoorziening afhankelijk van gas. Een tekort aan (de juiste soort) gas, waardoor een aanzienlijke verslechtering van de gasleveringssituatie ontstaat, vraagt daarom om een weloverwogen, adequate aanpak.⁴

Op Europees niveau zijn eisen gesteld aan deze aanpak. Op grond van artikel 8, tweede lid, onderdeel b, van Verordening (EU) nr. 2017/1938 van het Europees Parlement en de Raad van 25 oktober 2017 betreffende maatregelen tot veiligstelling van de gasleveringszekerheid en houdende intrekking van Verordening (EU) nr. 994/2010 (PbEU 2017, L 280/30) (hierna: de EU-verordening) is de bevoegde instantie van elke lidstaat verplicht een noodplan op te stellen dat de maatregelen bevat om de effecten van een verstoring van de gaslevering weg te nemen of te beperken overeenkomstig de in artikel 10 gestelde regels voor noodplannen. De minister van Economische Zaken en Klimaat (EZK) is bevoegde instantie in de zin van artikel 3, tweede lid, van de EU-verordening en is verantwoordelijk voor het opstellen van het noodplan. In bijlage VII van de EU-verordening is het model voor een noodplan gegeven.

Naast deze Europese verplichting een noodplan op te stellen is het ook noodzakelijk een crisisplan op te stellen voor de situatie dat de gasleveringssituatie aanzienlijk verslechtert. Een crisisplan beschrijft de crisisstructuur, werkwijze en verdeling van taken en verantwoordelijkheden met betrekking tot leveringszekerheid gas tijdens een structureel tekort aan gas vanuit nationaal perspectief waardoor de in het kader van het noodplan opgestelde maatregelen geoperationaliseerd kunnen worden in de Nederlandse context. Voor u ligt het Bescherm- en Herstelplan Gas (hierna: BH-G) dat is opgesteld door de minister van EZK, als verantwoordelijke voor de gasleveringszekerheid in Nederland, in nauwe samenwerking met landelijk netbeheerder Gasunie Transport Services (GTS) en na consultatie van belanghebbenden.

Het BH-G ziet op de invulling van de verantwoordelijkheid van de minister EZK bij een (dreigende) verstoring van gaslevering. Het bevat de maatregelen die bij een (dreigende) situatie dat de gaslevering aanzienlijk verslechtert, overwogen moeten worden om het gastransport- en distributienetwerk – en daarmee de gasleveringszekerheid – te beschermen.

De maatschappelijke effecten van een verstoring van gaslevering zijn breder dan de verantwoordelijkheid van de minister van EZK. Deze effecten zullen daarom in navolging van het BH-G en in nauwe samenwerking van betrokken partijen geadresseerd moeten worden. Het BH-G zal hierbij dienen als bouwsteen voor dit bredere perspectief.

Het noodplan in de zin van de EU-verordening maakt integraal onderdeel uit van dit BH-G. Dit plan is samengesteld uit de verplichte onderdelen van het model voor het noodplan met daaraan toegevoegd een beschrijving van de Nederlandse crisisorganisatie en -managementstructuur. De verplichte onderdelen van het noodplan conform bijlage VII van de EU-Verordening zijn opgenomen in de paragrafen 2.2, 4.4-4.8, 5.2, 5.7, 6, 8.3-8.5, 8.7, 9, 10 en bijlagen 1 en 3. Bijlage 6 bevat voor het overzicht een concordantietabel.

⁴ Het BH-G ziet op een (dreigend) tekort aan gas. Voor andere soorten crises (bijvoorbeeld explosies, ongevallen) wordt het Handboek crisisbesluitvorming DG Klimaat & Energie gehanteerd. De netbeheerders hebben zelf hun calamiteitenplannen klaarliggen.

1.2 Doel en doelgroep

Het BH-G geeft aan hoe gehandeld dient te worden in de voorbereiding op en bestrijding en beheersing van een aanzienlijke verslechtering van de gasleveringssituatie. Het doet dit door:

1. **Inzicht te geven** in de partijen die betrokken zijn bij de bestrijding van een aanzienlijke verslechtering van de gasleveringssituatie, de verdeling van rollen, taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden tussen die partijen, de crisisstructuur tijdens een gasincident of gascrisis, en hoe de bestrijdings- en uitvoeringsprocessen dienen te gaan lopen bij een aanzienlijke verslechtering van de gasleveringssituatie.
2. **Een methodiek te bieden** voor het maken van keuzes en nemen van maatregelen tijdens een aanzienlijke verslechtering van de gasleveringssituatie.

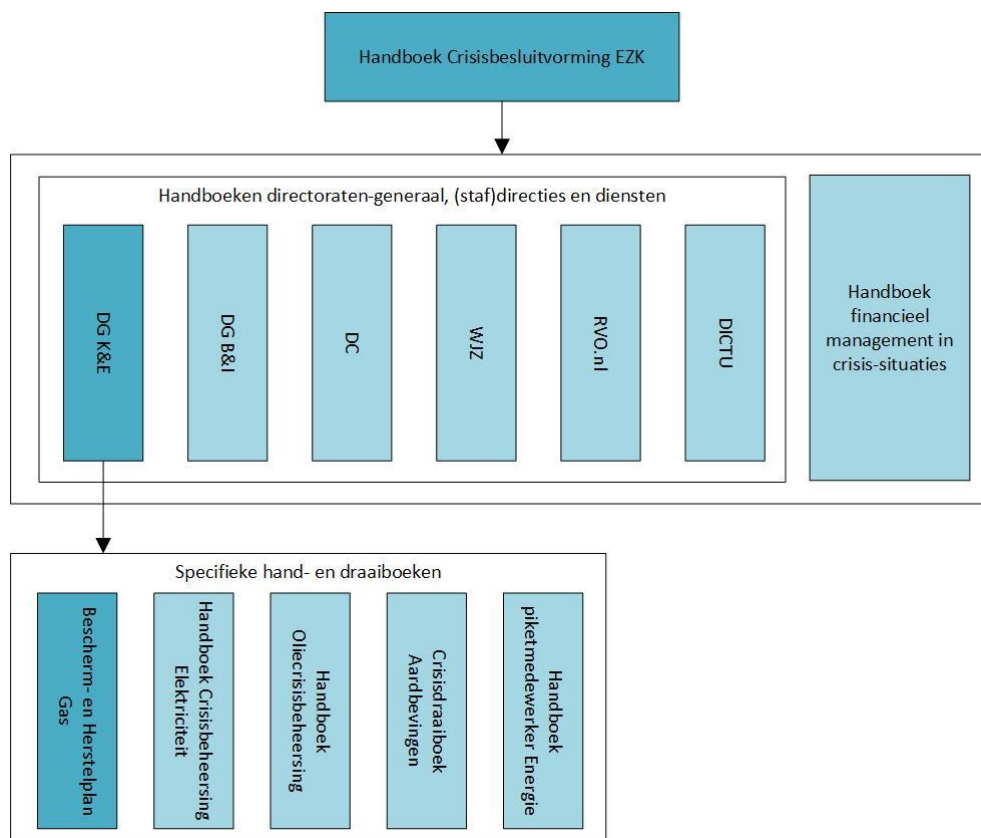
Het BH-G is primair bedoeld voor de 'beslissers' binnen het ministerie van EZK en bij GTS tijdens een aanzienlijke verslechtering van de gasleveringssituatie. Secundair behoren ook andere betrokken partijen en de samenleving in den brede tot de doelgroep.

1.3 Relatie tot andere hand- en draaiboeken

Het ministerie van EZK kent op drie niveaus documentatie waarmee invulling wordt gegeven aan het voorbereid zijn op crises:

1. Op departementaal niveau is er het *Handboek Crisisbesluitvorming EZK*. Dit beschrijft de structuur en werkwijze op departementaal niveau en verbindt de crisisstructuur van EZK met de interdepartementale crisisstructuur.
2. Alle directoraten-generaal, stafdirecties en uitvoerende diensten hebben een *generiek handboek* opgesteld waarin is uitgewerkt hoe zij als onderdeel omgaan met crises op het eigen (beleids)terrein.
3. Onder de generieke handboeken van de onderdelen hangen *specifieke hand- en draaiboeken*. Hierin wordt voor een bepaald thema, domein of soort crisis de (beleidsmatige) aanpak nader uitgewerkt. Het voorliggende BH-G is een uitwerking van een deel van het generieke handboek van het Directoraat-Generaal Klimaat & Energie (DG K&E).

Figuur 8 laat zien hoe de verschillende hand- en draaiboeken zich tot elkaar verhouden.

Figuur 8. Samenhang hand- en draaiboeken

Specifieke relevantie voor het BH-G heeft het draaiboek Aardbevingen waarin staat beschreven hoe de crisisorganisatie is vormgegeven om voorbereid te zijn op een geïnduceerde aardbeving als gevolg van de gaswinning.

1.4 Status en onderhoud

Het beheer van het BH-G ligt bij het ministerie van EZK. Als noodplan in de zin van artikel 8, tweede lid, van de EU-verordening moet het na 1 maart 2019 om de vier jaar worden bijgewerkt, of vaker indien de omstandigheden dit rechtvaardigen of de Commissie hierom verzoekt.

Het ministerie van EZK beziet – mede tegen deze achtergrond – jaarlijks of het BH-G aanpassing behoeft. Het doet dit in samenspraak met de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (NCTV) en GTS en – voor de RNB's - in afstemming met Netbeheer Nederland

1.5 Versiebeheer

In deze paragraaf worden alle wijzigingen geregistreerd die worden doorgevoerd in dit BH-G en de bijlagen, zodat in één oogopslag inzichtelijk is welke wijzigingen in een bepaalde periode zijn doorgevoerd. Voor alle documenten geldt, dat de startversie 1.00 is.

Indien er kleine wijzigingen worden doorgevoerd in een hoofdstuk of bijlage, zal worden gewerkt met een revisiestreep in de kantlijn. Hierdoor valt op wat er is gewijzigd en is het niet nodig het complete hoofdstuk of de gehele bijlage door te nemen.

Datum	Hoofdstuk/ bijlage	Omschrijving wijziging	Versie

1.6 Leeswijzer

Dit plan is als volgt opgebouwd:

Hoofdstuk 2 gaat in op de inhoud van de EU-verordening, als juridisch kader voor de aanpak van een (dreigende) aanzienlijke verstoring van de gaslevering.

Hoofdstuk 3 koppelt de Europese begrippen vroegtijdige waarschuwing, alarm en noodsituatie aan de in Nederland gangbare indeling in gasverstoringen, gasincidenten en gascrises.

Hoofdstuk 4 geeft inzicht in de rollen en taken van betrokken partijen tijdens een (dreigende) aanzienlijke verstoring van de gaslevering.

Hoofdstuk 5 geeft inzicht in de opbouw van de crisisstructuur die dient te ontstaan als de verschillende betrokken partijen hun crisisorganisaties opschalen.

Hoofdstuk 6 beschrijft de belangrijke bestrijdingsprocessen tijdens een aanzienlijke verslechtering van de gasleveringssituatie.

Hoofdstuk 7 beschrijft de belangrijkste uitvoeringsprocessen tijdens een aanzienlijke verslechtering van de gasleveringssituatie.

Hoofdstuk 8 geeft een overzicht van mogelijke maatregelen bij een aanzienlijke verslechtering van de gasleveringssituatie en verbindt deze aan elkaar in een maatregelenladder, die aangeeft in welke volgorde maatregelen worden genomen en daarmee houvast biedt bij het maken van keuzes.

Hoofdstuk 9 beschrijft de borging van het BH-G.

Hoofdstuk 10 beschrijft de EU regionale dimensie.

Bijlage 1 beschrijft de maatregelen conform bijlage VII van de EU-verordening

Bijlage 2 beschrijft scenariodrivende om situaties van aanzienlijke verslechtering van de gasleveringssituatie te differentiëren en te duiden.

Bijlage 3 beschrijft een aantal voorbeeldscenario's om de werking van de maatregelen te illustreren.

1.7 Vervolgstappen

Hoewel er bij grootschalige gastekorten die leiden tot een gascrisis/noodsituatie een beroep kan worden gedaan op noodwetten als de Distributiewet, zal voor een deel van de maatregelen die in dit BH-G worden aangekondigd wijziging van regelgeving vereist zijn. Daarbij zal ook het vraagstuk van compensatie worden geadresseerd. Ook zal worden vastgelegd wat de rol en verantwoordelijkheden van de diverse actoren zijn, waaronder in ieder geval GTS, de regionale netbeheerders en de energie-toezichthouder.

2. EU-verordening 2017/1938

2.1 Algemeen

EU-verordening 2017/1938 heeft als doel de gasleveringszekerheid veilig te stellen. Vanuit dat perspectief geldt deze verordening als belangrijkste kader voor dit BH-G. De verordening introduceert diverse maatregelen om een goede en continue werking van de interne markt voor gas te waarborgen. Ook regelt de verordening de instelling van een aantal mechanismen – waaronder een solidariteitsmaatregel – waarmee het de lidstaten verplicht om regelingen op het gebied van gasleveringszekerheid met elkaar te sluiten.

Zo verplicht de EU-verordening de bevoegde instanties uit de lidstaten onder meer tot het opstellen van een noodplan om de effecten van een verstoring van de gaslevering weg te nemen dan wel te beperken (artikel 8, tweede lid 2, onderdeel b).⁵ In artikel 10 staan de onderwerpen opgesomd die het noodplan – per crisisniveau ('vroegtijdige waarschuwing', 'alarm' en 'noodsituatie') – dient te adresseren. Daarbij gaat het onder meer om de:

- rollen en verantwoordelijkheden van betrokkenen en belanghebbenden;
- technische en juridische regelingen om onnodig gasverbruik door afnemers die op het gasdistributie- of transmissienet aangesloten zijn maar geen beschermde afnemers zijn, te voorkomen;
- de maatregelen en acties die worden genomen om de mogelijke gevolgen van een verstoring van de levering te beperken;
- samenwerking met andere lidstaten (regionale hoofdstukken per risicogroep) en de uitvoering van het solidariteitsmechanisme; en toegankelijkheid van informatie, informatiestromen en rapportageverplichtingen.

2.2 Crisisniveaus

In artikel 11, eerste lid, van de EU-verordening wordt een onderscheid gemaakt in de volgende drie crisisniveaus:

- a. niveau van vroegtijdige waarschuwing ("*vroegtijdige waarschuwing*"): wanneer uit concrete, ernstige en betrouwbare informatie blijkt dat er zich een gebeurtenis kan voordoen die de gasleveringssituatie aanzienlijk kan doen verslechteren en kan leiden tot het ontstaan van een alarm- of een noodsituatieniveau; het niveau van vroegtijdige waarschuwing kan worden geactiveerd door een mechanisme voor vroegtijdige waarschuwing;
- b. alarmniveau ("*alarm*"): wanneer er zich een verstoring van de gaslevering of een uitzonderlijk hoge gasvraag voordoet die de gasleveringssituatie aanzienlijk doet verslechteren, maar de markt nog in staat is deze verstoring of vraag op te vangen zonder gebruik te moeten maken van niet-marktgebaseerde maatregelen;
- c. noodsituatieniveau ("*noodsituatie*"): wanneer zich een uitzonderlijk hoge gasvraag, een aanzienlijke verstoring van de gaslevering of een andere aanzienlijke verslechtering van de gasleveringssituatie voordoet, en alle relevante marktgebaseerde maatregelen zijn toegepast maar de gaslevering niet volstaat om aan de resterende gasvraag te voldoen en er dus bijkomend ook niet-marktgebaseerde maatregelen moeten worden genomen, met name om

⁵ De verordening schrijft tevens voor om een nationaal risico-assessment en een preventief actieplan te schrijven. Daarnaast worden ook in risicogroepen 'regionale' risico-assessments en regionale hoofdstukken van het preventieve actieplan en noodplan geschreven.

gasleveringen aan beschermde afnemers overeenkomstig artikel 6 van de EU-verordening veilig te stellen.

2.3 Marktgebaseerde en niet-marktgebaseerde maatregelen

De in een noodplan vervatte maatregelen om de gasleveringszekerheid te waarborgen, zijn duidelijk omschreven, transparant, evenredig, niet-discriminerend en verifieerbaar, zorgen niet voor onnodige verstoringen van de mededinging of de goede werking van de interne gasmarkt en brengen de gasleveringszekerheid van andere lidstaten of de Unie niet in gevaar (artikel 8, eerste lid).

Naast het onderscheid tussen de drie niveaus (vroegtijdige waarschuwing, alarmering en gascrisis/noodsituatie) is het verschil tussen marktgebaseerde en niet-marktgebaseerde maatregelen van belang. Marktgebaseerde maatregelen gaan uit van de gebruikelijke marktmechanismen op de gasmarkt. Denk hierbij bijvoorbeeld aan het aanspreken van gasopslagen. Marktpartijen, waaronder GTS, kunnen zelf beslissen om deze maatregelen te nemen en kunnen deze maatregelen ook zelf uitvoeren.

Niet-marktgebaseerde maatregelen zijn maatregelen die uitsluitend gebaseerd zijn op besluiten van de minister van EZK. Deze maatregelen hebben invloed op de markt. Niet-marktgebaseerde maatregelen worden uitsluitend genomen als er sprake is van een noodsituatie in de zin van de EU-verordening omdat dan marktmechanismen alleen de leveringszekerheid niet langer kunnen waarborgen.

Op alle drie de crisisniveaus gaat het om een (dreigende) aanzienlijke verslechtering van de gasleveringssituatie. Bij het niveau van vroegtijdige waarschuwing zijn er *aanwijzingen* voor deze aanzienlijke verslechtering. Bij het alarmniveau is er daadwerkelijk een aanzienlijke verslechtering, maar die kan opgevangen worden door *marktgebaseerde maatregelen*. In het geval van een gascrisis/noodsituatie zijn *niet-marktgebaseerde maatregelen* nodig om de aanzienlijke verslechtering op te vangen.

De niveaus zoals beschreven in de EU-verordening kunnen elkaar opvolgen in de tijd, bijvoorbeeld wanneer een vroegtijdige waarschuwing gevolgd wordt door een alarmering en vervolgens een gascrisis/noodsituatie. Het is daarbij mogelijk dat de verschillende niveaus elkaar heel snel opvolgen waardoor niet alle niveaus onderscheidenlijk zullen worden doorlopen.

2.4 Beschermde afnemers en door solidariteit beschermde afnemers

Een belangrijk element is dat in het noodplan bijzondere aandacht dient uit te gaan naar de bescherming van bepaalde groepen afnemers, waaronder huishoudens en afnemers die essentiële sociale diensten verlenen. Artikel 2, vijfde lid, van de EU-verordening geeft een definitie hiervan:

5. „beschermde afnemer”: een huishoudelijke, op een gasdistributienet aangesloten afnemer en daarnaast, indien de betrokken lidstaat daartoe beslist, eventueel ook, voor zover de onder a) en b) bedoelde ondernemingen of diensten samen niet meer dan 20 % van het totale jaarlijkse eindgebruik van gas in die lidstaat vertegenwoordigen:
 - a. kleine en middelgrote ondernemingen, op voorwaarde dat zij op een gasdistributienet zijn aangesloten;
 - b. essentiële sociale diensten, op voorwaarde dat zij op een gasdistributie- of -transmissienet zijn aangesloten;

- c. stadsverwarmingsinstallaties, voor zover zij verwarming leveren aan huishoudelijke afnemers, kleine en middelgrote ondernemingen of essentiële sociale diensten, op voorwaarde dat deze installaties niet kunnen omschakelen op andere brandstoffen dan gas.

Hiernaast gaat het om door solidariteit beschermde afnemers, dat wil zeggen afnemers die in een lidstaat als beschermd zijn gedefinieerd en voor wie de lidstaat beroep kan doen op solidariteit van andere lidstaten voor de levering van gas. Volgens de definitie van artikel 2, zesde lid:

- 6. „door solidariteit beschermde afnemer“: een huishoudelijke, op een gasdistributienet aangesloten afnemer; het kan ook een of beide van de volgende inhouden:
 - a. stadsverwarmingsinstallaties, voor zover zij in de betrokken lidstaat beschermde afnemers zijn en uitsluitend voor zover zij huishoudelijke afnemers of essentiële sociale diensten van verwarming voorzien, met uitzondering van onderwijs- en overheidsdiensten, en/of
 - b. essentiële sociale diensten, voor zover zij in de betrokken lidstaat beschermde afnemers zijn, met uitzondering van onderwijs- en overheidsdiensten.

2.5 Elektriciteitscentrales

In aanvulling op het vorenstaande maakt artikel 11, zevende lid, van de EU-verordening het mogelijk dat maatregelen worden genomen om tijdens een gascrisis/noodsituatie de levering aan cruciale gasgestookte elektriciteitscentrales in stand te houden:

- 7. Gedurende een noodsituatie en op redelijke gronden kan een lidstaat op verzoek van de betrokken transmissiesysteembeheerder voor elektriciteit of gas besluiten om de gaslevering aan bepaalde cruciale gasgestookte energiecentrales te laten prevaleren boven de levering aan bepaalde categorieën van beschermde afnemers, wanneer de onderbreking van de gastoevoer aan dergelijke cruciale gasgestookte energiecentrales:
 - a. de werking van het elektriciteitssysteem ernstig kan beschadigen, of
 - b. de productie en/of het transport van gas zou verhinderen.

In overleg met TenneT en GTS zal worden gezien welke gasgestookte centrales als cruciaal voor Nederland moeten worden aangemerkt.

2.6 Vitale infrastructuur

Voor het BH-G wordt uitgegaan van de systematiek van de EU-verordening. Deze systematiek biedt geen ruimte om vitale infrastructuur als aparte categorie op te nemen in het BH-G. Wel is in de toelichting op de uitvoering van maatregel 11 (Regio's inclusief export technisch afsluiten) aangegeven dat in de afschakelvolgorde zoveel mogelijk rekening wordt gehouden met regio's met vitale infrastructuur (zie bijlage 1).

3. De Europese crisisniveaus in de Nederlandse crisisbeheersing

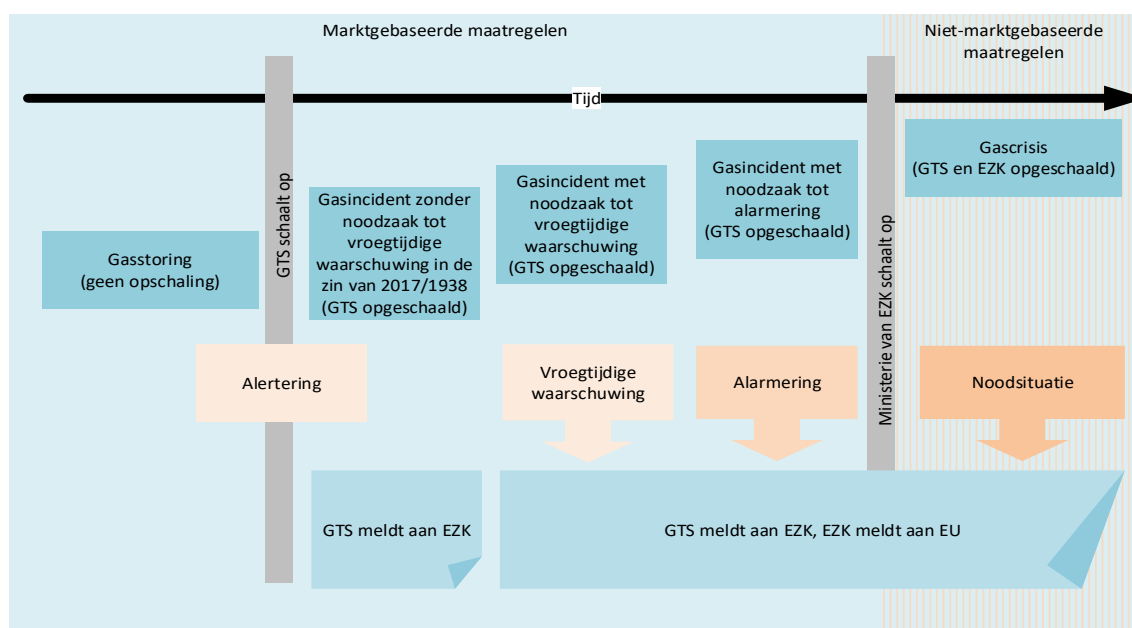
De Nederlandse crisisbeheersing binnen de Rijksoverheid hanteert een ander begrippenkader dan de Europese benadering als neergelegd in de EU-Verordening. In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de verhouding tussen beide begrippenkaders en aangegeven welke situaties in de Nederlandse crisisbeheersing corresponderen met welke crisisniveaus aangeduid in de EU-verordening. In de Nederlandse crisisbeheersing wordt onderscheid gemaakt tussen *gasstoringen*, *gasincidenten* en *gascrises*. In onderstaand kader worden de definities van deze drie begrippen gegeven.

Een *gasstoring* is een ongewenste reductie of onderbreking in de levering van gas die met reguliere maatregelen van de netbeheerder verholpen kan worden. Het omgaan met en oplossen van een gasstoring is onderdeel van de normale bedrijfsvoering, ook bij netbeheerder GTS. In deze situatie verslechtert de gaslevering wel, maar niet aanzienlijk waardoor de EU-Verordening niet van toepassing is.

Een *gasincident* is een ongewenste reductie of onderbreking in de levering van gas die bij een of meer betrokken netbeheerders een herinrichting van menskracht en activiteiten (opschaling van de calamiteitenorganisatie) vergt. Het is denkbaar dat een gasincident leidt tot een (dreiging van een) aanzienlijke verslechtering, d.w.z. een structureel tekort aan gas -met de juiste samenstelling- in het systeem. Een gasincident zal in dat geval leiden tot een vroegtijdige waarschuwing of alarmering in de zin van de EU-verordening.

Een *gascrisis* is een ongewenst fysiek tekort van gas (gasschaarste), of de dreiging daarvan, die zowel bij de netbeheerders als bij de systeemverantwoordelijke (minister EZK) een herinrichting van menskracht en activiteiten (opschaling van de crisisorganisatie) vergt, met als doel de gevolgen van dit (dreigende) tekort zo veel mogelijk te beperken. Het gaat hier om een noodsituatie in de zin van de EU-verordening.

De onderstaande figuur geeft een en ander schematisch weer:

Figuur 9. Crisisniveaus en gerelateerde type maatregelen en type meldingen aan de EU.

In de paragrafen hierna is telkens zowel het Europese crisisniveau aangegeven als het daarmee corresponderende nationale crisisniveau.

Een gasstoring valt buiten de reikwijdte van de EU-verordening, omdat er op dat moment geen aanzienlijke verslechtering van de levering is of wordt verwacht. Het verhelpen van gasstoringen door een regionale netbeheerder (RNB) valt buiten de primaire focus van dit document. De EU-verordening is wel van toepassing bij een gasincident of een gascrisis. Een gasincident kan plaatsvinden op het niveau van vroegtijdige waarschuwing of alarmering. In beide gevallen zal GTS opschalen maar kan de situatie beheerst worden door het nemen van marktgebaseerde maatregelen. Uitsluitend in een gascrisis worden niet-marktgebaseerde maatregelen genomen.

Een gasincident of gascrisis/noodsituatie kan bijvoorbeeld ontstaan door een ongeval in het gastransportnetwerk, problemen met de conversie van gas, grootschalige uitval van het Groningenveld, een tijdelijk tekort aan hoogcalorisch buitenlands gas of de uitval van elektriciteit ('black out'). Belangrijke kenmerken van een gasincident of gascrisis zijn:

- Een gasincident of gascrisis/noodsituatie heeft potentieel grote impact op de maatschappij, vitale processen en andere crisisdomeinen aangezien gas een essentiële rol vervult in de Nederlandse energievoorziening.
- In het geval van een acuut optredende verstoring zijn er maximaal slechts enkele uren beschikbaar voor het nemen van beslissingen met als doel de gevolgen zoveel mogelijk te beperken.
- In geval van een voorziene verstoring (b.v. als gevolg van (geo)politieke invloeden) is er meer tijd voor het nemen van een beslissing maar geldt onverkort dat deze ingrijpende gevolgen kunnen hebben voor afnemers, aangrenzende netwerken, producenten, etc.
- Beslissingen tijdens verstoringen vragen soms om het maken van keuzes uit meerdere mogelijkheden. In dat geval bepaalt de beslisser⁶ wie er wel of niet getroffen wordt. Dit zijn vaak politiek, maatschappelijk, financieel en/of economisch -zeer- pijnlijke keuzes.
- Het niet snel genoeg maken van keuzes vergroot de effecten van de situatie.
- Beslissingen die ingrijpen in de gaslevering, kunnen vergaande keteneffecten met zich mee brengen en zijn daarmee per definitie complex.
- Inschatting van de hersteltijd door de netbeheerder is lastig, waardoor het voor de overheid moeilijk is om de gevolgeffecten in te schatten; de impact is mede afhankelijk van de duur van de verstoring.
- Niet uit te sluiten valt dat het gasincident of de gascrisis/noodsituatie zich gedurende zeer lange tijd doet voelen.
- Het kan de relatie met buurlanden op scherp zetten.

Bovenstaande factoren maken een goede voorbereiding, met name betreffende het beslisproces noodzakelijk.

⁶ Bij een gascrisis (noodsituatie) is dit primair de directeur-generaal Klimaat en Energie, onder politieke verantwoordelijkheid van de minister van EZK.

4. Betrokken partijen

4.1 Inleiding

In de volgende paragrafen beschrijven we de rollen, taken en bevoegdheden van de belangrijkste partijen die bij een gastekort betrokken zijn, namelijk de Europese Commissie, lidstaten van de Europese Unie, de minister van EZK, de landelijk netbeheerder GTS, de regionale netbeheerders en een overige crisispartners binnen en buiten de gasketen.

Deze beschrijving betreft de gewenste situatie. Waar rollen, taken en bevoegdheden nog niet zijn vastgelegd in wet- en regelgeving, wordt dit aangegeven.

4.2 Europese Commissie

De Europese Unie heeft buiten crisistijd primair een rol als wetgever. Zoals in het voorgaande hoofdstuk beschreven, is er Europese wetgeving over gaslevering en leveringszekerheid.

Deze wetgeving regelt onder andere dat lidstaten ervoor moeten zorgen dat er bij een aanzienlijke verslechtering van de gasleveringssituatie geen maatregelen worden genomen die de gasstroom binnen de interne markt op enig moment onnodig beperken of die de gasleveringssituatie in een andere lidstaat ernstig in gevaar kunnen brengen, en dat grensoverschrijdende toegang tot infrastructuur gehandhaafd blijft, voor zover dat technisch en uit het oogpunt van de veiligheid mogelijk is. De Commissie onderzoekt of de afkondiging van een noodsituatie gerechtvaardigd is en of de genomen maatregelen aansluiten bij het noodplan, aardgasbedrijven geen onevenredige lasten opleggen en de interne Europese markt niet verstoren.

Vervolgens kan de Commissie verzoeken de maatregelen te wijzigen wanneer die in strijd zijn met bovengenoemde voorwaarden. De Commissie kan eveneens verzoeken het einde van de gascrisis/noodsituatie af te kondigen, wanneer zij concludeert dat deze afkondiging niet (langer) gerechtvaardigd is.

De Commissie kan niet beschikken over de gasvoorraden op het grondgebied van individuele lidstaten. Vanwege de toenemende afhankelijkheid van de invoer van gas heeft de Commissie tezamen met de lidstaten wel een Europese aanpak van gascrises ontwikkeld. In deze aanpak zijn afspraken gemaakt over de instandhouding van de gasstroom binnen de interne markt en het niet treffen van maatregelen die de gasleveringssituatie in een andere lidstaat ernstig in gevaar zouden brengen. Lidstaten zijn vanuit het solidariteitsmechanisme verplicht om te voldoen aan een verzoek van een lidstaat om noodlevering van gas ten behoeve van door solidariteit beschermde afnemers, wanneer de gasnetten van de lidstaten direct of via een derde land aan elkaar verbonden zijn.

4.3 Lidstaten van de Europese Unie

Nederland en andere lidstaten van de EU zijn gebaat bij een ongestoorde gaslevering binnen de EU. Daarom is de EU-verordening gericht op het vergroten van de solidariteit en het vertrouwen tussen de lidstaten, op het zo lang mogelijk in stand houden van de werking van de interne gasmarkt en op maatregelen tot veiligstelling van de gaslevering. Elke lidstaat dient op basis van de verordening een bevoegde instantie aan te wijzen. Voor Nederland zijn vooral afspraken met buurlanden en met landen uit dezelfde risicogroepen van belang. In artikel 3, zevende lid, alsmede bijlage I, van de EU-verordening worden verschillende risicogroepen van lidstaten genoemd. Deze risicogroepen dienen als basis voor samenwerking in verband met risico's. Voor Nederland gaat het daarbij om de volgende risicogroepen:

1. Risicogroepen voor gaslevering uit het oosten:
 - Belarus: België, Duitsland, Estland, Letland, Litouwen, Luxemburg, Nederland, Polen, Slowakije en Tsjechië;
 - Oostzee: België, Denemarken, Duitsland, Frankrijk, Luxemburg, Nederland, Oostenrijk, Slowakije, Tsjechië en Zweden.
2. Risicogroepen voor gaslevering rond de Noordzee
 - Noorwegen: België, Denemarken, Duitsland, Frankrijk, Ierland, Italië, Luxemburg, Nederland, Portugal, Spanje, het Verenigd Koninkrijk en Zweden;
 - Denemarken: Denemarken, Duitsland, Luxemburg, Nederland en Zweden;
 - Het Verenigd Koninkrijk: België, Duitsland, Ierland, Luxemburg, Nederland en het Verenigd Koninkrijk;
 - Laagcalorisch gas: België, Duitsland, Frankrijk en Nederland.

Dit betekent dat Nederland bij problemen met gaslevering uit het oosten te maken heeft met de lidstaten genoemd onder (1), namelijk de groepen "Belarus" en "Oostzee". Bij problemen met gaslevering rond de Noordzee heeft Nederland te maken met de lidstaten genoemd onder (2), namelijk de groepen "Noorwegen", "Denemarken", "Het Verenigd Koninkrijk" en "Laagcalorisch gas". Afspraken tussen Nederland en andere lidstaten in de verschillende risicogroepen maken deel uit van het noodplan en zijn in hoofdstuk 10 opgenomen.

In vervolg op de EU-verordening heeft de Europese Commissie een aanbeveling opgesteld voor de wijze waarop lidstaten invulling kunnen geven aan het solidariteitsmechanisme (EC-aanbeveling 2018/177). Het solidariteitsmechanisme borgt een ononderbroken gaslevering aan huishoudens en essentiële sociale diensten en houdt in dat indien een lidstaat om solidariteit verzoekt, de andere rechtstreeks verbonden lidstaten er in het kader van het solidariteitsmechanisme toe zijn gehouden de levering aan door solidariteit beschermde afnemers in de verzoekende lidstaat voorrang te geven boven binnenlandse afnemers die niet door solidariteit beschermd zijn. Dit hoeft alleen indien de markt niet in staat is de benodigde gasvolumes te leveren.

De hulp die een lidstaat kan bieden, is onderworpen aan verschillende beperkingen zoals het kunnen leveren aan de eigen binnenlandse, door solidariteit beschermde afnemers indien de gaslevering aan hen wordt bedreigd.

Een lidstaat kan alleen beroep doen op dit solidariteitsmechanisme als laatste redmiddel, als de markt niet in staat is de benodigde gasvolumes aan te bieden aan de door solidariteit beschermde afnemers en als alle beschikbare maatregelen in het noodplan van de verzoekende lidstaat zijn uitgeput.

4.4 Minister van Economische Zaken en Klimaat

De minister van EZK is de bevoegde instantie voor de nationale gasvoorziening en is verantwoordelijk voor de afkondiging van elk van de crisisniveaus bedoeld in artikel 11 van de EU-verordening en de voor elk niveau te volgen procedures voor die afkondigingen. De minister kan op grond van artikel 11, tweede lid, van de EU-verordening een gascrisis/noodsituatie afkondigen. Als hij dat doet, moet hij vervolgens de Commissie en de direct omliggende lidstaten en het Nationaal Crisis Centrum (NCC) inlichten.

De minister van EZK zal met wettelijke bevoegdheden sturing moeten kunnen geven aan GTS, bijvoorbeeld over hoe te acteren bij crises in de gaslevering. De minister van EZK kan aan een netbeheerder de opdracht geven om een niet-marktgebaseerde maatregel te nemen.

Indien het gastekort van dusdanige proporties is (of dreigt te worden) dat er sprake is van een noodsituatie in de zin van de EU-verordening en er ingrijpende niet-marktgebaseerde maatregelen nodig zijn, kan bij koninklijk besluit, op voordracht van de minister-president, de beperkte of algemene noodtoestand worden afgekondigd. Aanvullend hieraan wordt bezien welke wijzigingen nog nodig zijn in wet- en regelgeving om de in het BH-G voorgestelde maatregelen te kunnen nemen.

4.5 Landelijke netbeheerder GTS

De beheerder van het landelijk gastransportnet, GTS, is een zelfstandige dochter van Gasunie. GTS is verantwoordelijk voor het beheer, de werking en de ontwikkeling van het landelijk gastransportnet in Nederland.

Bij gasstoringen en incidenten in de gaslevering treft GTS zo nodig en zo mogelijk eigen herstelmaatregelen. Indien er aanwijzingen zijn dat een aanzienlijke verslechtering van de gaslevering zich zou kunnen voordoen, of als die aanzienlijke verslechtering zich voordoet, neemt GTS verplicht contact op met het ministerie van EZK (zie hoofdstuk 5). Als er een aanzienlijke verslechtering van de gaslevering optreedt en marktgebaseerde maatregelen niet volstaan om het gastekort op te vangen, houdt GTS nauw contact met de Crisismanager Gas en Elektriciteit (zie hoofdstuk 5).

Op grond van artikel 51 van de Gaswet moet GTS iedere vijf jaren een calamiteitenplan ter goedkeuring voorleggen aan de minister van EZK.

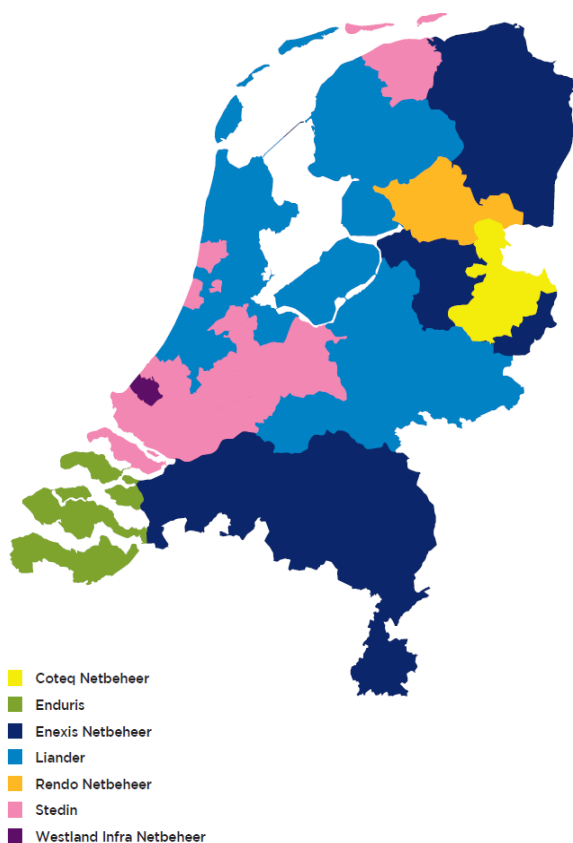
De landelijk netbeheerder GTS werkt internationaal samen binnen ENTSOG, het samenwerkingsverband van alle Europese transmissiesysteembeheerders voor gas (Transmission System Operators (TSO's)). De Europese TSO's hebben met elkaar informele communicatie-afspraken gemaakt om de betrouwbaarheid van de gasvoorziening in hun gezamenlijke gebied te borgen. Dit platform biedt de mogelijkheid voor GTS om snel te schakelen als er capaciteit wegvalt.

4.6 Regionale netbeheerders

De regionale netbeheerders (RNB's) zijn verantwoordelijk voor het distribueren van gas in een gebied, voor het in stand houden van hun net-infrastructuur en voor de afschakel- en herstelplannen, inclusief communicatie hierover. Op grond van artikel 51 van de Gaswet moeten ook de RNB's iedere vijf jaar een calamiteitenplan ter goedkeuring voorleggen aan de minister van EZK. Met Netbeheer Nederland zal worden bezien hoe deze calamiteitenplannen zijn in te passen binnen de structuur en de maatregelen die met dit BH-G in het leven worden geroepen.

Een netbeheerder is onafhankelijk, en niet verbonden aan een leverancier van gas. Een RNB treft zo nodig eigen herstelmaatregelen bij onderbreking van de levering. Naast de reguliere taken en verantwoordelijkheden dienen alle netbeheerders samen te werken om de gasvoorziening in buitengewone omstandigheden te waarborgen.

In figuur 10 zijn de netbeheerders opgenomen met een indicatie van hun verzorgingsgebied(en) ten aanzien van gas.

Figuur 10. Regionale netbeheerders

4.7 Overige crisispartners in de gasketen

Binnen de gasketen is een aantal partijen te benoemen die tijdens een gascrisis een rol kunnen hebben als veroorzaker, getroffen of crisispartner. Deze partijen worden hieronder kort genoemd, met daarbij de primaire taak/verantwoordelijkheid.

- **Programmaverantwoordelijken**, met primair als taak het in balans houden van de gasmarkt. De daaruit voortvloeiende totale netbalans is de resultante van de handelwijze van alle programmaverantwoordelijken samen. Bij verstoring van de gasbalans buiten de met de programmaverantwoordelijken gecommuniceerde operationele band neemt de landelijk netbeheerder GTS maatregelen om de gasbalans te herstellen.
- **Producenten van aardgas**, met primair als taak om gas in het hoofdtransportnet te voeden.
- **Producenten van stikstof**, voor zover zij stikstof leveren voor de mengstations in Pernis en Wieringermeer.
- **Direct aangeslotenen van de landelijk netbeheerder GTS**, dit zijn grootverbruikers die niet via een RNB afnemen. Dit betreft grote industriële afnemers en gasgestookte elektriciteitscentrales.
- **Direct aangeslotenen van de regionale netbeheerders**, dit zijn grootverbruikers die via een RNB afnemen. Dit betreft grote industriële afnemers en gasgestookte elektriciteitscentrales.
- **Beheerders van gasbergingen (Storage System Operator, SSO's) en partijen die eigenaar zijn van het gas in de bergingen**, waar gas ondergronds is opgeslagen. Dit gas kan op commerciële basis, worden gebruikt voor het opvangen van onbalans gedurende de dag of het seizoen.

- **Aangrenzende netbeheerders** (Neighbouring Network Operators, NNO's), van belang voor internationale gaslevering en gasafname, en voor afspraken bij ernstige tekorten.
- **Netbeheerders elektriciteit**, deze zijn van belang omdat de productie en het transport van aardgas goeddeels afhankelijk zijn van de beschikbaarheid van elektriciteit. Daarnaast is de productie van gas op zijn beurt van belang voor de elektriciteitsproductie (ca. 50% van de Nederlandse elektriciteit wordt opgewekt in gasgestookte centrales). Hier is dus sprake van wederzijdse afhankelijkheid.
- **Autoriteit Consument en Markt (ACM)**, is toezichthouder en kan ingevolge artikel 1b van de Gaswet een bindende gedragslijn opleggen aan netbeheerders ter naleving van de wet, richtlijnen of verordeningen. Ook kan de ACM ingevolge artikel 12b van de Gaswet netcodes vaststellen voor onder andere buitengewone omstandigheden en voor de wijze waarop de leveringszekerheid wordt geborgd en de productiereservecapaciteit.
- **Staatstoezicht op de Mijnen (SodM)**, is de onafhankelijk toezichthouder op de delfstoffen- en energiewinning, inclusief gas, in Nederland. SodM ziet toe op de veiligheid en milieubescherming bij onder andere het gasnetwerk. Indien nodig kan SodM de naleving van de daarvoor geldende wet- en regelgeving afdwingen. Daarnaast heeft SodM de taak om de minister van Economische Zaken en Klimaat gevraagd en ongevraagd te adviseren over gaswinning. De taken van de SodM zijn vastgelegd in de Mijnbouwwet en de Gaswet.
- **Beheerder LNG-terminal GATE en partijen die eigenaar zijn van het gas in de terminal.**

4.8 Crisispartners buiten de gasketen

Tijdens een gascrisis zal ook worden samengewerkt met partijen buiten de gasketen:

- **Ministerie van Justitie en Veiligheid/NCC/LOCC.** De minister van JenV is de coördinerend minister op het gebied van crisisbeheersing. Hij is politiek verantwoordelijk voor de inrichting, werking en samenhang van het crisisbeheersingsbeleid en -stelsel. Ook heeft hij, in nauwe samenwerking met de andere ministers, de regie voor het versterken van de nationale veiligheid. Bij het ministerie van JenV zijn onder meer het Nationaal Crisis Centrum (NCC) en het Landelijk Operationeel Coördinatie Centrum (LOCC) ondergebracht.
 - Het NCC ondersteunt de besluitvorming van de interdepartementale crisisstructuur, onder meer door als informatieknooppunt te fungeren.
 - Het Landelijk Operationeel Coördinatie Centrum (LOCC) heeft als taak om tijdens incidenten en crises een efficiënte en samenhangende inzet van mensen, middelen en expertise van de operationele diensten brandweer, politie, GHOR, defensie en gemeenten te bevorderen.

Bij grootschalige calamiteiten die het gastransport betreffen of aantasten, kan de landelijk netbeheerder GTS een liaison naar zowel het NCC als het LOCC sturen.

- **Andere ministeries.** Een tekort aan gas werkt al snel ontwrichtend door in de (beleids-) domeinen van andere ministeries. Bij een gascrisis/noodsituatie zullen daarom mogelijk ook andere ministeries dan EZK en JenV opschalen om de gevolgen voor hun eigen beleidsdomein zo veel mogelijk te beperken. Samenwerking van de betrokken ministeries wordt gecoördineerd binnen de structuur van de nationale crisisbesluitvorming.
- **Burgemeesters/voorzitters veiligheidsregio.** De 25 veiligheidsregio's in Nederland hebben de samenwerking met de landelijk netbeheerder GTS vastgelegd in convenanten. De veiligheidsregio's richten zich op de gevolgen van een gasincident of gascrisis/noodsituatie in het openbare leven. Het gaat dan om de uitvoering van taken op het terrein van brandweezorg, rampen- en crisisbeheersing, geneeskundige hulpverlening en openbare orde

en veiligheid. Conform de convenanten nemen liaisons van de regionale netbeheerder(s) en eventueel van de landelijk netbeheerder desgevraagd deel aan het (regionaal) beleidsteam. Dit kan per veiligheidsregio verschillend zijn georganiseerd (het kan bijvoorbeeld ook zijn dat een liaison van de veiligheidsregio deelneemt aan het crisisteam van de (regionale) netbeheerder). De burgemeester of voorzitter veiligheidsregio is verantwoordelijk voor de aanpak van de effecten van een gastekort op de openbare orde en openbare veiligheid in zijn/haar gemeente of veiligheidsregio. De burgemeester of voorzitter veiligheidsregio heeft geen invloed op het functioneren van de gasector zelf (de continuïteit van de levering): overheidsinterventie in de sector gas is gecentraliseerd en ligt bij de minister EZK/Europese Commissie. De burgemeester of voorzitter veiligheidsregio danwel op landelijk niveau de minister van JenV heeft wel de bevoegdheid om preventief afschakelen door een netbeheerder (tijdelijk) te voorkomen als de openbare orde of veiligheid daarmee acuut in gevaar komt, bijvoorbeeld bij een evacuatie.

4.9 Beschermd en door solidariteit beschermd afnemers

De definities van 'beschermd afnemers' en 'door solidariteit beschermd afnemers' bepalen voor meerdere maatregelen voor welke afnemers deze gelden. Daarnaast is bij verschillende maatregelen de afnemersgrootte leidend. In de koude fase dient jaarlijks door de netbeheerders een data-analyse van alle afnemers te worden uitgevoerd, waarbij minimaal de volgende categorisering wordt aangebracht:

1. **Categorie I:** Niet-beschermd afnemers, gerangschikt op volgorde van jaarlijkse gasafname;
2. **Categorie II:** Beschermd afnemers, niet zijnde door solidariteit beschermd afnemers (geen beroep op solidariteit tussen lidstaten mogelijk), gerangschikt op volgorde van jaarlijkse gasafname;
3. **Categorie III:** Door solidariteit beschermd afnemers, gerangschikt op volgorde van jaarlijkse gasafname.

In de onderstaande figuur is deze categorisering nader gedefinieerd. In 4.9.1 en 4.9.2 wordt de categorisering verder geconcretiseerd, gevolgd door een toelichting op de crisismaatregelen in 8.7.

Categorie III Door solidariteit beschermd: - Huishoudens - Specifieke essentiële sociale diensten (w.o. gezondheidszorg) - Stadsverwarming (voor huishoudens en specifieke essentiële sociale diensten)	Categorie II Beschermd (geen solidariteit): - Kleine en middelgrote ondernemingen- - Cruciale elektriciteitsproductie - Overige essentiële sociale diensten en stadsverwarming	Categorie I Overige gebruikers zijn niet beschermd. Hier valt onder meer de niet-cruciale elektriciteitsproductie onder.
---	--	--

Figuur 11. Mate van bescherming van verschillende afnemers van aardgas

4.9.1 Beschermd afnemers

De afnemers waar een maatregel op ziet, worden bepaald door de vraag of deze de status 'beschermd' bezitten. Conform artikel 2, vijfde lid, van de EU-verordening zijn huishoudelijke, op een gasdistributienet aangesloten afnemers, beschermd afnemers. De Europese regelgeving biedt bovendien ruimte om stadsverwarmingsinstallaties (deels) aan te merken als beschermd afnemers. Hiernaast kan een lidstaat essentiële sociale diensten en kleine en middelgrote ondernemingen aanwijzen als beschermd afnemers, voor zover deze samen niet meer dan 20 % van het totale jaarlijkse eindgebruik van gas in die lidstaat vertegenwoordigen. Omdat bij uitval

van de cruciale gasgestookte elektriciteitsproductie door solidariteit beschermde afnemers (zie 4.9.2) het beschikbare gas niet kunnen gebruiken, kunnen de cruciale gasgestookte energiecentrales voorrang krijgen boven bepaalde groepen van beschermde afnemers (artikel 11, zevende lid van de EU-verordening). EZK zal dan ook in samenwerking met TenneT en GTS bezien welke elektriciteitscentrales als cruciaal aangewezen moeten worden. Voor de cruciale energiecentrales kan geen beroep gedaan worden op solidariteit vanuit het buitenland (de EU-verordening, artikel 11 zevende lid).

In het kader van dit plan zijn beschermde afnemers hieronder weergegeven.

Beschermde afnemers zijn:

- huishoudelijke afnemers⁷;
- stadsverwarmingsinstallaties, voor zover zij verwarming leveren aan huishoudelijke afnemers, kleine en middelgrote ondernemingen of essentiële sociale diensten, op voorwaarde dat deze installaties niet kunnen omschakelen op andere brandstoffen dan gas;
- essentiële sociale diensten, waaronder minimaal de gezondheidszorg (ziekenhuizen⁸ en toegelaten zorginstellingen⁹);
- kleine en middelgrote ondernemingen¹⁰.

Tevens wordt prioriteit gegeven aan het instandhouden van cruciale elektriciteitsproductie, waarbij cruciaal inhoudt dat wordt voorkomen dat de werking van het elektriciteitssysteem ernstig wordt beschadigd of de productie en/of het transport wordt verhinderd.

4.9.2 Door solidariteit beschermde afnemers

Een deel van de beschermde afnemers wordt in EU-verordening als 'door solidariteit beschermde afnemer' gedefinieerd. In artikel 2, zesde lid, van de EU-verordening is gedefinieerd wat 'door solidariteit beschermde afnemers' zijn.

Door solidariteit beschermde afnemers zijn:

- huishoudelijke afnemers;
- stadsverwarmingsinstallaties, voor zover zij in de betrokken lidstaat beschermde afnemers zijn en uitsluitend voor zover zij huishoudelijke afnemers of essentiële sociale diensten van verwarming voorzien, met uitzondering van onderwijs- en overheidsdiensten;
- essentiële sociale diensten, voor zover zij in de betrokken lidstaat beschermde afnemers zijn, met uitzondering van onderwijs- en overheidsdiensten. (Hieronder valt minimaal de gezondheidszorg (ziekenhuizen en toegelaten zorginstellingen).

Het verschil tussen 'beschermde afnemers' en 'door solidariteit beschermde afnemers' is dat kleine en middelgrote ondernemingen niet door solidariteit beschermd zijn en datzelfde geldt voor onderwijs- en overheidsdiensten.

⁷ Hieronder vallen alle adressen die in de BAG geregistreerd staan als woningfunctie, inclusief voorzieningen met een woonfunctie zoals gevangenissen (omdat mensen daar bepaalde tijd permanent verblijven).

⁸ <https://www.zorgkaartnederland.nl/ziekenhuis>

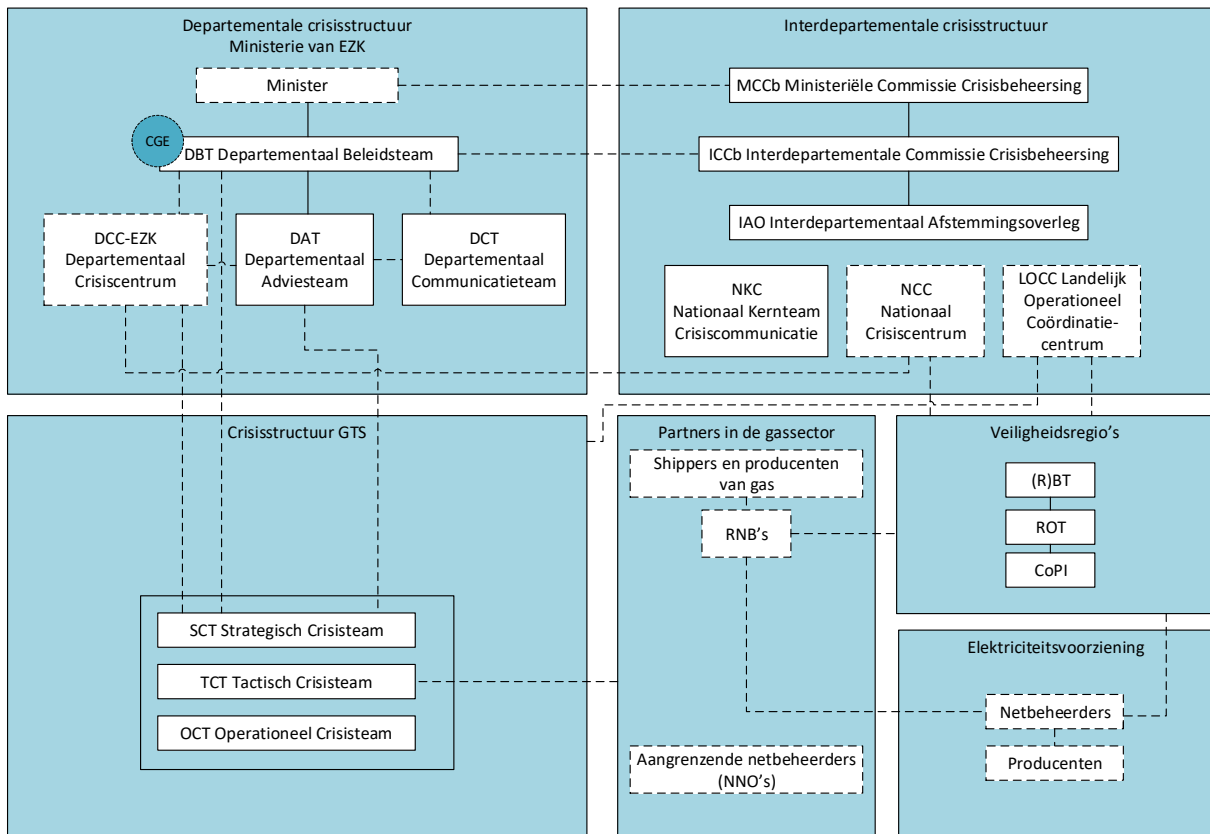
⁹ Zorgaanbieders die gefinancierd worden vanuit de Zorgverzekeringswet (ZVW) of de Wet langdurige zorg (WLZ) en waarvan is vastgesteld dat zij voldoen aan de eisen in Wet toelating zorginstellingen (WTZi): <https://www.wtzi.nl/toegelaten-instellingen>.

¹⁰ Hieronder vallen alle adressen die in de BAG geregistreerd staan met een gebruiksdoel die indicatief is voor een kleine of middelgrote onderneming, bijvoorbeeld 'winkel functie'.

5. Crisisstructuur

5.1 Inleiding

Bij een gasincident of gascrisis/noodsituatie werken verschillende organisaties vanuit hun calamiteiten- of crisisorganisatie. Figuur 12 geeft inzicht in de structuur tijdens een aanzienlijke verslechtering van de gaslevering (gascrisis/noodsituatie). De met een doorgetrokken lijn omlinjnde blokken geven teams aan die alleen tijdens een crisis kunnen worden opgeschaald. De met een stippelijne omlinjnde blokken zijn permanente structuren. De verschillende onderdelen van de crisisstructuur worden onder de figuur kort toegelicht.

Figuur 12. Structuur bij een gascrisis

Uit de figuur hierboven wordt duidelijk dat de Departementale crisisstructuur en de Crisisstructuur GTS op elkaar aansluiten: het Strategisch Crisissteam (SCT) informeert de Departementale crisisstructuur via het Departementaal Crisiscentrum van het ministerie van EZK (DCC-EZK) en adviseert het Departementaal Adviesteam (DAT) en het Departementaal Beleidsteam (DBT). De Departementale crisisstructuur en de interdepartementale crisisstructuur sluiten ook op elkaar aan (zie Crisishandboek EZK). GTS adviseert het Landelijk Operationeel Coördinatiecentrum (LOCC) en schakelt met de betrokken netbeheerders voor gas en elektriciteit. GTS en de regionale netbeheerders adviseren de Veiligheidsregio's via het Regionaal Operationeel Team (ROT). De Crisismanager Gas en Elektriciteit (CGE) coördineert de geschetste samenhang (zie ook de volgende paragraaf).

5.2 Crisismanager Gas en Elektriciteit

De EU-verordening schrijft voor dat elke lidstaat een crisismanager aanwijst die in het geval van een gascrisis de aanpak binnen en namens de lidstaat coördineert en in voorkomende gevallen participeert in de crisismanagementgroep van de Europese Unie¹¹.

Vanwege de nauwe verwevenheid tussen gas en elektriciteit kiest Nederland ervoor om deze rol te combineren met de coördinatierol voor elektriciteit¹². De rol van CGE wordt ingevuld door de Directeur-Generaal Klimaat en Energie (DG K&E) van het ministerie van EZK. Deze bereidt als voorzitter van het DBT van het ministerie van EZK de (strategische) besluiten voor over de aanpak van een gascrisis. In het DBT zijn in ieder geval de gebruikelijke leden en de liaison(s) van GTS vertegenwoordigd. Op initiatief van de voorzitter kunnen ook liaisons van de betrokken netbeheerders voor gas en elektriciteit worden uitgenodigd.

De reikwijdte van de formele rol van CGE maakt dat deze in de praktijk niet door één persoon kan worden vervuld, maar er dient een Crisisteam Gas en Elektriciteit te worden geactiveerd. Dit Crisisteam wordt ondersteund door het DCC-EZK. Bij een aanzienlijke verslechtering van de gaslevering waarvoor ook niet-marktgebaseerde maatregelen moeten worden ingezet, een gascrisis/noodsituatie, dient dit Crisisteam in ieder geval de volgende taken uit te voeren:

- Coördineren van de totale samenhang binnen EZK in de crisisstructuur (departementaal, interdepartementaal, crisisstructuur GTS, met partners in de gasector, met de elektriciteitsvoorziening en met de veiligheidsregio's).
- Coördineren van de informatievoorziening binnen de EZK-crisisstructuur.
- Participeren in de crisismanagementgroep van de Europese Unie.
- Voorzitten van het DBT.
- Vertegenwoordiging van voorzitter DBT bij de Interdepartementale Commissie Crisisbeheersing (ICCb).
- Informeren van de minister van EZK.
- Ondersteunen van de minister van EZK in de Ministeriële Commissie Crisisbeheersing (MCCb).

De CGE stuurt het Crisisteam aan. Binnen het Crisisteam is coördinatie van de samenhang gedelegeerd aan een crisiscoördinator, coördinatie van de informatievoorziening aan een informatiecoördinator, voorbereiding van participatie in de EU-crisismanagementgroep aan een beleidsmedewerker internationale zaken, en voorbereiding van de informatievoorziening aan en ondersteuning van de minister van EZK aan een bestuursadviseur.

5.3 Ministerie van Economische Zaken en Klimaat

De crisisorganisatie van het ministerie van EZK bestaat bij een gascrisis/noodsituatie uit de gebruikelijke teams, als hieronder genoemd. Hieronder wordt per team een korte toelichting gegeven. Voor een uitvoeriger toelichting wordt verwezen naar het *Handboek Crisisbesluitvorming* van het directoraat-generaal K&E¹³:

¹¹ Zie de artikelen 10, eerste lid en 11, vierde lid, van de EU-verordening.

¹² Nederland moet voor de elektriciteitsvoorziening een 'crisis coördinator' aanwijzen als contactpersoon voor de EU en om de informatievoorziening tijdens een elektriciteitscrisis te coördineren. Dit op basis van de EU-Verordening 2019/941 betreffende risicoparaatheid in de elektriciteitssector.

¹³ Ministerie van EZK, Handboek crisisbesluitvorming DG Klimaat en Energie, oktober 2018.

- **Departementaal Beleidsteam.** Het DBT neemt, namens de minister, de strategische besluiten over de aanpak van de gascrisis, bepaalt de communicatiestrategie, informeert en adviseert de bewindspersoon en draagt zorg voor de informatievoorziening naar de Europese Unie. De inhoudelijke maatregelen waartoe het DBT kan beslissen, zijn in dit plan uitgewerkt in een maatregelenladder.
- **Departementaal Adviesteam.** Het DAT bereidt de crisisbesluitvorming van het DBT voor en coördineert vervolgens de uitvoering daarvan. Het DAT heeft verder de taak om een zo betrouwbaar en volledig mogelijk beeld van de situatie op te stellen.
- **Departementaal Communicatieteam.** Het DCT geeft invulling aan de pers- en publieksvoorlichting bij een gascrisis en adviseert het DAT en DBT over de te volgen communicatiestrategie.

Aan het DBT en DAT nemen bij een gascrisis/noodsituatie behalve de gebruikelijke leden¹⁴ ook liaisons van GTS deel. De directeur van GTS is vertegenwoordigd in het DBT, het MT van GTS is vertegenwoordigd in het DAT. Op initiatief van de voorzitters van DBT en DAT kunnen ook liaisons van regionale netbeheerders, gasproducenten of afnemers van gas worden uitgenodigd. De departementale teams worden ondersteund door het Departementaal Crisiscentrum (DCC-EZK).

5.4 Landelijk Netbeheerder

De crisisorganisatie van GTS kent de volgende drie teams:

- **Strategisch Crisis Team.** Het SCT stelt prioriteiten en geeft richting aan de aanpak binnen de bedrijfsvoering van GTS. De strategische besluiten over de verdeling van gas (maatregelenladder) worden bij een gascrisis zoals gedefinieerd in dit plan niet door het SCT maar door het DBT van het ministerie van EZK voorbereid voor formele besluitvorming door de minister van EZK. Het SCT adviseert het DAT en DBT, via de GTS-liaisons in beide departementale teams.
- **Tactisch Crisis Team.** Het TCT heeft de taak om een gecoördineerde aanpak van GTS en Gasunie tot stand te brengen. Het TCT heeft op operationeel niveau de algemene leiding ten tijde van een gascrisis/noodsituatie. Tevens heeft het TCT contact en pleegt het overleg over gaslevering en te nemen maatregelen met interne en externe crisispartners in de gassector inclusief afnemers en andere netwerkbedrijven.
- **Operationeel Crisis Team.** Het OCT draagt zorg voor de uitvoering van de GTS-/Gasunie aanpak van de crisis.

In tegenstelling tot het SCT, wordt het TCT samengesteld aan de hand van aard van de gascrisis/noodsituatie: alleen relevante functies worden opgeroepen en geactiveerd. De voorzitter van het TCT bepaalt per geval wie aansluit in het team. Het OCT bestaat uit vertegenwoordigers van meerdere afdelingen en disciplines van GTS/Gasunie.

5.5 Interdepartementale crisisorganisatie

Een crisis in de gasvoorziening zal in de regel ook het domein van andere departementen raken. Daarom zal het DCC-EZK bij een gascrisis/noodsituatie standaard het Nationaal Crisiscentrum (NCC) informeren. Het NCC besluit in overleg met DCC-EZK of de crisisteams uit de interdepartementale crisisstructuur geactiveerd moeten worden. Hieronder wordt een korte

¹⁴ Zoals beschreven in het Handboek Crisisbesluitvorming van het directoraat-generaal K&E.

toelichting per team gegeven. Voor een uitvoeriger toelichting wordt verwezen naar het *Nationaal Handboek Crisisbesluitvorming*¹⁵.

- **Ministeriële Commissie Crisisbeheersing.** De MCCb is belast met de coördinatie en besluitvorming over het geheel aan maatregelen en voorzieningen met het oog op een interdepartementaal samenhangende aanpak van de gascrisis/noodsituatie. De besluiten van de minister van EZK over de aanpak van de gascrisis/noodsituatie worden hier politiek-bestuurlijk afgestemd op de besluiten die andere ministers nemen om de gevolgen van de gascrisis/noodsituatie binnen hun eigen domein zoveel mogelijk te voorkomen en te beperken. De MCCb-besluiten vormen de kaders waarbinnen alle departementen – waaronder EZK – aan hun crisisverantwoordelijkheid invulling geven.
- **Interdepartementale Commissie Crisisbeheersing.** De ICCb coördineert en neemt besluiten op hoog-ambtelijk niveau. De ICCb bereidt de besluitvorming van de MCCb voor.
- **Interdepartementaal Afstemmingsoverleg.** Het IAO adviseert en ondersteunt de besluitvorming van de ICCb en de MCCb.
- **Nationaal Kernteam Crisiscommunicatie.** Het NKC adviseert de ICCb en MCCb over de te volgen rijksbrede communicatiestrategie en coördineert de uitvoering hiervan. Het NKC staat bij een gascrisis/noodsituatie in nauwe verbinding met het DCT van het ministerie van EZK.
- **Landelijk Operationeel Coördinatiecentrum.** Het LOCC bijstandsverzoeken op het terrein van openbare orde en veiligheid en adviseert over operationele vraagstukken

De samenstelling van de genoemde teams staat beschreven in het Nationaal Handboek Crisisbesluitvorming. Op initiatief van de voorzitters kunnen desgewenst liaisons worden uitgenodigd.

5.6 Overige crisisteam

In hoofdstuk 3 is uiteengezet welke partijen betrokken (kunnen) zijn bij (de effectbestrijding rondom) een gasincident of gascrisis/noodsituatie. Veel van deze genoemde partijen zullen bij een gascrisis/noodsituatie hun eigen crisisorganisatie opschalen. Behalve partijen in het energiedomein zullen ook veiligheidsregio's mogelijk opschalen, om de acute gevolgen van de gascrisis op de openbare orde, veiligheid en gezondheid het hoofd te bieden.

Op basis van het landelijk convenant voor samenwerkingsafspraken tussen veiligheidsregio's, politie en netbeheerders voor gas en elektriciteit schuiven liaisons van de betrokken netbeheerders voor gas en elektriciteit desgevraagd aan bij de teams uit de veiligheidsregio ((Regionaal) Beleidsteam (R)BT, ROT en Commando Plaats Incident (CoPI)). In het geval van een incident waarbij meerdere veiligheidsregio's betrokken zijn, organiseert de bronregio, indien gewenst, voor de netbeheerder(s) één aanspreek- en coördinatiepunt vanuit de verschillende veiligheidsregio's.

Het ministerie van EZK zal in de regel geen rechtstreeks contact met de teams uit de veiligheidsregio hebben. Dit contact loopt via het NCC, het LOCC en de (crisisteam van de) netbeheerder(s).

5.7 Taken en verantwoordelijkheden van de verschillende actoren

De taken en verantwoordelijkheden, inclusief de interacties met de Europese Commissie, de bevoegde instanties van buurlanden en, in voorkomend geval, met de nationale regulerende

¹⁵ Nationaal Handboek Crisisbesluitvorming, september 2016.

instantie, alsmede met gasbedrijven, industriële afnemers en relevante elektriciteitsproducenten worden hieronder kort genoemd.

- Europese Unie: primair een rol als wetgever. Daarnaast wordt de Europese Commissie onverwijld geïnformeerd wanneer een vroegtijdige waarschuwing, alarmering of noodsituatie wordt afgekondigd. De Europese Commissie onderzoekt of de afkondiging gerechtvaardigd is en of de genomen maatregelen proportioneel zijn.
- Bevoegde instanties buurlanden: wanneer een beroep wordt gedaan op solidariteit zullen de bevoegde instanties in buurlanden hier uitvoering aan geven. Deze bevoegde instanties worden geïnformeerd wanneer een vroegtijdige waarschuwing, alarmering of noodsituatie wordt afgekondigd.
- Gasbedrijven: aardgasproductie, gastransport, gaslevering, voldoen aan contractvoorwaarden. Bij een verslechtering van de gasleveringssituatie opvolgen van instructies van GTS en aanleveren van informatie (zie paragraaf 6.8); bij een aanzienlijke verslechtering van de gasleveringssituatie opvolgen van instructies van de CGE (via GTS of RNB's) en voldoen aan rapportageverplichtingen.
- Industriële afnemers: afnemen van gas, voldoen aan contractvoorwaarden. Bij een verslechtering van de gasleveringssituatie opvolgen van instructies van GTS en/of RNB's, bij een aanzienlijke verslechtering van de gasleveringssituatie opvolgen van instructies van de CGE (eventueel via GTS of RNB's).
- Elektriciteitsproducenten: produceren van elektriciteit op basis van gas en/of alternatieve energiebronnen. Bij een verslechtering van de gasleveringssituatie opvolgen van instructies van GTS of RNB's; bij een aanzienlijke verslechtering van de gasleveringssituatie opvolgen van instructies van de CGE (eventueel via GTS of RNB's).

De taken en de verantwoordelijkheden van de bevoegde instantie en van de entiteiten waaraan taken zijn gedelegeerd in de verschillende crisisniveaus gedefinieerd volgens de EU-verordening worden hieronder kort genoemd.

Vroegtijdige waarschuwing:

- de minister van EZK draagt, als bevoegde instantie, zorg voor een adequate voorbereiding op een aanzienlijke verslechtering van de gaslevering, geeft een vroegtijdige waarschuwing af aan het Directoraat Generaal Energie van de Europese Commissie en aan de bevoegde instanties lidstaten direct aangesloten aan het Nederlandse gasnet, waartoe in het geval van een L-gas situatie ook Frankrijk wordt gerekend.
- GTS is opgeschaald en meldt de gasleveringssituatie aan de minister (via DCC-EZK).

Alarmering:

- de minister van EZK bereidt zich voor op een mogelijke opschaling van de crisisorganisatie gas, geeft een alarm af aan het Directoraat Generaal Energie van de Europese Commissie en aan bevoegde instanties van lidstaten direct aangesloten aan het Nederlandse gasnet, waartoe in het geval van een L-gas situatie ook Frankrijk wordt gerekend.
- GTS is opgeschaald en meldt de gasleveringssituatie aan de minister van EZK (via DCC-EZK) en geeft wanneer nodig aanwijzingen aan programmamverantwoordelijken.

Noodsituatie:

- de minister van EZK schaalte de crisisorganisatie gas op, meldt de noodsituatie aan het Directoraat Generaal Energie van de Europese Commissie en aan de bevoegde instanties van lidstaten direct aangesloten aan het Nederlandse gasnet, waartoe in het geval van een L-gas situatie ook Frankrijk wordt gerekend.
- GTS is opgeschaald en meldt de gasleveringssituatie aan de minister van EZK (via DCC-EZK) en geeft aanwijzingen aan programmaverantwoordelijken.
- De minister van EZK beslist op basis van de maatregelenladder (paragraaf 8.5) welke niet-marktgebaseerde maatregelen worden genomen en geeft GTS en betrokken RNBs de opdracht daarnaar te handelen.
- Indien voor een goede uitvoering van de maatregelen assistentie van buurlanden benodigd is zal de minister van EZK contact opnemen met de bevoegde instanties van deze landen. GTS neemt contact op met de netbeheerders van deze landen en indien noodzakelijk met ENTSOG.
- Indien de situatie daar aanleiding toe geeft zal de minister van EZK de Europese Commissie vragen om een regionale noodsituatie uit te roepen.

6. Crisisprocessen

6.1 Inleiding

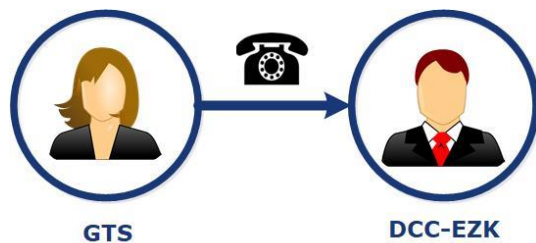
Bij de bestrijding van een aanzienlijke verslechtering van de gaslevering (gasincident of gascrisis/noodsituatie) kunnen verschillende processen worden onderscheiden. Hieronder worden de processen van alertering, vroegtijdige waarschuwing, alarmering, afkondiging gascrisis/noodsituatie, op- en afschaling, besluitvorming, informatievoorziening en crisiscommunicatie beschreven.

6.2 Alertering

Omdat de gasvoorziening een onderdeel is van de vitale infrastructuur, informeert GTS het DCC-EZK over (dreigende) verstoringen van de gasvoorziening die ernstig genoeg zijn om er als landelijk netbeheerder voor op te schalen (gasincident), ook als zij niet kunnen leiden tot het ontstaan van een alarm- of gascrisis/noodsituatieniveau. GTS informeert het DCC-EZK niet indien de situatie als kleinschalig en beheersbaar ingeschat wordt (reguliere gasstoringen). De maatregelen die door GTS worden genomen, zijn marktgebaseerde maatregelen. In de fase van alertering is er geen melding naar het Directoraat Generaal Energie van de Europese Commissie nodig.

Het ministerie van EZK is in deze fase op de hoogte van wat speelt en kan alert reageren wanneer de situatie ernstiger wordt.

Het contact in de fase van alertering wordt in onderstaande figuur schematisch weergegeven.

Figuur 13. Schematische weergave van alertering

6.3 Vroegtijdige waarschuwing

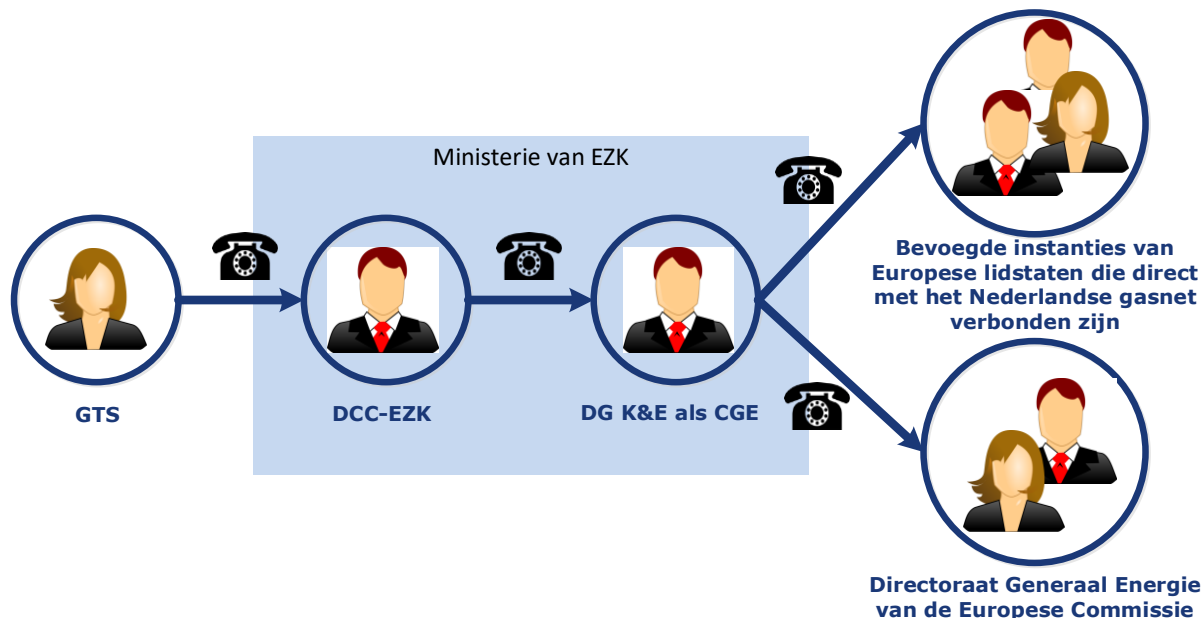
Volgens artikel 11 van de EU-verordening is er een vroegtijdige waarschuwing nodig wanneer *uit concrete, ernstige en betrouwbare informatie blijkt dat er zich een gasincident kan voordoen die de gasleveringssituatie aanzienlijk kan doen verslechteren en kan leiden tot het ontstaan van een alarm- of een noodsituatieniveau.*

GTS, of een andere instantie die dit identificeert, geeft in de hierboven geschetste situatie, bij (de dreiging van) een gasincident, zo snel mogelijk een waarschuwing af aan het DCC-EZK en, via deze, aan de DG K&E in zijn rol van CGE.

Via de CGE krijgt het Directoraat Generaal Energie van de Europese Commissie onverwijld een vroegtijdige waarschuwing bij (de dreiging van) een gasincident en worden de bevoegde instanties in de Europese lidstaten die direct met het Nederlandse gasnet verbonden zijn, onverwijld op de

hoogte gebracht. In het geval dat het gaat over laagcalorisch gas wordt ook de bevoegde instantie van Frankrijk geïnformeerd.

Het contact in de fase van vroegtijdige waarschuwing wordt in onderstaande figuur schematisch weergegeven:

Figuur 14. Schematische weergave vroegtijdige waarschuwing

De vroegtijdige waarschuwing maakt dat het DG Energie van de Europese Commissie zo snel mogelijk op de hoogte is en de informatie-uitwisseling over de aanpak van het gasincident op Europees niveau vorm kan geven. Ook lidstaten zijn vroegtijdig op de hoogte en kunnen hun eigen maatregelen treffen ter voorbereiding op een aanzienlijke verslechtering van de gasleveringssituatie.

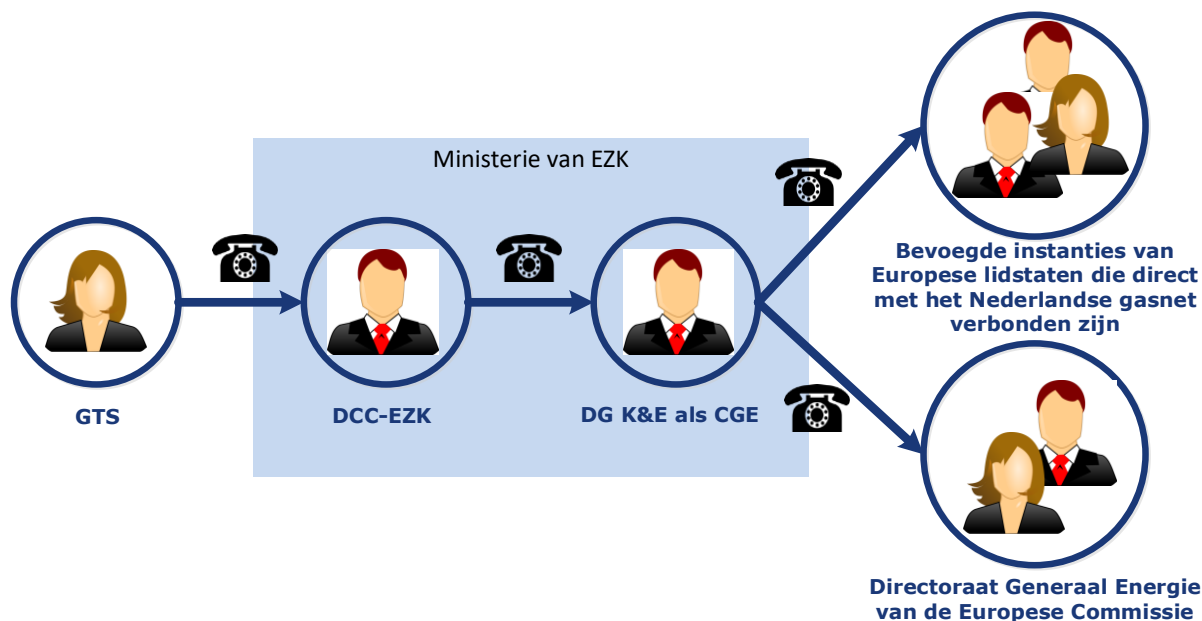
6.4 Alarmering

Een alarmeringsfase is van toepassing wanneer zich een gasincident voordoet leidend tot een daadwerkelijke verstoring van de gaslevering of uitzonderlijk hoge gasvraag voordoet die de gasleveringssituatie aanzienlijk doet verslechteren, maar de markt is nog in staat om deze verstoring of vraag op te vangen (artikel 11 van de EU-verordening).

GTS geeft in de hierboven geschetste situatie, in een alarmeringsfase, zo snel mogelijk een waarschuwing af aan het DCC-EZK en, via deze, aan de DG K&E in zijn rol van CGE.

In die situatie alarmeert de CGE onverwijld het Directoraat Generaal Energie van de Europese Commissie en bevoegde instanties in de Europese lidstaten die direct met het Nederlandse gasnet verbonden zijn (Duitsland, België, Verenigd Koninkrijk). GTS informeert via haar dispatchingcentrum de dispatchingcentra van netbeheerders van aangrenzende landen. In het geval dat het gaat over laagcalorisch gas wordt ook de bevoegde instantie van Frankrijk geïnformeerd.

Het contact in de fase van alarmering is hieronder schematisch weergegeven:

Figuur 15. Schematische weergave alarm/alarmering

6.5 Afkondiging gascrisis/noodsituatie

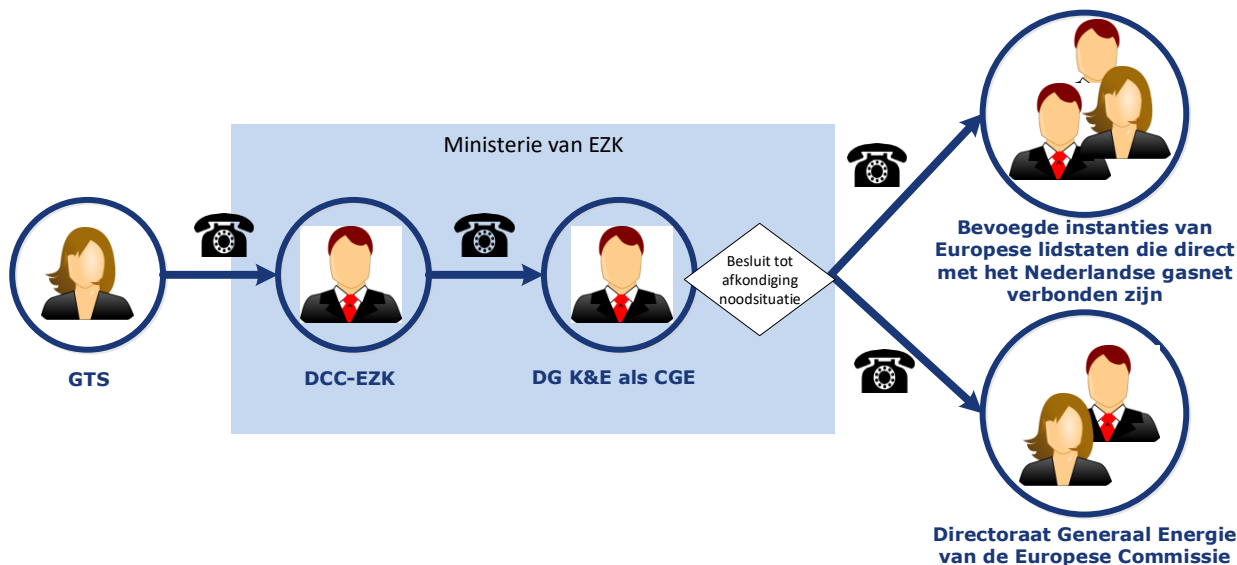
In een situatie waarbij er zich een uitzonderlijk hoge gasvraag, een aanzienlijke verstoring van de gaslevering of een andere aanzienlijke verslechtering van de gasleveringssituatie voordoet, en alle relevante marktgebaseerde maatregelen zijn toegepast maar de gaslevering niet volstaat om aan de resterende gasvraag te voldoen en er dus bijkomend ook niet-marktgebaseerde maatregelen moeten worden genomen, is er sprake van een gascrisis: een **noodsituatie** in de zin van de EU-verordening.

GTS brengt het DCC-EZK en, via deze, de DG K&E van de situatie op de hoogte. De DG K&E kondigt vervolgens in zijn rol van CGE conform de EU-verordening een noodsituatie af richting het Directoraat-Generaal Energie van de Europese Commissie.

De bevoegde instanties in de Europese lidstaten die direct met het Nederlandse gasnet verbonden zijn, worden vervolgens ook onverwijld door de DG K&E op de hoogte gebracht. GTS informeert via haar dispatchingcentrum de dispatchingcentra van netbeheerders van aangrenzende landen. In het geval dat het gaat over laagcalorisch gas wordt ook de bevoegde instantie van Frankrijk geïnformeerd. Wanneer er mogelijk een oproep kan resulteren in een oproep tot bijstand van de Europese Unie, stelt de DG K&E ook het ERCC¹⁶ in kennis.

Het contact in de fase van afkondiging van de gascrisis/noodsituatie is hieronder schematisch weergegeven:

¹⁶ Emergency Response Coordination Centre – ERCC, zie artikel 11 lid 2 van de Europese verordening.

Figuur 16. Schematische weergave afkondiging gascrisis/noodsituatie

6.6 Op- en afschaling

De hierboven beschreven situaties kunnen aanleiding zijn om op te schalen in de crisisstructuren zoals beschreven in hoofdstuk 5. In principe worden hierbij de gebruikelijke op- en afschalingsprocedures van de betreffende organisaties (zoals uitgewerkt in hun handboeken) gehanteerd.

Uitgangspunt bij op- en afschaling is dat de betreffende organisaties op de hoogte zijn van elkaars opschalingsniveau, en dat er waar nodig synchroon wordt opgeschaald.

In het geval van een gasincident is GTS opgeschaald. In het geval van een gascrisis/noodsituatie is zowel GTS als het ministerie van EZK altijd opgeschaald.

6.6.1 Op- en afschaling GTS

GTS heeft in de handboeken voor het SCT en TCT vastgelegd wanneer op- en afgeschaald wordt. Het SCT en TCT kunnen vanaf een gasstoring (alerteringssituatie) opgeschaald zijn.

De voorzitter van het TCT kan concluderen dat opgeschaald moet worden naar het SCT. In dit geval zal de voorzitter van het TCT contact opnemen met de voorzitter van het SCT. Gezamenlijk wordt besloten of het SCT geactiveerd wordt.¹⁷

Indien het ministerie van EZK opschaalt (als er sprake is van een (dreigende) gascrisis/noodsituatie, zie onder), schaal GTS altijd 'mee' op, zodat er synchroon opgeschaald wordt. In de praktijk zal dit overigens meestal al gebeurd zijn.

6.6.2 Op- en afschaling ministerie van EZK

Departementale opschaling van het ministerie van EZK kan plaatsvinden in de fase van vroegtijdige waarschuwing en/of alarmering, en zal zeker plaatsvinden bij een (dreigende) gascrisis/noodsituatie zoals hierboven beschreven.

¹⁷ Zie ook GTS handboeken.

De voorzitters van het DAT, DBT en DCT bepalen zelf of hun team opschaalt. Als het DBT opschaalt, schalen het DAT en DCT standaard ook op. Er kan een DAT zijn zonder dat (al) sprake is van een DBT. Het DAT weegt dan af of opschaling nodig is of dat besluiten onder eigen verantwoordelijkheid genomen kunnen worden. Indien alleen het DAT bij elkaar komt, wordt de DG K&E door de voorzitter DAT op de hoogte gehouden van het verloop van de crisis/noodsituatie en de bestrijding.

In het geval van een vroegtijdige waarschuwing is er geen directe opschaling van het ministerie van EZK nodig, maar kan de voorzitter van het DAT besluiten op te schalen.

In het geval van alarmering schaal het DAT op en kan er afgewogen worden of opschaling naar een DBT al nodig is.

In het geval van een gascrisis/noodsituatie schalen het DAT, het DCT en het DBT op.

Als de gascrisis/noodsituatie voorbij is en passende crisismaatregelen zijn genomen, besluit de voorzitter van het DAT of het DBT af te schalen (afhankelijk van welke teams opgeschaald waren).

6.6.3 Op- en afschaling interdepartementale crisisstructuur

De op- en afschaling binnen de nationale crisisstructuur is beschreven in het Nationaal Handboek Crisisbesluitvorming. De interdepartementale crisisstructuur zal in de praktijk opgeschaald worden wanneer er een gascrisis is.

6.6.4 Op- en afschaling overige crisisorganisaties

De opschaling van andere organisaties zoals regionale netbeheerders wordt in dit plan buiten beschouwing gelaten, maar zal in de praktijk wel plaatsvinden. Indien de gascrisis het (beleids)domein van andere ministeries raakt, zal – onder coördinatie van het ministerie van JenV – ook de interdepartementale crisisstructuur (IAO, ICCb, MCCb) geactiveerd worden.

6.7 Besluitvorming

De besluitvorming richt zich per onderdeel van de crisisstructuur op andere aspecten. Kort gezegd ligt de besluitvorming over marktgebaseerde maatregelen bij GTS, en de besluitvorming over niet-marktgebaseerde maatregelen bij het ministerie van EZK.

De besluitvorming binnen de crisisstructuur van **GTS** richt zich op het nemen van besluiten over marktgebaseerde maatregelen om tot een redelijke verdeling van de gasschaarste te komen, het uitvoeren van de verdelingsbesluiten en overige niet-marktgebaseerde maatregelen van de minister van EZK, en alle zaken die met de eigen verantwoordelijkheden en bedrijfsvoering samenhangen (waaronder het zo spoedig mogelijke herstel van de gaslevering).

Bij een gascrisis (noodsituatie) richt de besluitvorming binnen de **departementale crisisstructuur van EZK** zich ten eerste op het inzetten van niet-marktgebaseerde maatregelen om tot een redelijke *verdeling van de gasschaarste* te komen, waarbij beschermde afnemers¹⁸ zolang mogelijk worden ontzien. Hierbij wordt gebruik gemaakt van de maatregelenladder die beschreven wordt in hoofdstuk 8 van dit plan. Ten tweede richt de besluitvorming zich op de *gevolgen* van de aanzienlijke verslechtering van de gaslevering in de beleidsdomeinen van EZK (o.a. bedrijfsleven, telecom, elektriciteit, enz.).

¹⁸ Zie paragraaf 4.9.

De besluitvorming in de **interdepartementale crisisstructuur** richt zich op het beslechten van dilemma's die departement-overstijgend zijn en voorzien in intersectorale coördinatie.

De verschillende teams hanteren bij de besluitvorming hun gebruikelijke werkwijzen.

6.8 Informatievoorziening

Informatie is tijdens een incident of crisis/noodsituatie essentieel om de juiste keuzes te kunnen maken. De benodigde informatie is in principe voor alle crisisteams hetzelfde, maar kan verschillen in abstractieniveau en detailniveau. Waar het gaat om de **situatie** zelf, is de volgende informatie gewenst:

- Datum en tijdstip van de start van de ongewenste gebeurtenis.
 - Seizoen
 - Tijdstip op de dag
- Beschrijving ongewenste gebeurtenis
 - Locatie en situatie ter plekke
 - Type aardgas (hoog- of laagcalorisch)
 - Type ongewenste gebeurtenis: betrekking op import, transport, conversie of productie
 - Volume van het tekort
- Oorzaak van de ongewenste gebeurtenis.
 - Binnenlands of buitenlands
 - Moedwillig of niet moedwillig
- Context van de ongewenste gebeurtenis.
 - Actuele gasvraag (volume, type) door beschermde afnemers
 - Actuele gasvraag (volume, type) door industrieën en andere niet-beschermde afnemers
 - Actuele gasvraag (volume, type) uit het buitenland
 - Eventuele bijzondere omstandigheden, zoals beperkingen in transportcapaciteit, met een oorzaak buiten de ongewenste gebeurtenis.
 - Status van de elektriciteitslevering
- Effecten van de ongewenste gebeurtenis
 - Directe effecten (plaats van effecten, type afnemers die geraakt worden, schade, overlast, effecten op het transport- en distributienet)
 - Effecten van reeds genomen maatregelen (plaats van effecten, type afnemers die geraakt worden, schade, overlast, effecten op het transport- en distributienet)
 - Te verwachten effecten van maatregelen (plaats van effecten, type afnemers die geraakt worden, schade, overlast, effecten op het transport- en distributienet).

In het geval van een gasincident of gascrisis/noodsituatie zal de meeste informatie over het incident zelf bij GTS bekend zijn. GTS zal deze informatie (via de liaison) delen met het ministerie van EZK.

Waar het gaat om de **bestrijding van de situatie** is de volgende informatie gewenst:

- Betrokken teams en partijen
 - Welke partijen zijn betrokken?
 - Welke teams zijn opgeschaald bij deze partijen? En in welk opschalingsniveau?
- Genomen besluiten en adviezen. Welke besluiten zijn al genomen door de actieve teams?
- Maatregelen
 - Welke maatregelen zijn in gang gezet naar aanleiding van de genomen besluiten?

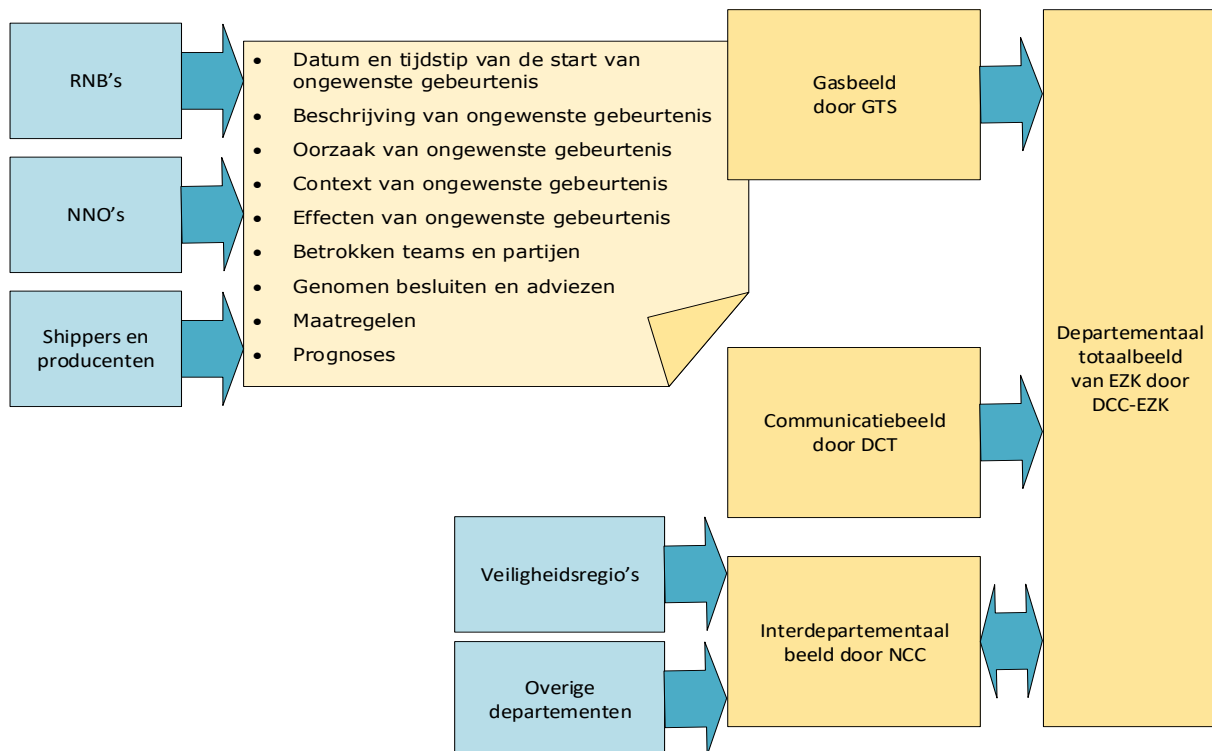
- In welk stadium is de uitvoering van de maatregelen?

Tot slot kunnen **prognoses en adviezen** waardevolle informatie toevoegen in de besluitvorming. Het gaat hierbij vooral om prognoses inzake de ontwikkeling van het incident en de bestrijding ervan, en adviezen die volgen uit deze prognoses. Hierbij kan gedacht worden aan de urgentie, de verwachte duur van de verslechtering van de gaslevering en verwachte inzet van menskracht en middelen.

Prognoses

- Verwachte duur van de ongewenste situatie
- Verwachte duur en ontwikkeling van het volumetekort
- Verwachte duur van de effecten
- Verwachte effecten van besluiten en maatregelen
- Verwachte duur van het herstellen van de situatie
- Verwachte benodigde inzet van menskracht en middelen
- Verwachte knelpunten rond beschikbare menskracht en middelen

In het algemeen is de informatievoorziening bij een gasincident of gascrisis/noodsituatie in grote mate afhankelijk van het beeld dat GTS heeft van de situatie, omdat alleen deze netbeheerder over de informatie beschikt die nodig is om een inschatting te geven van de omvang, ernst en de verwachte duur van de situatie. Behalve de informatie die door GTS verzameld wordt, maakt DCT een communicatiebeeld en NCC een nationaal beeld (ministeries, Veiligheids Regio, vitale infrastructuur). Deze twee beelden worden ook gebruikt voor het vormen van een departementaal totaalbeeld. Dit is in figuur 17 weergegeven:

Figuur 17. Vorming departementaal totaalbeeld

De informatievoorziening van GTS naar het ministerie van EZK vindt plaats ongeacht het niveau van de situatie (vroegtijdige waarschuwing, alarmering of gascrisis/noodsituatie).

De informatie zal via de crisisorganisatie van GTS doorgegeven worden aan het DCC-EZK en, via deze, aan de DG K&E. Het DCC verzamelt in zijn rol als informatiecoördinator de informatie van GTS en de verschillende onderdelen van EZK en verwerkt dit tot een departementaal totaalbeeld van de situatie. Dit totaalbeeld ondersteunt enerzijds de departementale besluitvorming en dient anderzijds als input voor interdepartementale besluitvorming in het IAO, de ICCb en de MCCb. Het departementaal totaalbeeld bestaat uit de hierboven weergegeven soorten informatie.

In artikel 14 van de EU-verordening is opgenomen welke gegevens tussen de betrokken aardgasbedrijven (RNB's, programmaverantwoordelijken en producenten) en de bevoegde instantie van de betrokken lidstaat uitgewisseld worden in crisissituaties. In de praktijk zal dit verlopen via GTS naar DCC-EZK (zie hierboven). De betrokken aardgasbedrijven stellen dagelijks in het bijzonder de volgende informatie ter beschikking:

1. De prognoses van de dagelijkse gasvraag en gaslevering voor de volgende drie dagen
2. De dagelijkse gasstroom op alle grensoverschrijdende entry- en exitpunten alsmede op alle punten die een productiefaciliteit, een opslaginstallatie of een LNG-terminal met het net verbinden
3. De periode waarvoor gaslevering aan beschermde afnemers naar verwachting kan worden gewaarborgd.

6.9 Crisiscommunicatie

Inhoudelijke crisiscommunicatie bij een aanzienlijke verslechtering van de gaslevering geeft ten minste de volgende informatie aan het relevante publiek:

- Oorzaak of aanleiding van de aanzienlijke verslechtering van de gasleveringssituatie
- Omvang van de aanzienlijke verslechtering van de gasleveringssituatie
- Geschatte duur van de aanzienlijke verslechtering van de gasleveringssituatie
- Acties die door de betrokken partijen (GTS, regionale netbeheerders, EZK) genomen zijn
- Handelingsperspectief voor het publiek

Het ministerie van EZK heeft de regie over de crisiscommunicatie, tenzij het Nationaal Kernteam Crisiscommunicatie (NKC) opschaalt. In dat geval verschuift de regie naar het NKC.

De regievoerder bepaalt na afstemming met alle betrokken organisaties wie waarover communiceert.

Bij aanzienlijke verslechtering van de gaslevering informeren de betrokken netbeheerder(s) en gasbedrijven in afstemming met het ministerie van EZK het algemene publiek.

7. Uitvoeringsprocessen

7.1 Reguleren gasvoorziening

De Centrale Commandopost (CCP)¹⁹ van GTS monitort continu (24/7) de balans tussen vraag en aanbod. Om geen verstoringen in de balans te krijgen, worden vraag en aanbod via het CCP door de markt op elkaar afgestemd.

Indien er een buitengewone verstoring op de balans optreedt, alarmeert de chef van dienst van GTS, werkzaam bij de CCP, de manager gastransport. Bij deze interne alarmering wordt besloten of het tactisch crisisteam (TCT) bij GTS geactiveerd moet worden. Voorzitter van het TCT is de manager gastransport van GTS, overige deelnemers van GTS hangen af van de aard en omvang van de verstoring. Zo kan landelijk assetmanagement en/of netwerkplanning in het TCT participeren om na te gaan welke volumes gas geleverd moeten worden en wat er (meer) geleverd kan worden, bijvoorbeeld door programmaverantwoordelijken te vragen meer hoogcalorisch gas te importeren of door aardgasproducenten te vragen hun gasproductie te verhogen. Tevens ontwerpt men mogelijke maatregelen hoe vraag en aanbod weer in balans kunnen komen en brengt men in beeld wat de verwachte gevolgen van deze maatregelen zijn.

Het TCT heeft de volgende taken:

- Bepalen van verwachte tekorten.
- Inventariseren van middelen om verstoring van de balans op te heffen.
- Adviseren van het SCT van GTS.

Indien de voorzitter van het TCT concludeert dat verstoring om specifieke maatregelen in de bedrijfsvoering of buiten de reguliere bedrijfsvoering vraagt, geeft hij dit onverwijld door aan de voorzitter van het SCT. De voorzitter van het SCT kan vervolgens het SCT bij elkaar roepen (zie 5.6).

De mogelijke acties²⁰ voor GTS bij het reguleren van de gasvoorziening worden benoemd in paragraaf 8.2 t/m 8.4. Het gaat hierbij om maatregelen die volgens de EU-verordening zowel marktgebaseerd als niet-marktgebaseerd zijn.

7.2 Afsluiten klanten

In geval van een gascrisis/noodsituatie worden de maatregelen door GTS dan wel door de RNB's in opdracht van de minister van EZK uitgevoerd. Dit kan het administratief dan wel technisch afsluiten van afnemers betreffen.

Het administratief afsluiten gebeurt door middel van een door de minister te nemen besluit. Het technisch afsluiten betreft zowel het automatisch technisch afsluiten vanuit de CCP als ook het handmatig technisch afsluiten van bepaalde afnemers, overdrachtpunten naar de netten van Regionale Netbeheerders, NNO's, leidingsecties of delen van het GTS gastransportnet.

De opdracht tot administratief en/of technisch afsluiten wordt tijdens een crisis door de minister van EZK, in afstemming met ICCb/MCCb, gegeven, de uitvoering ligt bij GTS en de regionale netbeheerders en bij de gasleveranciers. Het toezicht ligt bij de ACM. Nadere uitwerking van specifieke maatregelen wordt gegeven in hoofdstuk 8.

¹⁹ Landelijk bedrijfsvoeringscentrum van GTS.

²⁰ Beschreven Transportvoorwaarden Gas – LNB paragraaf 4.1.4.4 Acties met betrekking tot een noodsituatie.

7.3 Informeren klanten en ketenpartners

Bij een gasincident informeert GTS betrokken klanten en ketenpartners over de verstoring wat betreft tijdsduur (indien mogelijk), mogelijke gevolgen en maatregelen. Klanten en ketenpartners zijn programmaverantwoordelijken, regionale netbeheerders, direct aangeslotenen van GTS, NNO's en netbeheerders elektriciteit. Voor afnemers die direct zijn aangesloten op het landelijk gastransportnet heeft GTS een bestand met calamiteitencontactpersonen. De informatievoorziening voor afnemers aangesloten aan het net van de RNB's wordt verzorgd door de RNB's.

7.4 Herstellen gasvoorziening

Herstel van de gasvoorziening na een gasincident of gascrisis/noodsituatie hangt af van het type maatregelen dat is genomen. Wanneer maatregelen genomen zijn waarbij de druk in de leidingen gehandhaafd is, dan zijn er waarschijnlijk geen beschadigingen aan of vervuilingen in de leidingen opgetreden. Het herstel zal dan in technische zin beperkt zijn en zich toespitsen op het financieel afwikkelen van de schade.

Herstel van de gasvoorziening na technische afschakeling is niet zonder risico's: door mogelijke gevolgen van het technisch afschakelen van bepaalde afnemers of delen van het gasnetwerk is de integriteit van de gasleidingen niet gegarandeerd. Voordat het gasnet weer op druk kan worden gebracht, dient de integriteit te worden gecontroleerd en dienen eventuele beschadigingen gerepareerd te worden. De risico's hierop zijn in de gasnetten van RNB's groter dan in het landelijk gastransportnet. De RNB's hebben aangegeven hierbij te werken aan de hand van de handleiding "gasgeven in de praktijk". Hierin is beschreven hoe een regionale netbeheerder de gasdruk veilig kan herstellen.

Daarnaast zijn er na het technisch afschakelen van netten risico's voor gebruikers bij het opnieuw onder gasdruk brengen van deze netten. De kans bestaat namelijk dat er vrije uitstroom van gas plaats kan vinden en er zich een explosief mengsel kan vormen omdat gasapparatuur (zoals bijvoorbeeld een gasfornuis) nog open staat. Dit mengsel zou kunnen ontsteken bij het vrijkomen van energie (bijvoorbeeld een klein vonkje bij het bedienen van een lichtsakelaar). Na afschakeling dient er daarom een strikte procedure gevolgd te worden bij het weer op druk brengen van de netten, waarbij het soms nodig is te controleren of alle gasaansluitingen gesloten zijn voor er weer opnieuw aangesloten wordt²¹. Vanuit dit oogpunt verdient het daarom aanbeveling de netten zo lang mogelijk onder druk te laten.

Bij GTS adviseert de afdeling Veiligheid bij het opnieuw opstarten van het landelijk gastransportnet. Hierbij wordt rekening gehouden met effecten van verminderde druk in de gasleidingen.

De volgorde van het herstellen van de gasvoorziening is afhankelijk van de technische mogelijkheden om de gasleidingen opnieuw op druk te brengen. Daarmee is het moeilijk om vooraf een volgorde te bepalen voor het herstellen. Factoren die hierbij een rol spelen, zijn onder andere:

- Omvang en locatie van het gasincident of de gascrisis/noodsituatie.
- Duur van het gasincident of de gascrisis/noodsituatie.
- Type gas waar het gasincident of de gascrisis/noodsituatie betrekking op heeft (hoogcalorisch of laagcalorisch).
- Genomen maatregelen tijdens het gasincident of de gascrisis/noodsituatie.
- Mate van integriteit van het gasnetwerk.

²¹ Zie de rapportage "Gas geven in de praktijk" van Netbeheer Nederland.

- Mate waarin meet- en regelstations en/of stikstofmengstations zijn betrokken.

8. Maatregelen

8.1 Algemeen

In dit hoofdstuk staan de maatregelen beschreven in geval van een verslechtering van de gasleveringssituatie. De oorzaak daarvan staat los van de te overwegen maatregelen. Deze oorzaak kan haar oorsprong ook in het buitenland vinden, bijvoorbeeld in de vorm van een verzoek tot solidariteit van een buurland.

Bij een gasstoring of gasincident neemt GTS maatregelen gebaseerd op marktmechanismen (8.2 8.3 en 8.4). Deze maatregelen hebben geen vaste volgorde.

Bij een gascrisis/noodsituatie kunnen nog steeds de maatregelen van toepassing zijn die bij een gasstoring of gasincident genomen worden. Daarnaast worden bij een gascrisis/noodsituatie de maatregelen gehanteerd volgens de maatregelenladder (8.5). Deze maatregelenladder dicteert de volgorde waarin ze worden overwogen, van de eerste tot de laatste maatregel. Niet iedere maatregel zal echter mogelijk blijken bij alle soorten gastekorten. Dit kan onder meer komen door de urgentie van de situatie. Dit heeft in de praktijk gevolgen voor hoe snel de ladder doorlopen wordt. In bijlage 3. wordt de maatregelenladder op verschillende voorbeeldscenario's toegepast. Hiermee ontstaat inzicht in welke maatregelen in welke situaties mogelijk zijn.

8.2 Maatregelen bij een gasstoring

Bij een gasstoring worden maatregelen genomen binnen de gebruikelijke marktmechanismen. Deze maatregelen vallen binnen de verantwoordelijkheden van GTS en worden toegepast om vraag en aanbod op elkaar af te stemmen. Bedacht moet worden dat deze mechanismen bij schaarste leiden tot prijsverhoging. In de EU-verordening worden deze maatregelen aangeduid met 'marktgebaseerde maatregelen' die in preventieve actieplannen zijn vastgelegd.

8.3 Vroegtijdige waarschuwing/gasincident met noodzaak tot "vroegtijdige waarschuwing"

8.3.1 Inleiding

Volgens artikel 11, eerste lid, onderdeel a, van de EU-verordening is er een vroegtijdige waarschuwing nodig wanneer uit concrete, ernstige en betrouwbare informatie blijkt dat er zich een gasincident kan voordoen die de gasleveringssituatie aanzienlijk kan doen verslechteren en die kan leiden tot de noodzaak voor Europese alarmering of kan leiden tot een noodsituatie en het nationale crisisniveau.

In deze situatie geeft GTS (of andere partijen die relevante informatie hebben) zo snel mogelijk een waarschuwing af aan het DCC-EZK, en via deze aan de CGE.

Op basis van een bericht van de CGE kondigt de minister van EZK het stadium 'vroegtijdige waarschuwing' af en geeft het Directoraat Generaal Energie van de Europese Commissie onverwijld een vroegtijdige waarschuwing bij (de dreiging van) een aanzienlijke verslechtering van de gasleveringssituatie, conform de EU-verordening. Ook worden de bevoegde instanties in de Europese lidstaten die direct met het Nederlandse gasnet verbonden zijn, onverwijld op de hoogte gebracht. Dit betreft de bevoegde instanties van Duitsland, België en Verenigd Koninkrijk. Daarnaast zal ook de bevoegde instantie van Frankrijk worden geïnformeerd als de waarschuwing betrekking heeft op laagcalorisch gas.

De vroegtijdige waarschuwing maakt dat het DG Energie van de Europese Commissie zo snel mogelijk op de hoogte is en de informatie-uitwisseling over de aanpak van de aanzienlijke verslechtering van de gasleveringssituatie op Europees niveau vorm kan geven. Ook lidstaten zijn vroegtijdig op de hoogte en kunnen hun eigen maatregelen treffen ter voorbereiding op een aanzienlijke verslechtering van de gasleveringssituatie.

8.3.2 Maatregelen

Maatregel	Informatie delen
Beschrijving	<p>Volgens artikel 14.1 van de EU-verordening dienen de betrokken gasbedrijven aan de bevoegde instantie dagelijks informatie ter beschikking te stellen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • de prognoses van de dagelijkse gasvraag en gaslevering voor de volgende drie dagen in miljoen m³ per dag (mcm/d). • de dagelijkse gasstroom, in miljoen m³ per dag (mcm/d), op alle grensoverschrijdende entry- en exitpunten alsmede op alle punten die een productiefaciliteit, een opslaginstallatie of een LNG-terminal met het net verbinden. • de periode, uitgedrukt in dagen, waarvoor gaslevering aan beschermde afnemers naar verwachting kan worden gewaarborgd.
Belangrijkste betrokken actoren	<ul style="list-style-type: none"> • GTS • DCC-EZK • DG K&E/CGE • Betrokken gasbedrijven
Te volgen procedures	GTS geeft in de hierboven geschetste situatie, bij (de dreiging van) een gasincident, zo snel mogelijk de genoemde informatie door aan het DCC-EZK en, via deze, aan de DG DG K&E in zijn rol van CGE. GTS wordt hiertoe door de betrokken gasbedrijven van informatie voorzien
Verwachte bijdrage	Deze maatregel maakt dat de CGE zo snel mogelijk op de hoogte is van de relevante informatie en de informatie-uitwisseling over de aanpak van het gasincident op Europees niveau vorm kan geven.
Informatiestromen	<ul style="list-style-type: none"> • Informatie van de betrokken gasbedrijven aan GTS. • Informatie van GTS aan DCC-EZK. • DCC-EZK geeft informatie door aan CGE.

8.4 Alarmering/gasincident met noodzaak tot "alarmering"

8.4.1 Inleiding

Volgens artikel 11, eerste lid, onderdeel b, van de EU-verordening is er sprake van het alarmniveau wanneer er zich een verstoring van de gaslevering of een uitzonderlijk hoge gasvraag voordoet die de gasleveringssituatie aanzienlijk doet verslechteren, maar de markt nog in staat is deze verstoring of vraag op te vangen zonder gebruik te moeten maken van niet-marktgebaseerde maatregelen. In een dergelijke situatie, kan de landelijk netbeheerder GTS binnen zijn regulerende rol voor de landelijke gasvoorziening marktgebaseerde maatregelen²² in gang zetten.

²² Transportvoorwaarden Gas – LNB paragraaf 4.1.4.4 Acties met betrekking tot een noodsituatie.

In deze situatie geeft GTS zo snel mogelijk een waarschuwing af aan het DCC-EZK, en via deze aan de CGE. Op basis van een bericht van de CGE kondigt de minister van EZK het stadium 'alarmering' af en bericht het Directoraat Generaal Energie van de Europese Commissie onverwijld over het afkondigen van het alarmniveau, conform de EU-verordening. Ook worden de bevoegde instanties in de Europese lidstaten die direct met het Nederlandse gasnet verbonden zijn, onverwijld op de hoogte gebracht. Dit betreft de bevoegde instanties van Duitsland, België en Verenigd Koninkrijk. Daarnaast zal ook de bevoegde instantie van Frankrijk worden geïnformeerd als het alarmniveau betrekking heeft op laagcalorisch gas.

8.4.2 Maatregelen

Op alarmniveau is een aantal maatregelen mogelijk, zoals hieronder is weergegeven. Deze maatregelen zijn niet in volgorde van prioriteit benoemd, maar kunnen in willekeurige volgorde worden toegepast. Al deze maatregelen zijn marktgebaseerde maatregelen, welke worden genomen voordat door de minister van EZK een noodsituatie op grond van de EU-verordening wordt afgekondigd.

De problemen kunnen zich voordoen in deelmarkten (bijvoorbeeld hoogcalorisch gas of laagcalorisch gas). Maatregelen zullen uitsluitend worden toegepast voor zover ze oplossend zijn voor de (deel)problematiek. Indien zich bijvoorbeeld een probleem voordoet in de markt van laagcalorisch gas, is invoeding van extra hoogcalorisch gas uitsluitend zinvol indien er nog voldoende conversiecapaciteit aanwezig is om daarmee dit hoogcalorisch gas door toevoeging van stikstof te converteren naar laagcalorisch gas.

GTS zal zoveel mogelijk trachten te voorkomen (in andere woorden: alleen in uiterste noodzaak gebruiken) dat in deze fase maatregelen getroffen (moeten) worden die een beperking van de levering aan marktpartijen (zowel eindgebruikers als export, exclusief het gebruik van bergingen door marktpartijen) tot gevolg hebben. Dergelijke beperkingen worden zo mogelijk uitgesteld naar de fase 'Noodsituatie' en zullen in de fase 'Alarmering' door GTS uitsluitend worden toegepast indien er noodzaak is om snel in te grijpen.

Indien GTS gebruik maakt van maatregelen waarbij partijen een aanwijzing ontvangen om meer gas te leveren, zodanig dat deze partijen in onbalans raken, dan zal GTS het balanceersysteem (met balanceeracties via de WDM (Within Day Market)) opschorten. Verrekening van hoeveelheden gas die op aanwijzing van GTS extra worden geleverd of minder worden afgenomen, vindt plaats via de zogenaamde 'neutrale gasprijs'. Dit is de prijs die GTS dagelijks vaststelt als gemiddelde prijs van handelstransacties.

Maatregel	Inzet van eigen of gecontracteerde middelen van GTS
Beschrijving	GTS levert gas uit eigen middelen of uit middelen die gecontracteerd zijn bij derden.
Belangrijkste betrokken actoren	<ul style="list-style-type: none"> GTS Aardgasleverancier(s)
Te volgen procedures	<ul style="list-style-type: none"> GTS zet eigen middelen in of maakt gebruik van middelen die gecontracteerd zijn bij derden (bijvoorbeeld een contract met een berging).
Verwachte bijdrage	Eigen middelen van GTS kunnen worden ingezet voor zover er een aardgasvoorraad beschikbaar is. Aardgasleveranciers zijn verplicht (voor zover dat in de contracten met GTS is vastgelegd) de instructie(s) op te volgen. Met deze maatregelen tracht GTS de fysieke balans in het gasnet voor zover mogelijk te handhaven. De door GTS gecontracteerde middelen zullen niet altijd gegarandeerd resultaat leveren, omdat ze niet altijd een bindend karakter kennen.
Informatiestromen	Instructie van GTS aan aardgasleverancier(s).

Maatregel	Vrijblijvend verzoek aan Neighbouring Network Operators (NNO's) om vrijwillig extra gas te leveren of minder gas uit Nederland af te nemen
Beschrijving	GTS verzoekt Neighbouring Network Operators (NNO's) vrijblijvend om vrijwillig extra gas te leveren of minder gas uit Nederland af te nemen.
Belangrijkste betrokken actoren	<ul style="list-style-type: none"> • GTS • Aardgasleverancier(s) • NNO's
Te volgen procedures	<ul style="list-style-type: none"> • GTS verzoekt NNO's tijdelijk extra gas te leveren (lenen) of minder uit Nederland af te nemen. • Indien het balanceersysteem niet meer normaal kan functioneren, wordt het balanceermechanisme opgeschort.
Verwachte bijdrage	NNO's zullen mogelijk tijdelijk extra gas willen leveren (lenen) of minder willen afnemen op vrijwillige basis. Met deze maatregel tracht GTS de fysieke balans in het gasnet voor zover mogelijk te handhaven.
Informatiestromen	Vrijblijvend verzoek aan NNO's door GTS.

Maatregel	Vrijblijvend verzoek aan programmaverantwoordelijken om vrijwillig meer gas in te voeden
Beschrijving	GTS verzoekt programmaverantwoordelijken meer (hoogcalorisch) gas in te voeden. Dit kan wanneer GTS ziet dat programmaverantwoordelijken nog niet hun maximale gecontracteerde transportcapaciteit benutten en er mogelijk extra invoeding mogelijk is. Het balanceerregime blijft hierbij functioneren. Deze maatregel is gebaseerd op vrijwillige bijdragen van de programmaverantwoordelijken .
Belangrijkste betrokken actoren	<ul style="list-style-type: none"> • GTS • Programmaverantwoordelijken met contracten op fysieke entypunten
Te volgen procedures	<ul style="list-style-type: none"> • GTS verzoekt één of meer programmaverantwoordelijken om additioneel gas in te voeden vanuit bergingen, grenspunten, productiepunten of LNG en dit gas te vermarkten.
Verwachte bijdrage	Aangezien het een verzoek tot extra levering/vermarkting betreft, is de bijdrage afhankelijk van de bereidheid en mogelijkheid van partijen om extra gas in te voeden. De bijdrage is waarschijnlijk gering, aangezien partijen uit eigen beweging al tot maximale benutting van hun mogelijkheden zullen zijn overgegaan vanwege hoge marktprijzen.
Informatiestromen	Vrijblijvend verzoek van GTS aan programmaverantwoordelijken op bergingen, grenspunten, productiepunten of LNG-installaties.

Maatregel	Instructies betreffende installaties voor de opslag van gas of LNG en op binnenlandse entypunten van het landelijk gastransportnet
Beschrijving	GTS geeft een aanwijzing af tot het stoppen met vullen van dan wel leveren vanuit de voorraden in gasopslagen of tot het leveren vanuit productiebronnen die nog niet maximaal leveren. Deze aanwijzing wordt gegeven aan programmaverantwoordelijken die gas hebben opgeslagen of die nog extra gas kunnen leveren uit de binnenlandse productiebronnen.
Belangrijkste betrokken actoren	<ul style="list-style-type: none"> • GTS • Programmaverantwoordelijken die gas hebben opgeslagen in gasopslagen • Programmaverantwoordelijken die nog extra gas kunnen leveren uit binnenlandse productiebronnen

Maatregel		Instructies betreffende installaties voor de opslag van gas of LNG en op binnenlandse entrypuncten van het landelijk gastransportnet	
Te volgen procedures	<ul style="list-style-type: none"> GTS schort het proces van balanceren via de WDM (Within Day Market) op. GTS geeft een of meer programmaverantwoordelijken de instructie om additioneel een bepaalde hoeveelheid gas te leveren (dan wel te stoppen met het vullen van gasopslagen) 		
Verwachte bijdrage	Programmaverantwoordelijken zijn verplicht de instructie(s) op te volgen. Hiermee kan de balans weer worden hersteld ten tijde van een gasincident.		
Informatiestromen	Instructie van GTS aan programmaverantwoordelijken .		

Rapportageverplichtingen voor de gasbedrijven en GTS aan de CGE conform artikel 14, eerste lid, van de EU-verordening zijn de volgende:

- De prognoses van de dagelijkse gasvraag en gaslevering voor de volgende drie dagen in miljoen m³ per dag (mcm/d).
- De dagelijkse gasstroom, in miljoen m³ per dag (mcm/d), op alle grensoverschrijdende entry en exitpunten alsmede op alle punten die een productiefaciliteit, een opslaginstallatie of een LNG-terminal met het net verbinden.

De periode, uitgedrukt in dagen, waarvoor gaslevering aan beschermde afnemers naar verwachting kan worden gewaarborgd.

8.5 Maatregelenladder bij een gascrisis/noodsituatie

Volgens artikel 11, eerste lid, onderdeel c, van de EU-verordening is er een noodsituatie als zich een uitzonderlijk hoge gasvraag, een aanzienlijke verstoring van de gaslevering of een andere aanzienlijke verslechtering van de gasleveringssituatie voordoet, en alle relevante marktgebaseerde maatregelen zijn toegepast maar de gaslevering niet volstaat om aan de resterende gasvraag te voldoen en er dus bijkomend ook niet-marktgebaseerde maatregelen moeten worden genomen, met name om gasleveringen aan beschermde afnemers veilig te stellen. Door het overwegen van deze maatregelen is inherent sprake van een (dreigende) gascrisis.

Bij een gascrisis/noodsituatie dienen aardgasbedrijven aan de bevoegde instanties dagelijks informatie ter beschikking te stellen o.b.v. artikel 1, eerste lid, van de EU-verordening.

Verschillende maatregelen kunnen vervolgens worden ingezet. Deze maatregelen worden in de EU-verordening 'niet-marktgebaseerde maatregelen' genoemd, en grijpen in in de gebruikelijke marktmechanismen omdat de gascrisis/noodsituatie niet (langer) kan worden beheerst door de markt zelf.

Tabel 2 geeft de maatregelenladder weer: in welke volgorde maatregelen overwogen worden, geordend van de lichtste tot de zwaarste maatregel in termen van de maatschappelijke impact van de maatregel zelf en rekening houdend met de praktische uitvoerbaarheid van de maatregelen en randvoorwaarden vanuit de Europese verordening.

Deze maatregelenladder dicteert de volgorde waarin ze zullen worden overwogen, van de eerste tot de laatste maatregel. Niet iedere maatregel zal echter mogelijk blijken bij alle soorten schaarsten. Dit kan onder meer komen door de urgentie van de crisis/noodsituatie.

De minister van EZK besluit tot de hieronder genoemde maatregelen wanneer dit nodig en passend is. De CGE bereidt hiertoe besluiten door de minister van EZK voor. Alle genoemde maatregelen worden buiten de normale marktwerking om genomen.

Welke crisismaatregelen ingezet worden, hangt mede af van aspecten als de aard van het gastekort (hoogcalorisch of laagcalorisch gas) en de omvang. Dit wordt in scenariodrivende in bijlage 2. verder uitgewerkt. In bijlage 3. wordt de maatregelenladder op verschillende voorbeeldscenario's toegepast.

Maatregelenladder		Soort maatregel	Gericht op type afnemer
1	Oproepen tot vermindering aardgasverbruik	Maatschappelijk	Alle afnemers
2	a. Vrijwillig verzoek minder gasafname aan buurlanden (overheid tot overheid). b. Europese commissie verzoeken om regionale noodsituatie uit te roepen	Internationaal	Niet-beschermde afnemers
3	Inroepen van een besparingstender 'minder afname'	Economisch	Niet-beschermde afnemers
4	Opleggen van een extra heffing voor aardgas	Economisch	Niet-beschermde afnemers
5	Gedwongen brandstofomschakeling van industrieën	Juridisch	Niet-beschermde afnemers
6	Gedwongen brandstofomschakeling bij de productie van elektriciteit	Juridisch	Niet-beschermde afnemers
7	Niet-beschermde afnemers afschakelen (administratief en/of technisch)	Juridisch / technisch	Niet-beschermde afnemers
8	Niet door solidariteit beschermde afnemers afschakelen (administratief en/of technisch)	Juridisch / technisch	Niet door solidariteit beschermde afnemers
9	Inroepen onderlinge solidariteit tussen EU-lidstaten	Internationaal	Niet door solidariteit beschermde buitenlandse afnemers
10	Door solidariteit beschermde afnemers administratief afschakelen	Juridisch	Door solidariteit beschermde afnemers
11	Regio's inclusief export technisch afsluiten	Technisch	Door solidariteit beschermde afnemers

Tabel 2. Maatregelenladder gascrisis/noodsituatie

Rapportageverplichtingen voor de gasbedrijven en GTS aan de CGE conform artikel 14, eerste lid, van de EU-verordening zijn de volgende:

- De prognoses van de dagelijkse gasvraag en gaslevering voor de volgende drie dagen in miljoen m³ per dag (mcm/d).
- De dagelijkse gasstroom, in miljoen m³ per dag (mcm/d), op alle grensoverschrijdende entry en exitpunten alsmede op alle punten die een productiefaciliteit, een opslaginstallatie of een LNG-terminal met het net verbinden.
- De periode, uitgedrukt in dagen, waarvoor gaslevering aan beschermde afnemers naar verwachting kan worden gewaarborgd.

8.5.1 Maatregelen inzake vermindering verbruik door binnenlandse afnemers die niet beschermd zijn

Maatregelen die het verbruik door afnemers die niet beschermd zijn verminderen zonder deze afnemers te dwingen tot het stoppen van afname zijn (zie paragraaf 8.5.2, 8.5.4. en 8.5.5):

- Maatregel 1: Oproepen tot vermindering aardgasverbruik. Het waarschijnlijke gevolg is onzeker, en hangt met name af van de bereidwilligheid van afnemers om de afname in te perken.
- Maatregel 3: Inroepen van een besparingstender 'minder afname'. Het waarschijnlijke gevolg is dat niet-beschermd afnemers die voorafgaand aan de noodsituatie ingetekend hebben op de tender en daardoor een contract met GTS hebben afgesloten, minder zullen afnemen.
- Maatregel 4: Opleggen van een extra heffing voor aardgas. Het waarschijnlijke gevolg is dat afnemers minder gas zullen afnemen, vanwege de hogere kosten. Het effect is waarschijnlijk beperkt.

Bovenstaande maatregelen zijn administratieve maatregelen. De bijbehorende belangrijkste actoren en de te volgen procedures zijn opgenomen in bijlage 1.

Maatregelen die onnodig verbruik door afnemers die niet beschermd zijn dwingend inperken zijn (zie paragraaf 8.5.6 t/m 8.5.8):

- Maatregel 5: Gedwongen brandstofomschakeling van industrieën. Dit is een administratieve maatregel. Het waarschijnlijke gevolg en effect zijn onbekend.
- Maatregel 6: Gedwongen brandstofomschakeling bij de productie van elektriciteit. Dit is een administratieve maatregel. Het waarschijnlijke gevolg en effect zijn onbekend.
- Maatregel 7: Niet-beschermd gebruikers afschakelen (administratief en/of technisch). Het waarschijnlijke gevolg is dat niet-beschermd afnemers geen/minder gas meer afnemen, en het verwachte effect is groot, in het bijzonder voor technisch afschakelen.

De bijbehorende belangrijkste actoren en de te volgen procedures van bovenstaande maatregelen zijn opgenomen in bijlage 1.

8.5.2 Maatregel 1: Oproepen tot vermindering aardgasverbruik

Tijdens een gascrisis/noodsituatie zijn de eerste maatregelen gericht op vrijwillige acties in de maatschappij. Daarom kan de minister van EZK een oproep uitvaardigen om minder aardgas te verbruiken aan zowel huishoudens (bijvoorbeeld door de verwarming laag te zetten en eenpansgerechten te koken) als bedrijven. Met deze maatregelen moet het ministerie van EZK via communicatie de bevolking en bedrijven kunnen mobiliseren.

Deze maatregel wordt met standaardboodschappen voorbereid in de koude fase, zodat deze op korte termijn implementeerbaar is bij crisis/noodsituatie. Het is ongewis wat het precieze effect is van deze maatschappelijke maatregelen, maar een groot effect is niet te garanderen.

8.5.3 Maatregel 2: Beroep op buurlanden en Europese Commissie verzoeken om regionale noodsituatie uit te roepen

Als met de voorgaande maatregel onvoldoende bereikt is om het gastekort op te vangen, kan de minister van EZK besluiten de buurlanden te verzoeken om vrijwillig minder gas uit Nederland af te nemen. Daarnaast en in aanvulling kan de minister van EZK besluiten om de Europese Commissie te verzoeken om een regionale noodsituatie uit te roepen (artikel 12 van de EU-verordening). Dit zou de export van aardgas kunnen reduceren. Met name wanneer het gaat om een aanzienlijke verslechtering van de levering van L-gas kan een regionale noodsituatie uitgeroepen worden.

In de EU-verordening is geregeld dat buurlanden verplicht zijn elkaar te helpen bij een gastekort, wanneer een land zelf alle maatregelen tegen niet-beschermde afnemers heeft genomen (solidariteit). In dit stadium is dit nog niet aan de orde, omdat Nederlandse niet-beschermde afnemers nog niet verplicht afgeschakeld zijn (administratief of technisch).

Toch zal op dit punt buurlanden worden gevraagd om maatregelen te nemen. Hiertoe zal Nederland in overleg treden met als doel de export naar het buitenland te beperken. Zolang er geen regionale noodsituatie is uitgeroepen door de Europese Commissie is de bereidheid van buurlanden om te helpen op dit punt in de ladder echter vrijwillig, en levert dus niet gegarandeerd op dat buurlanden minder gas afnemen. Dat laatste geldt overigens ook in het geval de Europese Commissie een regionale noodsituatie heeft uitgeroepen. Wel zal er dan coördinatie door de Europese Commissie plaatsvinden waardoor de vrijblijvendheid naar alle waarschijnlijkheid afneemt.

8.5.4 Maatregel 3: Inroepen van een besparingstender 'minder afname'

Als met de voorgaande maatregelen onvoldoende bereikt is om de gasschaarste op te vangen, wordt de besparingstender geëffectueerd. In deze tender hebben bedrijven vooraf aangeven onder welke voorwaarden te willen afzien van het gebruik van aardgas in geval zich een gastekort voordoet. Denk hierbij minimaal aan tegen welke prijs, welk volume, met welke reactietijd en voor welke maximale periode. Deze tender is een instrument die in de koude fase reeds is voorbereid en uitgevoerd. Door de tender op voorhand te organiseren, kan met deze afnemers in het geval van crisis op korte termijn worden overeengekomen dat ze (tijdelijk) geen of minder aardgas afnemen.

Zoals bij elke maatregel in de ladder geldt ook hier dat de minister van EZK (vorbereid door de CGE) besluit tot het afroepen van de biedingen die op de tender zijn ontvangen. GTS kan dat vervolgens concreet uitvoeren, te beginnen bij de laagste prijs, oplopend tot de hoeveelheid gas die zo wordt 'afgekocht' totdat de omvang van het tekort bereikt. Beschermde afnemers worden niet meegenomen in deze maatregel (zie ook maatregel 4).

De tender wordt jaarlijks door GTS georganiseerd.

8.5.5 Maatregel 4: Opleggen van een extra heffing voor aardgas

Als met de voorgaande maatregelen nog onvoldoende bereikt is om de gasschaarste op te vangen, kan gedacht worden aan economische maatregelen. Het instellen van een heffing die leidt tot het sterk verhogen van de aardgasprijs, bijvoorbeeld tien keer de aardgasprijs, kan werken voor industrie, wanneer de reactietijd van de markt groot genoeg is om een verhoogde aardgasprijs te merken. Het doorvoeren van een dergelijke prijsstijging wordt in de koude fase voorbereid.

Deze maatregel grijpt in op de markt en wordt genomen door de minister van EZK. Daarmee is deze maatregel een niet-marktgebaseerde maatregel volgens de EU-verordening.

Om meerdere redenen is besloten huishoudens uit te sluiten van een heffing. Ten eerste zijn huishoudens beschermde afnemers. Ten tweede zouden economische maatregelen vermoedelijk een zeer beperkt effect hebben, omdat huishoudens meestal (afhankelijk van hun contract) jaarlijks achteraf betalen en het effect derhalve niet direct genoeg voelbaar is. Daarnaast is de uitvoerbaarheid te betwisten, omdat niet alle afnemers een slimme meter hebben waardoor niet is na te gaan hoeveel gas zij hebben afgenomen gedurende de gascrisis/noodsituatie. Het is ongewis hoe groot het effect van de maatregel zal zijn.

8.5.6 Maatregel 5: Gedwongen brandstofomschakeling van industrieën

Als met de voorgaande maatregelen nog onvoldoende bereikt is om het gastekort op te vangen, kunnen bedrijven die die mogelijkheid hebben, worden gedwongen om over te schakelen op een andere brandstof, bijvoorbeeld olieproducten of biomassa. Dit zou de vraag naar aardgas van de industrie kunnen reduceren, zonder dat afschakeling van een industrie noodzakelijk is.

Deze maatregel kan worden genomen op basis van de lijst met industrieën voor wie een dergelijke brandstofomschakeling mogelijk is²³. Een dergelijke lijst dient nog te worden opgesteld, onder meer in overleg met de GTS en de RNBs.

8.5.7 Maatregel 6: Gedwongen brandstofomschakeling bij de productie van elektriciteit

Als met de voorgaande maatregelen nog onvoldoende bereikt is om het gastekort op te vangen, kunnen elektriciteitscentrales die die mogelijkheid hebben, worden gedwongen om over te schakelen op een andere brandstof, bijvoorbeeld olieproducten of biomassa. Doel is om de gasvraag vanuit elektriciteitscentrales zo veel mogelijk te beperken. Hiertoe zullen alle andere mogelijkheden om in elektriciteit te voorzien eerst ingezet worden, voordat aardgascentrales worden ingezet. Hierbij is bijvoorbeeld te denken aan elektriciteitscentrales op een andere brandstof, zoals biomassa, en de import van elektriciteit uit het buitenland.

De inzet van gascentrales zal niet op elk moment vermeden kunnen worden. Het vermogen van bronnen die niet afhangen van aardgas is immers beperkt door de capaciteit aan centrales en interconnectie met het buitenland. In de praktijk zal deze maatregel voor de minister van EZK worden uitgevoerd door GTS en TenneT die instructies kunnen geven aan elektriciteitscentrales.

Om een goed beeld te krijgen van het mogelijke effect van deze maatregel zal in overleg met TenneT en GTS worden nagegaan welke elektriciteitscentrales tijdelijk geheel of gedeeltelijk kunnen omschakelen op een andere brandstof en onder welke voorwaarden en condities dat kan.

8.5.8 Maatregel 7: Niet-beschermd afnemers afschakelen (administratief en/of technisch)

Als met de voorgaande maatregelen nog onvoldoende bereikt is om het gastekort op te vangen, worden niet-beschermd afnemers afgeschakeld. In theorie lijkt het waardevol om in de volgorde van afschakelen rekening te houden met de maatschappelijke en/of economische gevolgen van het afschakelen voor de individuele niet-beschermd afnemer. Maatschappelijke en economische gevolgen blijken echter in de praktijk ambigue criteria waardoor er geen duidelijke volgorde kan worden vastgesteld.

Omdat deze maatregel gericht is op het beschermen van de gaslevering aan beschermd afnemers, is in dit plan het afnamevolume van de niet-beschermd afnemer leidend. Dat wil zeggen: de (afzonderlijk) meest verbruikende niet-beschermd afnemer wordt eerst afgesloten en als laatste de minst verbruikende. De onder paragraaf 4.9 benoemde lijst van categorie I (figuur 11) is dus leidend in de uitvoering van deze maatregel.

Bedrijven met een groot veiligheidsrisico krijgen voldoende tijd om veilig af te sluiten. Hierbij gaat het om bedrijven uit de categorie 'grootschalige productie/verwerking en/of opslag van

²³ Deze lijst met industrieën dient in de koude fase opgesteld te worden. De totstandkoming van deze lijst vraagt om specialistische kennis over industriële processen. Met het oog hierop lijkt een benadering via de industriële brancheverenigingen opportuun te zijn.

(petro)chemische stoffen' (Besluit risico zware ongevallen (BRZO) en Richtlijn industriële emissies (RIE) cat. 4 inrichtingen). De calamiteitenplannen voor veilig afschakelen van deze bedrijven zijn leidend voor de tijdsduur die gegeven wordt voordat moet worden afgeschakeld. Overige niet-beschermde afnemers zullen in de tussentijd dus eerder worden afgeschakeld.

Voor het afschakelen worden twee mogelijkheden onderscheiden. Als eerste zal administratief worden afgeschakeld. Hierbij krijgen de afnemers die moeten afschakelen een dwingende aanwijzing om geen aardgas meer te gebruiken. Hierop volgend kunnen afnemers technisch worden afgeschakeld. Hierbij wordt het door fysieke maatregelen voor afnemers onmogelijk gemaakt om nog aardgas af te nemen.

De mogelijkheden voor technisch afschakelen verschillen per type afnemer. Alleen voor grote industrieën die direct aangesloten zijn op het landelijk gastransportnet, kan dat in een aantal gevallen op afstand worden uitgevoerd. Voor kleinere industrieën, aangesloten op het landelijk gastransportnet en industrieën aangesloten op de regionale netwerken kan dit handmatig door de afsluitingen bij de bedrijven om te zetten. Het handmatig afsluiten kost veel tijd/mankracht. De kleppen zijn van de netbeheerder, maar staan veelal op het terrein van de afnemer.

Actuele meetgegevens van GTS en regionale netbeheerders kunnen uitwijzen bij welke bedrijven administratief afschakelen reeds tot de beoogde gasreductie heeft geleid. Dit biedt de mogelijkheid om alleen daar waar dit niet het geval is, over te gaan tot technische afsluiting. Deze aanpak heeft de voorkeur met het oog op de benodigde mankracht. Voor technisch afschakelen wordt waar mogelijk gewerkt op volgorde van volume aan gasafname.

8.5.9 Maatregel 8: Niet door solidariteit beschermde afnemers afschakelen (administratief en/of technisch)

Als met de voorgaande maatregelen nog onvoldoende bereikt is om het gastekort op te vangen, worden individuele niet door solidariteit beschermde afnemers afgesloten. Deze afnemers vallen wel onder de definitie van 'beschermde afnemers', maar niet onder de definitie van 'door solidariteit beschermde afnemers'. In de praktijk betreft het hier de kleine en middelgrote ondernemingen, zoals beschreven in paragraaf 4.9.2. De onder paragraaf 4.9 benoemde lijst van categorie II (figuur 11) is dus leidend in de uitvoering van deze maatregel.

Het handmatig afsluiten van deze groep afnemers kost veel tijd/mankracht. Daarom is het combineren van zowel administratief als technisch afschakelen, als beschreven bij maatregel 7, hier van kracht.

Daarnaast zal onder deze maatregel worden overgegaan tot het afsluiten van de als cruciaal aangewezen gasgestookte elektriciteitscentrales.

8.5.10 Maatregel 9: Inroepen onderlinge solidariteit tussen EU-lidstaten

Als de voorgaande maatregelen zijn uitgevoerd en onvoldoende bereikt is om het gastekort op te vangen, is in Nederland alles gedaan om niet door solidariteit beschermde afnemers af te sluiten van de gasvoorziening. Wanneer de gascrisis/noodsituatie dusdanig groot is dat de gasvraag van door solidariteit beschermde afnemers nog steeds niet gedekt wordt door het aanbod, kan op basis van artikel 13 van de EU-verordening een beroep gedaan worden op de onderlinge solidariteit van landen binnen de EU voor de gasvoorziening van door solidariteit beschermde afnemers.

Dit beroep op onderlinge solidariteit is voorbereid in contacten van EZK met buitenlandse overheden, met ondersteuning van de betrokken TSO's. Het daadwerkelijk oproepen tot solidariteit is aan de minister van EZK. Om onderlinge solidariteit te bewerkstelligen treedt de minister van

EZK via de Europese Commissie in contact met de bevoegde instanties in EU-landen waarmee het Nederlandse gastransportnet direct is verbonden (België, Duitsland, Verenigd Koninkrijk) en mogelijk ook met Frankrijk om hun te vragen om geen gas uit Nederland af te nemen voor hun eigen niet-beschermde afnemers.

De EU-verordening geeft ook de mogelijkheid om de EU-landen waarmee het Nederlandse gastransportnet direct is verbonden te vragen om gas aan Nederland te leveren ten behoeve van Nederlandse door solidariteit beschermde afnemers. In de praktijk zal daar echter geen gebruik van (kunnen) worden gemaakt. Nederlandse door solidariteit beschermde afnemers gebruiken laagcalorisch gas en dat gas is elders niet te beschikbaar.

8.5.11 Maatregel 10: Door solidariteit beschermde afnemers administratief afschakelen

Als bovenstaande maatregelen zijn genomen, is in Nederland en de EU alles gedaan om de gaslevering aan door solidariteit beschermde afnemers in stand te houden. Mocht de crisis echter dusdanig groot zijn dat de gasvraag van deze door solidariteit beschermde afnemers ook dan nog niet gedekt wordt door het aanbod, zijn er maatregelen nodig gericht op door solidariteit beschermde afnemers. In deze fase zullen door solidariteit beschermde afnemers een aanwijzing krijgen geen/minder gas af te nemen (administratief afsluiten). De onder paragraaf 4.9 benoemde lijst van categorie III (figuur 11 is dus leidend in de uitvoering van deze maatregel).

Als een dergelijke aanwijzing wordt gegeven, is er een groot tekort aan gas. Dat zal grote ontwrichtende gevolgen hebben in de maatschappij. De door solidariteit beschermde afnemers zullen in de volgende volgorde verordend worden om af te sluiten:

- Huishoudelijke afnemers en stadsverwarmingsinstallaties,
- Essentiële sociale diensten, waaronder de gezondheidszorg

De argumentatie voor deze volgorde is dat gaslevering aan de gezondheidszorg op deze manier zo lang mogelijk in stand blijft, zodat de meest kwetsbare bevolkingsgroepen het langst beschermd blijven.

8.5.12 Maatregel 11: Regio's inclusief export technisch afsluiten

Bij een grote gascrisis/noodsituatie kan het nodig zijn om in vervolg op de eerder genoemde maatregelen de gaslevering naar bepaalde regio's en het buitenland te stoppen, ook al raakt dat (door solidariteit) beschermde afnemers.

Een dergelijke maatregel is bijvoorbeeld verstandig om bij een groot gastekort de druk in het landelijk gastransportnet op peil te houden – een voorwaarde voor een tijds herstart van de gaswinning en gaslevering.

Om regio's af te sluiten is het mogelijk om afsluiters in doorgaande leidingen dicht te zetten, of op het niveau van meet- en regelstations. De voorkeur heeft een afsluiting op het niveau van een meet- en regelstation, mits hier voldoende tijd voor is. De keuze voor welke regio's af te sluiten, hangt af van mogelijke effecten voor de nationale veiligheid. Leidend criterium is daarom de relatieve hoeveelheid gas die afgenomen wordt door de vitale infrastructuur volgens de rangschikking van de vitaliteitsbeoordeling in een regio. Een regio met relatief veel gaslevering aan de vitale infrastructuur wordt daarmee later afgesloten dan andere gebieden. Bij de keuze van af te sluiten regio's is ook afsluiting van export een mogelijkheid.

Bij een zeer urgent gastekort kunnen ook doorgaande leidingen dichtgezet worden. Daarbij geldt in de regel dat hoe verder de doorgaande leiding dichtgezet wordt van de bron van de gaslevering (veelal Groningen) vandaan, hoe kleiner het gebied dat wordt afgesloten.

8.6 Effect van de maatregelenladder op de gasvoorziening

Het effect van een maatregel is niet op voorhand exact te voorspellen doordat dit afhankelijk is van de actuele gasvraag, het type tekort, en de manier waarop afnemers op maatregelen reageren. In deze paragraaf is daarom alleen ter indicatie een orde grootte van het te verwachte effect aangegeven.

Het te verwachten effect van een maatregel is sterk afhankelijk van het moment waarop een gastekort zich aandient. Voor de indicatie van het effect van maatregelen wordt onderscheid gemaakt tussen een winter- en zomerdag, en maximum- en minimumvraag op een winter- en zomerdag. De totale gaslevering van hoog- en laagcalorisch gas op zo'n winter- en zomerdag tezamen is in tabel 3 weergegeven.

	Winterdag				Zomerdag			
	maximum		minimum		maximum		minimum	
	mln m3/uur	%	mln m3/uur	%	mln m3/uur	%	mln m3/uur	%
Kleinverbruik	6,1	29%	2,2	15%	0,4	6%	0,1	2%
Industrie (via RNB)	2,4	11%	1,7	12%	0,8	11%	0,3	6%
Industrie (via GTS)	3	14%	2,4	17%	2,1	30%	1,7	33%
Export	9,7	46%	8,1	56%	3,8	54%	3,1	60%
Totaal	21,2		14,4		7,1		5,2	

Tabel 3. Typisch verbruik van de markt op verschillende momenten

De categorisering in tabel 3 wijkt op één punt af van de beschreven maatregelenladder onder paragraaf 8.5. Met het oog op beschikbare gegevens vanuit GTS, in tabel 3 aangesloten bij het criterium van kleinverbruik uit de gaswet – een verbruik via een aansluiting met een capaciteit <40 m³/uur – licht afwijkend van de beschermde afnemers uit paragraaf 2.4. Ondanks deze beperking geeft dit verbruik een orde grootte van het te verwachten effect van de maatregelen:

Maatregelenladder		Aandeel gasvraag typische winterdag	Aandeel gasvraag typische zomerdag	Kans op bereiken reductie
1	Oproepen tot vermindering aardgasverbruik	++++	+++	Onzeker
2	a. Vrijwillig verzoek minder gasafname aan buurlanden (overheid tot overheid). b. Europese commissie verzoeken om regionale noodsituatie uit te roepen	+++	+++	Beperkt
3	Inroepen stellen van een besparingstender 'minder afname'	+	++	Beperkt
4	Opleggen van een extra heffing voor aardgas	+	++	Beperkt

Maatregelenladder		Aandeel gasvraag typische winterdag	Aandeel gasvraag typische zomerdag	Kans op bereiken reductie
5	Gedwongen brandstofomschakeling van industrieën	Onbekend	Onbekend	Onbekend
6	Gedwongen gebruik van elektriciteit die wordt opgewekt uit andere bronnen dan gas	Onbekend	Onbekend	Onbekend
7	Niet-beschermde afnemers afschakelen (administratief en/of technisch)	+	++	Groot
8	Niet door solidariteit beschermde afnemers afschakelen (administratief en/of technisch)	+	++	Groot
9	Inroepen onderlinge solidariteit tussen EU-lidstaten	+++	+++	Groot
10	Door solidariteit beschermde afnemers administratief afschakelen	++++	++	Onzeker
11	Regio's inclusief export technisch afsluiten	+++++	+++++	Groot

Tabel 4. Effecten van de maatregelen

8.7 Specifieke maatregelen voor elektriciteit en stadsverwarming

8.7.1 Stadsverwarming

De maatregelen en acties om de mogelijke gevolgen van een verstoring van de gaslevering voor de stadsverwarming te beperken, zijn hetzelfde als de maatregelen en acties die genomen worden voor de (door solidariteit) beschermde afnemers.

Een deel van de Nederlandse huishoudens wordt verwarmd door middel van stadsverwarming. Met name in steden gaat het hier om grote aantallen huishoudens. De waarschijnlijke gevolgen van een verstoring van de gaslevering in de stadsverwarmingssector zijn afhankelijk van de aard en ernst van de verstoring in de levering. Bij een vroegtijdige waarschuwing of bij alarmering kunnen de maatregelen voorkomen dat de stadsverwarmingssector geraakt wordt. In een gascrisis/noodsituatie zullen maatregelen genomen worden om te voorkomen dat de stadsverwarmingssector geraakt wordt, maar dit kan niet uitgesloten worden. In een uiterst geval kan dit betekenen dat de huishoudens die stadsverwarming hebben, niet langer verwarmd kunnen worden.

Omdat huishoudens beschermde afnemers zijn, is de stadsverwarmingssector (uitsluitend voor zover zij huishoudelijke afnemers of essentiële sociale diensten van verwarming voorzien en niet over kunnen stappen op andere energiebronnen) ook bestempeld als beschermde afnemer en door solidariteit beschermde afnemer in dit noodplan. De volgorde van maatregelen bij een gascrisis/noodsituatie is dusdanig dat de (door solidariteit) beschermde afnemers zo lang mogelijk beschermd worden.

8.7.2 Productie van elektriciteit uit gas

De gevolgen voor de elektriciteitssector hangen samen met de aard en ernst van een verstoring. Bij een vroegtijdige waarschuwing of bij alarmering zullen er geen gevolgen zijn voor de elektriciteitssector. Bij een gascrisis/noodsituatie hebben 2 maatregelen invloed op de elektriciteitssector (zie ook paragraaf 8.5):

- Maatregel 6: Gedwongen brandstofomschakeling bij de productie van elektriciteit. Het waarschijnlijke gevolg zal zijn dat de prijs van elektriciteit oploopt, maar de voorzieningszekerheid van elektriciteit komt niet in gevaar.
- Maatregel 8: Niet door solidariteit beschermde afnemers afschakelen (administratief en/of technisch). Het gevolg zal zijn dat ook de als cruciaal aangemerkte gasgestookte elektriciteitscentrales moeten worden afgeschakeld. Deze elektriciteitscentrales kunnen dan niet meer voorzien in de vraag naar elektriciteit. Een mogelijk gevolg is een gehele of gedeeltelijke black-out van het elektriciteitssysteem. TenneT zal te allen tijde een black-out proberen te voorkomen, óók wanneer het aanbod van elektriciteit uit gascentrales vermindert of wegvalt.

De EU-verordening geeft aan dat prioriteit mag worden gegeven aan cruciale gasgestookte elektriciteitscentrales om te voorkomen dat het elektriciteitssysteem ernstig wordt beschadigd. De volgordelijkheid van maatregelen bij een noodsituatie is dusdanig dat een black-out van het elektriciteitssysteem zo lang mogelijk wordt voorkomen. Dit is in lijn met de geest van de EU-verordening; elektriciteit is noodzakelijk om warmte aan kleinverbruikers te leveren (via stadsverwarming), om gas te winnen en te transporteren en om de verwarmingsinstallaties van de kleinverbruikers te laten werken.

Wanneer een aanzienlijke verslechtering van de gaslevering mogelijk invloed heeft op de elektriciteitssector, zal TenneT opschalen binnen de gebruikelijke crisisstructuur. Een liaison van hen zal aansluiten bij het DBT van het ministerie van EZK. De minister van EZK is verantwoordelijk voor zowel de gas- als elektriciteitsvoorziening. De CGE zal namens de minister van EZK besluiten tot maatregelen om een verspreiding van het gasincident of de gascrisis/noodsituatie naar elektriciteit waar mogelijk te voorkomen.

9. Borging van de crisisbeheersing

Realtime responssimulaties van noodsituaties vinden eens per twee jaar plaats.

Betrokken actoren zijn de ministeries van EZK en JenV, GTS, en afhankelijk van het scenario andere aardgasbedrijven, elektriciteitsbedrijven, andere ministeries, veiligheidsregio's, industrie, etc.

Procedures die getest worden zijn de crishandboek van GTS en het ministerie van EZK en de crishandboeken en -procedures van deelnemende actoren.

Per test wordt een tevoren onbekend scenario gesimuleerd met (middel)grote gevolgen.

NB bij actualisering noodplan vraagt de EU-verordening om een beknopte beschrijving van de tests die zijn uitgevoerd sinds de voorstelling van het laatste noodplan en de voornaamste resultaten. Bovendien wordt gevraagd om vermelding welke maatregelen zijn vastgesteld naar aanleiding van die tests.

10. Regionale dimensie

De navolgende teksten zijn ontwikkeld met en door de regionale risicogroepen waar Nederland ingevolge de EU-verordening deel van uitmaakt, te weten:

1. Risicogroepen voor gaslevering uit het oosten:
 - a) Belarus: België, Duitsland, Estland, Letland, Litouwen, Luxemburg, Nederland, Polen, Slowakije, Tsjechië (coördinator: Polen);
 - b) Oostzee: België, Denemarken, Duitsland, Frankrijk, Luxemburg, Nederland, Oostenrijk, Slowakije, Tsjechië, Zweden (coördinator: Duitsland);
2. Risicogroepen voor gaslevering rond de Noordzee:
 - a) Noorwegen: België, Denemarken, Duitsland, Frankrijk, Ierland, Italië, Luxemburg, Nederland, Portugal, Spanje, het Verenigd Koninkrijk, Zweden (coördinator: Frankrijk);
 - b) Denemarken: Denemarken, Duitsland, Luxemburg, Nederland, Zweden (coördinator: Denemarken);
 - c) Het Verenigd Koninkrijk: België, Duitsland, Ierland, Luxemburg, Nederland, het Verenigd Koninkrijk (coördinator: het Verenigd Koninkrijk)
 - d) Laagcalorisch gas: België, Duitsland, Frankrijk, Nederland (coördinator: Nederland).

Het zijn de coördinatoren van de diverse groepen die hierbij het voortouw hebben, waarbij het Engels de voertaal is.

10.1 Measures to be adopted per crisis level

10.1.1 Measures within the low calorific gas risk group

General measures at all crisis levels

In case the situation within one of the low calorific gas risk group Member States gives ground to raise one of the crisis levels the competent authority of that Member State will inform the Directorate-General for Energy of the European Commission as well the competent authorities of the risk group Member States. This will allow the Commission as well as the members of the L-gas risk group to prepare for a situation in which the supply of low calorific gas may/will significantly deteriorate.

In such a situation article 14(1) of EU Regulation 2017/1938 obliges natural gas undertakings to provide on a daily basis information to their competent authority and the Commission may request to be provided with this information as soon as possible. Given the central role of the Netherlands in the supply of low calorific gas, it has been agreed that the Netherlands will collect this information from the competent authorities of the other involved Member States. The Netherlands will subsequently group this information and make it available to all the involved competent authorities and, if so requested, to the Commission.

Early warning level

Within the low calorific gas risk group no specific measures are foreseen at the early warning level.

Alert level

Within the low calorific gas risk group no specific measures are foreseen at the alert level as the market is still able to manage the situation. Nevertheless the involved competent authorities as well as their TSOs may ask shippers and gas consumers to voluntarily increase their inflow of gas

or reduce their off-take of gas. The expected impact will however most likely be limited (see section 8.4.2)

Emergency level

The measures that will be taken within the low calorific gas risk group at the emergency level are basically the same as the measures described in section 8.5 and annex 1 for the Netherlands, although their impact is expected to be larger.

In order to ensure that there is proper coordination between the competent authorities the Commission will be asked to declare a regional emergency for the low calorific gas region.

10.1.2 Measures within the United Kingdom risk group

Risk group actions on declaring a crisis level

- On the declaration of a crisis level, the relevant group Member State will undertake to immediately contact all other Member States within the United Kingdom Risk Group and other neighbouring Member States if appropriate. It will also contact the Commission. As the crisis is managed it will stay in regular contact with the Member States and update them and the Commission whenever the crisis level changes.
- The Member State undertakes to provide the information listed below:
- The Member state will identify the crisis level (Early Warning, Alert Level or Emergency Level).
- The Member State will provide a description of the incident or information leading to the declaration of the crisis level, covering:
 - (i) The date, time and duration of the incident;
 - (ii) The nature of the incident or threat;
 - (iii) The location of the incident;
 - (iv) The gas volumes affected;
 - (v) The origin of the incident;
- As set out in Regulation 2017/1938, for the Early Warning and Alert levels, details will set out the market-based measures being adopted including:
 - (i) A brief description of the measure and main actors involved;
 - (ii) An indication whether these measure are sufficient to deal with the crisis and if not, a brief description of the additional measures that can be taken; and
 - (iii) An indication whether cross border effects are to be expected in the other group Member States (For example increased imports from that Member State).

For Emergency level, the details will include:

- The actions being taken on the supply and demand side to make gas available, including commercial agreements between the parties involved and any compensation mechanisms for natural gas undertakings where appropriate;
- A brief description of the market-based measures still being applied at this stage and the main actors involved, indicating the expected contribution of the measures to mitigate the situation at emergency level and the contribution still needing to be covered by non-market-base measures.,
- The non-market-based measures planned or to be implemented for the emergency level, indicating, per measure:
 - (i) A brief description of the measure and main actors involved.
 - (ii) The preferred order in which they should be implemented, taking into account the circumstances of the crisis.
 - (iii) Indicate the expected contribution of the measures to mitigate the situation at emergency level as a complement to market-based measures.
 - (iv) Assess other effects of the measure, with a particular attention to possible cross-border effects in other group Member States.

10.1.3 Measures within the other risk groups

1. Eastern gas supply risk groups:
 - a) Belarus: to be develop by Poland;
 - b) Baltic Sea: to be develop by Germany.
2. North Sea gas supply risk groups:
 - c) Norway: to be developed by France;
 - d) Denmark: to be developed by Denmark.

10.2 Cooperation mechanisms

10.2.1 The cooperation mechanisms in the low calorific gas risk group

The cooperation mechanism in the low calorific gas risk group in an emergency situation is based on appropriate and effective coordination between different stakeholders and competent authorities in the Member States. First, this means that the dispatching centres from the TSOs have frequent contacts in an emergency situation to analyse and control the situation. TSOs are challenged to run their networks as efficiently as possible either through incentives or other mechanisms, and as such solving constraints on cross-border points is part of the day-to-day operational business of TSOs. Neighbouring dispatching centres work closely together, where required, optimising gas flows and operation of the network in the region. The neighbouring TSOs have a history of cooperation and experience in the past years, following the situation of dwindling indigenous production and frequent interaction on infrastructure projects, transit and storage capacity.

Secondly, in case of a constraint at an interconnection point (whether this is due to maintenance, climatic conditions or interruption of supply) NNOs inform each other and relevant shippers immediately through bilateral contacts and through publication on the respective websites. Various actions can be taken to overcome or minimize the constraint. Either through the balancing regimes, or by re-routing gas via other entry/exit points in case the preferred route is constrained.

In addition, article 14(1) of Regulation 2017/1938 obliges natural gas undertakings to provide on a daily basis information to their competent authority in case one of the crisis levels referred to in article 11(1) has been declared. The Commission may request to be provided with this information as soon as possible. Given the central role of the Netherlands in the supply of low calorific gas, it has been agreed between the risk group Member States that in case one of crisis levels has been declared, the Netherlands will collect the information mentioned in article 14(1) from the competent authorities of the other involved Member States. The Netherlands will subsequently group this information and make it available to all the involved competent authorities and, if so requested, to the Commission.

The Netherlands will also coordinate the establishment of the assessment mentioned in article 14(3) and will provide this to the Commission as soon as possible and at the latest six weeks after the lifting of the low calorific gas emergency. The other involved competent authorities will provide the Netherlands timely with all the information necessary for the assessment.

Finally, and related to the coordination activities as described above regional issues related to the security of supply emergency situation are addressed and discussed in the low calorific gas risk group. The low calorific gas risk group activities have been and will be conducted within the framework of the Pentalateral Gas Platform. The Netherlands currently acts as the group's coordinator. The Benelux Secretariat provides logistic support. National Regulatory Authorities (when not the Competent Authority), TSOs (including ENTSOG) and the Commission are also invited. The members of the low calorific gas risk group, in particular the competent authorities,

meet each other regularly, either within the framework of the risk group or within the broader Pentilateral Gas Platform. Meetings and calls can be organized upon need very fast.

If necessary these arrangements make it possible to scale up rapidly to the political level if needed. The earthquake in Zeeriip in 2018 illustrates this. Directly after this earthquake there has been meeting of the responsible directors-general of the low calorific gas countries to discuss the situation, followed by bilateral phone calls between the Dutch Minister of Economic Affairs and Climate Policy and his colleagues.

10.2.2 The cooperation mechanism in the United Kingdom risk group

The Regional Coordination (ReCo) System for Gas has been established by ENTSOG (European Network of Transmission System Operators for Gas) as a means for the Member States' Transmission System Operators to share information when one of the three levels is activated. The aim of the ReCo is to provide a wide view and provide information around the situation. Information which group Member States undertake to share during an incident will comprise:

- information about the incident level according to the ICS;
- existing or possible consequences of the incident;
- short description of the situation.

The group Member States participating in the telephone conference will undertake to provide the following information as part of that conference:

- Restrictions
- Pressure in the system
- Capacity utilisation (focused on relevant points or system)
- Underground gas storage information
- LNG utilization
- Level of demand
- Crisis Level
- Trend of prices for balancing gas
- Availability of balancing gas
- Maintenance
- Additional available flows from production

Using the ReCo system the group Member States undertake to participate in regular telephone conferences which enable sharing information around best practice and lessons learned.

The Member State within which the incident has occurred has the responsibility for first activating the ReCo team.

10.2.3 The cooperation mechanisms in the other risk groups

1. Eastern gas supply risk groups:
 - a) Belarus: to be develop by Poland;
 - b) Baltic Sea: to be develop by Germany.
2. North Sea gas supply risk groups:
 - c) Norway: to be developed by France;
 - d) Denmark: to be developed by Denmark.

10.3 Solidarity among Member States

Following the provision of EU-regulation 2017/1938 the Netherlands has to conclude solidarity arrangements with Belgium, Germany and the United Kingdom as the Dutch gas network is directly connected within the gas network of those the L-gas risk group. However, according to article 13

(11) of EU-regulation 2017/1938 the Netherlands is exempted from this obligation for the purpose of receiving solidarity for as long as it can cover the gas consumption of its solidarity protected customers from its own production.

The gas demand of the Dutch solidarity protected customers fluctuates between 10 and 14 bcm per year (see also table 2), depending on the temperature, while the current Dutch gas production lies in the order of 35 bcm per year (2018 figures: 18.8 bcm from the Groningen field and 16.9 bcm from the small fields). Moreover, all Dutch solidarity protected customers use low calorific gas which cannot be obtained from elsewhere. The only measure that be taken in this respect is that the Netherlands requests other low calorific gas consuming countries (Belgium, France and Germany) to reduce their off take of Dutch low calorific gas (measures 2 and 9). Ultimately the exports may have to be blocked (measure 11).

The Netherlands is however obliged to conclude solidarity arrangements with the afore mentioned Member States in order to provide solidarity to those countries if needed and if so requested. Proposals from those Member States with regard to the solidarity arrangements are to be awaited.

Bijlage 1. Niet-marktgebaseerde maatregelen

Maatregel 1	Oproepen tot vermindering aardgasverbruik
Beschrijving maatregel	Tijdens een gascrisis/noodsituatie is de eerste niet-marktgebaseerde maatregel gericht op vrijwillige acties in de maatschappij. De minister van EZK zal hiertoe een oproep laten uitvaardigen aan zowel huishoudens (bijvoorbeeld door de verwarming laag te zetten en eenpansgerechten te koken) als bedrijven om minder aardgas te verbruiken. Met deze maatregelen moet EZK via communicatie de bevolking en bedrijven kunnen mobiliseren.
Belangrijkste betrokken actoren	<ul style="list-style-type: none"> • Minister van EZK • Nationaal Crisiscentrum (NCC) • Nationaal Kernteam Crisiscommunicatie (NKC) • Landelijk Netbeheerder GTS • Regionale netbeheerders • TenneT • Aardgasproducenten • Landelijk Operationeel Coördinatiecentrum (LOCC) • Veiligheidsregio's
Beoordeling noodzaak	Deze maatregel wordt in een gascrisis/noodsituatie altijd overwogen en kan meer dan eens worden genomen.
Uitvoeringsprocedure	<p>Uitvoering</p> <p>De uitvoering van deze maatregel ligt bij de directie Communicatie (DC) van het ministerie van EZK in samenwerking met het NKC. Onderdeel hiervan is het coördineren van de communicatie van alle betrokken partijen waaronder in ieder geval GTS, regionale netbeheerders, TenneT, aardgasproducenten en veiligheidsregio's.</p> <p>De CGE zal beoordelen van wie de oproep tot vermindering van aardgasverbruik het beste uit kan gaan. Gezien het nationale belang is het waarschijnlijk dat dit ofwel de minister van EZK of de minister-president zal zijn.</p> <p>Besluit</p> <p>Tot deze maatregel wordt besloten door de minister van EZK, voorbereid door de voorzitter van het Departementaal Beleidsteam (DBT) van het ministerie van EZK in zijn rol als CGE.</p>
Verwachte bijdrage	<p>Omvang van het effect</p> <p>Het effect van de maatregel is niet op voorhand te voorspellen. De maatregel zal alleen effect hebben wanneer de reactietijd voor de afnemers groot genoeg is om de oproep te verwerken, dus bijvoorbeeld bij een relatief langzame verslechtering van de gasleveringssituatie. De maatregel heeft effect op alle binnenlandse gasvraag. Het aandeel hiervan kan aanzienlijk zijn, zeker door de gasvraag van kleinverbruikers op een winterdag.</p> <p>Zekerheid van het effect</p> <p>Het effect van deze maatregel op deze gasvraag is ongewis, omdat een dergelijke oproep nog niet eerder is uitgegaan. Het is derhalve onduidelijk wat het effect zou zijn van een dergelijk oproep.</p>

Maatregel 1 Oproepen tot vermindering aardgasverbruik	
Andere effecten	Omdat het een maatregel op vrijwillige basis is, zijn grote negatieve effecten niet waarschijnlijk. Een risico is een tijdelijke toename van aardgasgebruik, doordat bedrijven of kleinverbruikers snel extra gas gaan afnemen. Hoewel dit niet gekwantificeerd is, lijkt de kans op een dergelijke verhoging van de gasvraag klein. Anders dan bijvoorbeeld bij drinkwater is warmte (uit aardgas) vluchtig, en kunnen afnemers geen voorraad aanleggen van aardgas.
Aansluiting bij artikel 11, zesde lid, van de EU-verordening	Gezien het vrijblijvende karakter van de maatregel wordt de interne markt niet onnodig beperkt. Deze maatregel heeft geen invloed op de gaslevering in een andere lidstaat of grensoverschrijdende toegang tot infrastructuur.
Informatiestromen	Deze maatregel wordt genomen op basis van informatie over de datum en tijdstip van de start van de ongewenste gebeurtenis, de beschrijving, oorzaak, context en effecten van de ongewenste gebeurtenis, de betrokken teams en partijen, de genomen besluiten, maatregelen en adviezen, en de prognoses. Deze gegevens leveren RNB's, NNO's, programmaverantwoordelijken en producenten bij GTS aan, daarnaast gebruikt GTS eigen informatie. Deze informatie zal via de crisisorganisatie van GTS doorgegeven worden aan het DCC-EZK en, via deze, aan de DG K&E. Het DCC verzamelt in zijn rol als informatiecoördinator de informatie van GTS en de verschillende onderdelen van EZK en verwerkt dit tot een departementaal totaalbeeld van de situatie. Dit totaalbeeld ondersteunt enerzijds de departementale besluitvorming en dient anderzijds als input voor interdepartementale besluitvorming in het IAO, de ICCb en de MCCb.

Maatregel 2 a. Vrijwillig verzoek minder gasafname aan buurlanden (overheid tot overheid). b. Europese commissie verzoeken om regionale noodsituatie uit te roepen	
Beschrijving maatregel	<p>Als met de voorgaande maatregel nog onvoldoende bereikt is om het gastekort op te vangen, kan de minister van EZK besluiten om de Europese Commissie te verzoeken om een regionale noodsituatie uit te roepen (artikel 12 EU-verordening). Dit zou de export van aardgas kunnen reduceren en leidt er tevens toe dat de gevolgen van de verstoring gezamenlijk met andere lidstaten worden ondervangen waardoor deze minder ingrijpend worden. Met name wanneer het gaat om een aanzienlijke verslechtering van de levering van laagcalorisch gas kan een regionale noodsituatie uitgeroepen worden.</p> <p>Deze maatregel biedt de tevens de mogelijkheid om met andere lidstaten concrete en specifiek op de situatie afgestemde afspraken te maken over het reduceren van hun import van aardgas uit Nederland.</p> <p>Deze maatregel kan vooraf gegaan worden door de maatregel andere lidstaten te vragen om op vrijwillige basis de import van gas uit Nederland te beperken. Daarmee kan deze maatregel opmaat zijn voor het organiseren van een gecombineerd verzoek met meerdere lidstaten aan de Commissie om een regionale noodsituatie af te kondigen.</p>
Belangrijkste betrokken actoren	<ul style="list-style-type: none"> • Europese Commissie • Minister van EZK • Lidstaten van de Europese Unie • Aangrenzende netbeheerders (NNO's) • Landelijk Netbeheerder GTS • NCC • NKC

Maatregel 2	a. Vrijwillig verzoek minder gasafname aan buurlanden (overheid tot overheid). b. Europese commissie verzoeken om regionale noodsituatie uit te roepen
Beoordeling noodzaak	<p>Deze maatregel wordt altijd overwogen als 2^e trede van de maatregelenladder, maar kan op meerdere momenten in het proces overwogen worden, wanneer de Commissie deze regionale noodsituatie (nog) niet heeft afgekondigd.</p> <p>In EU-verordening is geregeld dat buurlanden verplicht zijn elkaar te helpen bij een gastekort, wanneer een land zelf alle maatregelen tegen niet door solidariteit beschermde afnemers heeft genomen. In dit stadium is dit nog niet aan de orde, omdat Nederlandse niet door solidariteit beschermde afnemers nog niet verplicht afgeschakeld zijn (juridisch of technisch).</p> <p>Toch zal op dit punt buurlanden worden gevraagd om maatregelen te nemen. Hiertoe zal Nederland in overleg treden met als doel de export naar het buitenland te beperken. Zolang er geen regionale noodsituatie is uitgeroepen door de Europese Commissie is de bereidheid van buurlanden om te helpen op dit punt in de ladder echter vrijwillig, en levert dus niet gegarandeerd op dat buurlanden minder gas afnemen. Deze maatregel is gericht op niet-beschermde afnemers in het buitenland.</p>
Uitvoeringsprocedure	<p>Uitvoering</p> <p>De uitvoering van deze maatregel ligt bij het ministerie van EZK, in het bijzonder ligt de coördinatie bij het DAT. De vraag aan andere lidstaten om maatregelen te nemen ter reductie van Nederlandse export zal namens de minister van EZK en via de bestaande contacten met de betreffende ministeries in de aangrenzende lidstaten verlopen. Tevens is het de minister van EZK die de Europese Commissie zal verzoeken om een regionale noodsituatie uit te roepen.</p> <p>Het DCT is verantwoordelijk voor communicatie over deze maatregel.</p> <p>Besluit</p> <p>Tot deze maatregel wordt besloten door de minister van EZK, voorbereid door de voorzitter van het DBT van het ministerie van EZK in zijn rol als CGE.</p>
Verwachte bijdrage	<p>Omvang van het effect</p> <p>De export kan een groot deel van de gasvraag betreffen.</p> <p>Zekerheid van het effect</p> <p>Deze maatregel zal zonder regionale noodsituatie een beperkte reductie realiseren. Zonder formele afkondiging van de regionale noodsituatie betreft dit een vrijblijvend appèl op een vrijwillige bijdrage aan gasreductiemaatregelen.</p> <p>Met een formeel afgekondigde regionale noodsituatie zijn de lidstaten meer gebonden aan het nemen van gasreductiemaatregelen en is de zekerheid van het effect groter.</p>
Andere effecten	<p>Het verminderen van de afname van aardgas door niet-beschermde afnemers in het buitenland, zal in veel gevallen neerkomen op het stilleggen van bedrijfsmatige processen. Dit leidt tot economische schade. Omdat bedrijven keuzevrijheid hebben, gegeven maatregelen die andere lidstaten nemen, is de verwachte totale economische schade door deze maatregel beperkt.</p>

Maatregel 2	
a. Vrijwillig verzoek minder gasafname aan buurlanden (overheid tot overheid).	
b. Europese commissie verzoeken om regionale noodsituatie uit te roepen	
Aansluiting bij artikel 11, zesde lid, van de EU-verordening	Gezien het karakter van de maatregel (samenwerking met andere lidstaten) en de betrokkenheid van de Europese Commissie bij een regionale noodsituatie wordt de gaslevering in een andere lidstaat niet onnodig beperkt. Deze maatregel heeft geen invloed op de interne markt of grensoverschrijdende toegang tot infrastructuur.
Informatiestromen	Deze maatregel wordt genomen op basis van informatie over de datum en tijdstip van de start van de ongewenste gebeurtenis, de beschrijving, oorzaak, context en effecten van de ongewenste gebeurtenis, de betrokken teams en partijen, de genomen besluiten maatregelen en adviezen, en de prognoses. Deze gegevens leveren RNB's, NNO's, programmaverantwoordelijken en producenten bij GTS aan. Deze informatie zal via de crisisorganisatie van GTS doorgegeven worden aan het DCC-EZK en, via deze, aan de CGE. Het DCC verzamelt in zijn rol als informatiecoördinator de informatie van GTS en de verschillende onderdelen van EZK en verwerkt dit tot een departementaal totaalbeeld van de situatie. Dit totaalbeeld ondersteunt enerzijds de departementale besluitvorming en dient anderzijds als input voor interdepartementale besluitvorming in het IAO, de ICCb en de MCCb.

Maatregel 3	
Inroepen van een besparingstender 'minder afname'	
Beschrijving maatregel	Als met de voorgaande maatregelen onvoldoende bereikt is om de verslechtering van de gaslevering op te vangen, dan zal de CGE besluiten de jaarlijkse besparingstender 'minder afname' af te roepen, uit te voeren door GTS. In deze jaarlijks door GTS te organiseren besparingstender hebben bedrijven vooraf aangegeven tegen welke prijs zij willen afzien van het verbruik van een eveneens aan te geven hoeveelheid gas, voor een aan te geven periode. Deze besparingstender is een instrument dat in een niet-crisissituatie reeds is voorbereid en uitgevoerd. Daarmee kan in het geval van crisis op korte termijn het niet-afnemen van aardgas worden afgekocht.
Belangrijkste betrokken actoren	<ul style="list-style-type: none"> • Minister van EZK • Landelijk Netbeheerder GTS • Direct aangeslotenen
Beoordeling noodzaak	Deze maatregel wordt alleen genomen wanneer alle voorgaande maatregelen (markt- en niet-marktgebaseerd) onvoldoende effect op de verslechtering van de gaslevering hebben gesorteerd. Daarmee is de gascrisis/noodsituatie van dien aard om deze maatregel te nemen. De maatregel is alleen gericht op niet-beschermd afnemers (beschermd afnemers zijn huishoudelijke afnemers, stadsverwarmingsinstallaties, essentiële sociale diensten, en kleine en middelgrote ondernemingen). Daarnaast geeft het ministerie van EZK prioriteit aan de vitale infrastructuur volgens de rangschikking van de vitaliteitsbeoordeling rekening houdend met de categorieën A en B.

Maatregel 3 Inroepen van een besparingstender 'minder afname'

Uitvoeringsprocedure	<p>Uitvoering</p> <p>De uitvoering van de besparingstender ligt bij GTS, in het bijzonder het Tactisch Crisis Team (TCT). GTS kan deze vooraf uitgevoerde tender vervolgens afroepen, te beginnen bij de laagste prijs, oplopend tot de hoeveelheid gas die zo wordt 'afgekocht' en afgeschakeld de omvang van het tekort bereikt.</p> <p>Coördinatie</p> <p>Het coördineren van de acties van GTS ligt bij het ministerie van EZK, in het bijzonder het Departementaal Adviesteam (DAT). Het DCT is verantwoordelijk voor communicatie over deze maatregel.</p> <p>Besluit</p> <p>Tot het afroepen van de tender wordt besloten door de minister van EZK, voorbereid door de voorzitter van het Departementaal Beleidsteam (DBT) van het ministerie van EZK in zijn rol als CGE.</p>
Verwachte bijdrage	<p>Omvang van het effect</p> <p>Het te verwachten effect op de verslechtering van de gaslevering is qua omvang beperkt.</p> <p>Zekerheid van het effect</p> <p>Deze maatregel leidt in de uitvoering tot een tamelijk zekere afname van de gasvraag conform de uitgebrachte biedingen.</p>
Andere effecten	<p>Het verminderen van de afname van aardgas door niet-beschermd afnemers, zal in veel gevallen neerkomen op het stilleggen van bedrijfsmatige processen. Dit leidt tot economische schade, die (deels) verdisconteerd zal worden via de tender. Omdat bedrijven keuzevrijheid hebben, gegeven de tender, is de verwachte totale economische schade door deze maatregel beperkt.</p>
Aansluiting bij artikel 11, zesde lid, van de EU-verordening	<p>Gezien het vrijblijvende karakter van de maatregel wordt de interne markt niet onnodig beperkt.</p> <p>Deze maatregel heeft waarschijnlijk beperkte tot geen invloed op de gaslevering in een andere lidstaat of grensoverschrijdende toegang tot infrastructuur.</p>
Informatiestromen	<p>Deze maatregel wordt genomen op basis van informatie over de datum en tijdstip van de start van de ongewenste gebeurtenis, de beschrijving, oorzaak, context en effecten van de ongewenste gebeurtenis, de betrokken teams en partijen, de genomen besluiten maatregelen en adviezen, en de prognoses. Deze gegevens leveren RNB's, NNO's, programmaverantwoordelijken en producenten bij GTS aan. Deze informatie zal via de crisisorganisatie van GTS doorgegeven worden aan het DCC-EZK en, via deze, aan de DG K&E. Het DCC verzamelt in zijn rol als informatiecoördinator de informatie van GTS en de verschillende onderdelen van EZK en verwerkt dit tot een departementaal totaalbeeld van de situatie. Dit totaalbeeld ondersteunt enerzijds de departementale besluitvorming en dient anderzijds als input voor interdepartementale besluitvorming in het IAO, de ICCb en de MCCb.</p>

Maatregel 4 Opleggen van een extra heffing voor aardgas

Beschrijving maatregel	<p>Als met de voorgaande maatregelen onvoldoende bereikt is om de verslechtering van de gaslevering op te vangen, zal een extra heffing die leidt tot het sterk verhoogde aardgasprijs voor de industrie worden ingesteld. Deze maatregel werkt alleen wanneer de reactietijd voor de markt lang genoeg is om een verhoogde aardgasprijs te merken.</p>
------------------------	---

Maatregel 4 Opleggen van een extra heffing voor aardgas	
Belangrijkste betrokken actoren	<ul style="list-style-type: none"> • Minister van EZK • Landelijk Netbeheerder GTS • RNB's
Beoordeling noodzaak	<p>Deze maatregel wordt alleen genomen wanneer alle voorgaande maatregelen (markt- en niet-marktgebaseerd) onvoldoende effect op de verslechtering van de gaslevering hebben gesorteerd. Daarmee is de gascrisis/noodsituatie van dien aard om deze maatregel te nemen.</p> <p>De maatregel is alleen gericht op niet-beschermde afnemers (beschermde afnemers zijn huishoudelijke afnemers, stadsverwarmingsinstallaties, essentiële sociale diensten, en kleine en middelgrote ondernemingen). Daarnaast geeft het ministerie van EZK prioriteit aan de vitale infrastructuur volgens de rangschikking van de vitaliteitsbeoordeling rekening houdend met de categorieën A en B.</p>
Uitvoeringsprocedure	<p>Uitvoering</p> <p>De uitvoering van de extra heffing voor aardgas inclusief bepaling van de methode van de tender en eventuele financiering ligt bij het ministerie van EZK, in het bijzonder bij het DAT. Zij zullen de juiste kanalen binnen het ministerie effectueren om een extra heffing te organiseren, op basis van een vooraf voorbereide methode per netwerk. Onderdeel hiervan is het coördineren van de acties van alle betrokken partijen, waaronder in ieder geval GTS en RNB's. Het DCT is verantwoordelijk voor communicatie over deze maatregel.</p> <p>Besluit</p> <p>Tot deze maatregel wordt besloten door de minister van EZK, voorbereid door de voorzitter van het DBT van het ministerie van EZK in zijn rol als CGE.</p>
Verwachte bijdrage	<p>Omvang van het effect</p> <p>Het te verwachten effect op de gaslevering is beperkt. De gasvraag van niet-beschermde afnemers is relatief beperkt.</p> <p>Zekerheid van het effect</p> <p>De verwachte zekerheid van het effect van een heffing op deze vraag is eveneens beperkt, omdat het stilleggen van processen bij niet-beschermde afnemers kostbaar is.</p>
Andere effecten	<p>Het verminderen van de afname van aardgas door niet-beschermde afnemers, zal in veel gevallen neerkomen op het stilleggen van bedrijfsmatige processen. Dit leidt tot economische schade. Omdat bedrijven keuzevrijheid hebben, gegeven de verhoogde aardgasprijs, is de verwachte totale economische schade door deze maatregel beperkt.</p>
Aansluiting bij artikel 11, zesde lid, van de EU-verordening	<p>Deze maatregel heeft geen invloed op de gaslevering in een andere lidstaat of grensoverschrijdende toegang tot infrastructuur.</p>

Maatregel 4 Opleggen van een extra heffing voor aardgas

Informatiestromen	Deze maatregel wordt genomen op basis van informatie over de datum en tijdstip van de start van de ongewenste gebeurtenis, de beschrijving, oorzaak, context en effecten van de ongewenste gebeurtenis, de betrokken teams en partijen, de genomen besluiten maatregelen en adviezen, en de prognoses. Deze gegevens leveren RNB's, NNO's, programmaverantwoordelijken en producenten bij GTS aan. Deze informatie zal via de crisisorganisatie van GTS doorgegeven worden aan het DCC-EZK en, via deze, aan de DG K&E. Het DCC verzamelt in zijn rol als informatiecoördinator de informatie van GTS en de verschillende onderdelen van EZK en verwerkt dit tot een departementaal totaalbeeld van de situatie. Dit totaalbeeld ondersteunt enerzijds de departementale besluitvorming en dient anderzijds als input voor interdepartementale besluitvorming in het IAO, de ICCb en de MCCb.
-------------------	---

Maatregel 5 Gedwongen brandstofomschakeling van industrieën

Beschrijving maatregel en actoren	Als met de voorgaande maatregelen nog onvoldoende bereikt is om het gastekort op te vangen, zullen bedrijven die die mogelijkheid hebben, worden gedwongen om over te schakelen op een andere brandstof, bijvoorbeeld olieproducten of biomassa. Dit kan de vraag van aardgas van de industrie reduceren, zonder dat afschakeling van een industrie noodzakelijk is.
Belangrijkste betrokken actoren	<ul style="list-style-type: none">• Minister van EZK• Landelijk Netbeheerder GTS• RNB's• Direct aangeslotenen van de landelijk netbeheerder GTS (industrieën)• NCC• NKC
Beoordeling noodzaak	Deze maatregel wordt alleen overwogen wanneer alle voorgaande maatregelen (markt- en niet-marktgebaseerd) onvoldoende effect op de verslechtering van de gaslevering hebben gesorteerd. Daarmee is de gascrisis/noodsituatie van dien aard om deze maatregel te nemen. De maatregel is alleen gericht op niet-beschermd afnemers (beschermd afnemers zijn huishoudelijke afnemers, stadsverwarmingsinstallaties, essentiële sociale diensten, en kleine en middelgrote ondernemingen). Bij deze maatregel worden cruciale gasgestookte energiecentrales zoveel mogelijk ontzien.

Maatregel 5 Gedwongen brandstofomschakeling van industrieën

Uitvoeringsprocedure	<p>Uitvoering</p> <p>De uitvoering van deze maatregel ligt bij GTS, in het bijzonder het TCT. GTS kan namens de minister de industrieën tot deze brandstofomschakeling dwingen. GTS zal hierbij beginnen bij de grootste gasafnemers waarop dit van toepassing is, oplopend tot de hoeveelheid gas die zo gereduceerd moet worden tot de omvang van het tekort bereikt.</p> <p>GTS communiceert met de betrokken gasafnemers over de uitvoering van deze maatregel. Het DCT van EZK is verantwoordelijk voor communicatie over deze maatregel 'naar buiten'.</p> <p>Besluit</p> <p>Tot deze maatregel wordt besloten door de minister van EZK, voorbereid door de voorzitter van het DBT van het ministerie van EZK in zijn rol als CGE.</p> <p>Toezicht</p> <p>Op een later moment zal worden gezien hoe de toezichhoudende rol wordt ingevuld.</p>
Verwachte bijdrage	<p>Omvang van het effect</p> <p>Hoewel het verwachte effect klein is, is de precieze bijdrage op dit moment onbekend. De gasvraag is een deel van de totale energievraag van niet-beschermde industrieën. Op dit moment is er nog onvoldoende inzicht in welke bedrijven de mogelijkheid zouden hebben op een andere brandstof om te schakelen.</p> <p>Zekerheid van het effect</p> <p>Gezien het dwingende karakter van deze maatregel is de kans van een effect op de vraag groot.</p>
Andere effecten	<p>Het omschakelen van aardgas op een andere brandstof door niet-beschermde afnemers, zal in veel gevallen neerkomen op het verbruiken van een duurder brandstof. Dit leidt tot economische schade. Omdat bedrijven niet afgeschakeld hoeven te worden, is de verwachte totale economische schade door deze maatregel beperkt.</p>
Aansluiting bij artikel 11, zesde lid, van de EU-verordening	<p>De interne markt wordt niet onnodig beperkt, omdat marktgebaseerde en vrijblijvende maatregelen reeds overwogen zijn voordat deze maatregel genomen wordt.</p> <p>Deze maatregel heeft geen invloed op de gaslevering in een andere lidstaat of grensoverschrijdende toegang tot infrastructuur.</p>
Informatiestromen	<p>Deze maatregel wordt genomen op basis van informatie over de datum en tijdstip van de start van de ongewenste gebeurtenis, de beschrijving, oorzaak, context en effecten van de ongewenste gebeurtenis, de betrokken teams en partijen, de genomen besluiten maatregelen en adviezen, en de prognoses. Deze gegevens leveren RNB's, NNO's, programmaverantwoordelijken en producenten bij GTS aan. Deze informatie zal via de crisisorganisatie van GTS doorgegeven worden aan het DCC-EZK en, via deze, aan de DG K&E. Het DCC verzamelt in zijn rol als informatiecoördinator de informatie van GTS en de verschillende onderdelen van EZK en verwerkt dit tot een departementaal totaalbeeld van de situatie. Dit totaalbeeld ondersteunt enerzijds de departementale besluitvorming en dient anderzijds als input voor interdepartementale besluitvorming in het IAO, de ICCb en de MCCb.</p>

Maatregel 6	Gedwongen brandstofomschakeling bij de productie van elektriciteit
Beschrijving maatregel	<p>Als met de voorgaande maatregelen nog onvoldoende bereikt is om het gastekort op te vangen, zal de gasvraag vanuit elektriciteitscentrales zo veel mogelijk worden beperkt. Hiertoe zullen alle andere mogelijkheden om elektriciteit te produceren eerst ingezet worden, voordat het omschakelen van aardgascentrales worden overwogen. Hierbij is bijvoorbeeld te denken aan het opvoeren van de elektriciteitsproductie uit elektriciteitscentrales op een andere brandstof, zoals biomassa, en de import van elektriciteit uit het buitenland. De inzet van gascentrales zal niet op elk moment vermeden kunnen worden. Het vermogen van bronnen die niet afhangen van aardgas is immers beperkt door de capaciteit aan centrales en interconnectie met het buitenland.</p>
Belangrijkste betrokken actoren	<ul style="list-style-type: none"> • Minister van EZK • Producenten van elektriciteit / TenneT in samenwerking met GTS; • RNB's • NCC • NKC
Beoordeling noodzaak	<p>Deze maatregel wordt alleen overwogen wanneer alle voorgaande maatregelen (markt- en niet-marktgebaseerd) onvoldoende effect op de verslechtering van de gaslevering hebben gesorteerd. Daarmee is de gascrisis/noodsituatie van dien aard om deze maatregel te nemen. De maatregel is alleen gericht op niet-beschermde afnemers (beschermde afnemers zijn huishoudelijke afnemers, stadsverwarmingsinstallaties, essentiële sociale diensten, en kleine en middelgrote ondernemingen). Bij deze maatregel worden cruciale gasgestookte energiecentrales (voor zover zij niet kunnen omschakelen) en de vitale infrastructuur volgens de rangschikking van de vitaliteitsbeoordeling rekening houdend met de categorieën A en B zoveel mogelijk ontzien.</p>
Uitvoeringsprocedure	<p>Uitvoering</p> <p>De uitvoering van de maatregel ligt bij GTS, gecoördineerd door het TCT. In de praktijk zal deze maatregel worden uitgevoerd door in samenwerking met TenneT in te grijpen op de elektriciteitsmarkten, zoals de day-ahead en intra-day markt van handelsplatformen. Tegen het normaliter geldende prijsmechanisme in, zullen de gascentrales altijd achterin de merit order worden geplaatst. Dit garandeert dat alle andere bronnen van elektriciteit eerst worden gebruikt voordat gascentrales worden ingezet.</p> <p>Besluit</p> <p>Tot deze maatregel wordt besloten door de minister van EZK, voorbereid door de voorzitter van het DBT van het ministerie van EZK in zijn rol als CGE.</p> <p>Toezicht</p> <p>Op een later moment zal worden gezien hoe de toezichthoudende rol wordt ingevuld.</p>
Verwachte bijdrage	<p>Omvang van het effect</p> <p>De omvang van de bijdrage zal op het moment van de vraagstelling aan TenneT bepaald moeten worden.</p> <p>Zekerheid van het effect</p> <p>De kans van reductie van de gasvraag is hoog, zodra de omvang is ingeschat.</p>

Maatregel 6	Gedwongen brandstofomschakeling bij de productie van elektriciteit
Andere effecten	Deze maatregel zorgt er voor dat elektriciteit in een centrale wordt geproduceerd met een hogere marginale kostprijs. Dit zorgt voor een verhoging van de elektriciteitsprijzen, wat op haar beurt weer leidt tot economische schade. Omdat bedrijven niet afgeschakeld hoeven te worden, is de verwachte totale economische schade door deze maatregel beperkt.
Aansluiting bij artikel 11, zesde lid, van de EU-verordening	De interne markt wordt niet onnodig beperkt, omdat marktgebaseerde en vrijblijvende maatregelen reeds overwogen zijn voordat deze maatregel genomen wordt. Deze maatregel heeft geen invloed op de gaslevering in een andere lidstaat of grensoverschrijdende toegang tot infrastructuur.
Informatiestromen	Deze maatregel wordt genomen op basis van informatie over de datum en tijdstip van de start van de ongewenste gebeurtenis, de beschrijving, oorzaak, context en effecten van de ongewenste gebeurtenis, de betrokken teams en partijen, de genomen besluiten maatregelen en adviezen, en de prognoses. Deze gegevens leveren RNB's, NNO's, programmaverantwoordelijken en producenten bij GTS aan. Deze informatie zal via de crisisorganisatie van GTS doorgegeven worden aan het DCC-EZK en, via deze, aan de DG K&E. Het DCC verzamelt in zijn rol als informatiecoördinator de informatie van GTS en de verschillende onderdelen van EZK en verwerkt dit tot een departementaal totaalbeeld van de situatie. Dit totaalbeeld ondersteunt enerzijds de departementale besluitvorming en dient anderzijds als input voor interdepartementale besluitvorming in het IAO, de ICCb en de MCCb.

Maatregel 7	Niet-beschermd gebruikers afschakelen (administratief en/of technisch)
Beschrijving maatregel	<p>Als met de voorgaande maatregelen nog onvoldoende bereikt is om het gastekort op te vangen, worden niet-beschermd afnemers afgeschakeld. Dit afschakelen kan ofwel door technisch afschakelen, ofwel door administratief afschakelen.</p> <p>Voor grote industrieën die zijn aangesloten op het landelijk gastransportnet, kan technisch afschakelen door GTS gedaan worden. GTS geeft een aanwijzing af tot regulering van de gaslevering op exitpunten van het landelijk gastransportnet. Voor industrieën aangesloten op de regionale netwerken kan dit administratief of door handmatig de aansluitingen van de bedrijven af te schakelen. Het handmatig afschakelen kost veel tijd/mankracht.</p> <p>Het administratief afschakelen kan door het geven van een juridische aanwijzing aan een groep gebruikers. Deze gebruikers zijn zelf verantwoordelijk om geen gas meer af te nemen.</p> <p>Bedrijven met een groot veiligheidsrisico krijgen voldoende tijd om veilig af te sluiten. Hierbij gaat het om bedrijven uit de categorie 'grootschalige productie/verwerking en/of opslag van (petro)chemische stoffen' (BRZO en RIE cat. 4 inrichtingen). Het calamiteitenplan voor veilig afschakelen is leidend voor de tijdsduur die gegeven wordt voordat moet worden afgeschakeld. Overige niet-beschermd afnemers zullen dus in de tussentijd eerder worden afgeschakeld.</p>

Maatregel 7	Niet-beschermden gebruikers afschakelen (administratief en/of technisch)
Belangrijkste betrokken actoren	<ul style="list-style-type: none"> • Minister van EZK • Landelijk netbeheerder GTS • Regionale netbeheerders • Niet-beschermden afnemers • NCC • NKC
Beoordeling noodzaak	De maatregel is alleen gericht op niet-beschermden afnemers. Bij deze maatregel worden cruciale gasgestookte energiecentrales en de vitale infrastructuur volgens de rangschikking van de vitaliteitsbeoordeling rekening houdend met de categorieën A en B zoveel mogelijk ontzien.
Uitvoeringsprocedure	<p>Uitvoering</p> <p>De uitvoering van de maatregel ligt bij GTS en de RNB's, gecoördineerd door het SCT. Maatregelen die uitgevoerd moeten worden om de gasvoorziening te reguleren, worden uitgevoerd door de afdelingen Gastransport (CCP) en Operations van GTS, en eventueel de RNB's. GTS en de RNB's zullen op basis van voorbereide lijsten aan niet-beschermden afnemers namens de minister van EZK aanwijzingen geven om geen/minder gas af te nemen op de exitpunten van het landelijk gastransportnet en de RNB's.</p> <p>GTS schort het proces van balanceren via de WDM (Within Day Market) op.</p> <p>Besluit</p> <p>Tot deze maatregel wordt besloten door de minister van EZK, voorbereid door de voorzitter van het DBT van het ministerie van EZK in zijn rol als CGE.</p> <p>Toezicht</p> <p>Op een later moment zal worden gezien hoe de toezichthoudende rol wordt ingevuld.</p>
Verwachte bijdrage	<p>Omvang van het effect</p> <p>De gasvraag van niet beschermden afnemers in Nederland is beperkt tot zeer beperkt, afhankelijk van het seizoen. De omvang van de gasvraag waarop deze maatregel effect heeft, is daarmee afhankelijk van het moment.</p> <p>Zekerheid van het effect</p> <p>De zekerheid van het effect op deze vraag is echter groot, met het oog op het dwingende karakter van de maatregel.</p>
Andere effecten	<p>Het verminderen van de afname van aardgas door niet-beschermden afnemers, zal in veel gevallen neerkomen op het stilleggen van bedrijfsmatige processen. Dit leidt tot economische schade.</p> <p>Gezien het dwingende karakter kan deze economische schade aanzienlijk zijn. In theorie lijkt het daarom waardevol om in de volgorde van afschakelen rekening te houden met de maatschappelijke en/of economische gevolgen van het afschakelen voor de individuele niet-beschermden afnemer. Maatschappelijke en economische gevolgen blijken echter in de praktijk ambigue criteria waardoor er geen duidelijke volgorde kan worden vastgesteld. Omdat deze maatregel gericht is op het beschermen van de gaslevering aan beschermden afnemers, is in dit plan het afnamevolume van de niet-beschermden afnemer leidend. Dat wil zeggen: de (afzonderlijk) meest verbruikende niet-beschermden afnemer wordt eerst afgesloten en als laatste de minst verbruikende.</p>

Maatregel 7 Niet-beschermde gebruikers afschakelen (administratief en/of technisch)	
Aansluiting bij artikel 11, zesde lid, van de EU-verordening	De interne markt wordt niet onnodig beperkt, omdat marktgebaseerde en vrijblijvende maatregelen reeds overwogen zijn voordat deze maatregel genomen wordt. Deze maatregel heeft geen invloed op de gaslevering in een andere lidstaat of grensoverschrijdende toegang tot infrastructuur.
Informatiestromen	Deze maatregel wordt genomen op basis van informatie over de datum en tijdstip van de start van de ongewenste gebeurtenis, de beschrijving, oorzaak, context en effecten van de ongewenste gebeurtenis, de betrokken teams en partijen, de genomen besluiten maatregelen en adviezen, en de prognoses. Deze gegevens leveren RNB's, NNO's, programmaverantwoordelijken en producenten bij GTS aan. Deze informatie zal via de crisisorganisatie van GTS doorgegeven worden aan het DCC-EZK en, via deze, aan de DG K&E. Het DCC verzamelt in zijn rol als informatiecoördinator de informatie van GTS en de verschillende onderdelen van EZK en verwerkt dit tot een departementaal totaalbeeld van de situatie. Dit totaalbeeld ondersteunt enerzijds de departementale besluitvorming en dient anderzijds als input voor interdepartementale besluitvorming in het IAO, de ICCb en de MCCb.

Maatregel 8 Niet door solidariteit beschermde afnemers afschakelen (administratief en/of technisch)	
Beschrijving maatregel	Als met de voorgaande maatregelen nog onvoldoende bereikt is om het gastekort op te vangen, worden individuele niet door solidariteit beschermde afnemers afgeschakeld. Deze afnemers vallen wel onder de definitie van 'beschermde afnemers', maar niet onder de definitie van 'door solidariteit beschermde afnemers'. In de praktijk betreft het hier de kleine en middelgrote ondernemingen en specifiek segmenten van essentiële sociale diensten (bijv. onderwijs). Soortgelijk als het afschakelen bij maatregel 7, kan dit ofwel technisch, ofwel administratief plaatsvinden. Ook hier geldt dat het technisch afschakelen van deze groep afnemers veel tijd/mankracht kost. Ook zullen onder deze maatregel de als cruciaal aangemerkte gasgestookte elektriciteitscentrales worden afgeschakeld.
Belangrijkste betrokken actoren	<ul style="list-style-type: none"> • Minister van EZK • Landelijk Netbeheerder GTS • Niet door solidariteit beschermde afnemers • Producenten van elektriciteit / TenneT • RNB's • NCC • NKC
Beoordeling noodzaak	Deze maatregel wordt alleen overwogen wanneer alle voorgaande maatregelen (markt- en niet-marktgebaseerd) onvoldoende effect op het gastekort hebben gesorteerd. Daarmee is de gascrisis/noodsituatie van dien aard om deze maatregel te overwegen. De maatregel is alleen gericht op niet-beschermde afnemers. Bij deze maatregel worden cruciale gasgestookte energiecentrales en de vitale infrastructuur volgens de rangschikking van de vitaliteitsbeoordeling rekening houdend met de categorieën A en B zoveel mogelijk ontzien.

Maatregel 8	Niet door solidariteit beschermde afnemers afschakelen (administratief en/of technisch)
Uitvoeringsprocedure	<p>Uitvoering</p> <p>De uitvoering van de maatregelen ligt bij GTS, gecoördineerd door het SCT en bij de RNB's.</p> <p>Maatregelen die uitgevoerd moeten worden om de gasvoorziening te reguleren, worden uitgevoerd door de afdelingen Gastransport en Operations van GTS en door de RNB's. In geval van een noodsituatie worden de maatregelen door GTS en de RNB's in opdracht van het ministerie van EZK uitgevoerd. Dit betreft zowel het technisch afsluiten vanuit de CCP als ook handmatig technisch afsluiten van bepaalde afnemers.</p> <p>Het technisch afsluiten van niet door solidariteit beschermde afnemers gebeurt aan de hand van voorbereide lijsten met niet door solidariteit beschermde afnemers. Het technisch afschakelen gebeurt door medewerkers van de regionale netbeheerders of GTS.</p> <p>Besluit</p> <p>Tot deze maatregel wordt besloten door de minister van EZK, voorbereid door de voorzitter van het DBT van het ministerie van EZK in zijn rol als CGE.</p> <p>Toezicht</p> <p>Op een later moment zal worden gezien hoe de toezichhoudende rol wordt ingevuld.</p>
Verwachte bijdrage	<p>Omvang van het effect</p> <p>De gasvraag van niet door solidariteit beschermde afnemers (exclusief de afnemers die in de voorgaande maatregel worden beperkt) in Nederland is beperkt, omdat de categorie bedrijven die wél beschermd, maar niet door solidariteit beschermd, klein is.</p> <p>Zekerheid van het effect</p> <p>Het te verwachten effect op deze vraag is groot, met het oog op het dwingende karakter van de maatregel.</p>
Andere effecten	<p>Het verminderen van de afname van aardgas door niet-beschermde afnemers, zal in veel gevallen neerkomen op het stilleggen van bedrijfsmatige processen. Dit leidt tot economische schade. Gezien het dwingende karakter kan de economische schade uitzonderlijk groot zijn (zie ook voorgaande maatregel).</p>
Aansluiting bij artikel 11, zesde lid, van de EU-verordening	<p>De interne markt wordt niet onnodig beperkt, omdat marktgebaseerde en vrijblijvende maatregelen reeds overwogen zijn voordat deze maatregel genomen wordt.</p> <p>Deze maatregel heeft geen invloed op de gaslevering in een andere lidstaat of grensoverschrijdende toegang tot infrastructuur.</p>

Maatregel 8 Niet door solidariteit beschermde afnemers afschakelen (administratief en/of technisch)

Informatiestromen	Deze maatregel wordt genomen op basis van informatie over de datum en tijdstip van de start van de ongewenste gebeurtenis, de beschrijving, oorzaak, context en effecten van de ongewenste gebeurtenis, de betrokken teams en partijen, de genomen besluiten maatregelen en adviezen, en de prognoses. Deze gegevens leveren RNB's, NNO's, programmaverantwoordelijken en producenten bij GTS aan. Deze informatie zal via de crisisorganisatie van GTS doorgegeven worden aan het DCC-EZK en, via deze, aan de DG K&E. Het DCC verzamelt in zijn rol als informatiecoördinator de informatie van GTS en de verschillende onderdelen van EZK en verwerkt dit tot een departementaal totaalbeeld van de situatie. Dit totaalbeeld ondersteunt enerzijds de departementale besluitvorming en dient anderzijds als input voor interdepartementale besluitvorming in het IAO, de ICCb en de MCCb.
-------------------	---

Maatregel 9 Inroepen van onderlinge solidariteit tussen EU-lidstaten

Beschrijving maatregel	Wanneer voorgaande maatregelen onvoldoende blijken, treedt het ministerie van EZK in contact met de Europese Commissie en met de bevoegde instanties in de EU-landen waarmee het Nederlandse gastransportnet direct is verbonden (thans: België, Duitsland en het Verenigd Koninkrijk; in het geval van een noodsituatie op het gebied van laagcalorisch gas zal ook contact worden opgenomen met Frankrijk) om hun te vragen geen gas uit Nederland af te nemen voor hun eigen niet-beschermde afnemers. Hoewel dit een situatie is waarin EU-verordening niet voorziet kan daarin wel worden gelezen dat andere landen moreel verplicht zijn gehoor te geven aan dit verzoek.
Belangrijkste betrokken actoren	<ul style="list-style-type: none">• Minister van EZK• Landelijk Netbeheerder GTS• Aangrenzende netbeheerders (NNO's)• Europese Commissie• Lidstaten van de Europese Unie• NKC
Beoordeling noodzaak	<p>Deze maatregel wordt alleen overwogen wanneer alle voorgaande maatregelen (markt- en niet-marktgebaseerd) onvoldoende effect op de gaslevering hebben gesorteerd. Daarmee is de gascrisis/noodsituatie van dien aard om deze maatregel te nemen.</p> <p>Als de voorgaande maatregelen zijn uitgevoerd en onvoldoende bereikt is om het gastekort op te vangen, is in Nederland alles gedaan om niet door solidariteit beschermde afnemers af te sluiten van de gasvoorziening. Wanneer de crisis dusdanig groot is dat de gasvraag van door solidariteit beschermde afnemers nog steeds niet gedekt wordt door het aanbod, kan een beroep gedaan worden op de onderlinge solidariteit van landen binnen de EU voor de gasvoorziening van door solidariteit beschermde afnemers door hen te vragen geen gas uit Nederland af te nemen.</p>

Maatregel 9 Inroepen van onderlinge solidariteit tussen EU-lidstaten

Uitvoeringsprocedure	<p>Uitvoering</p> <p>Dit beroep op onderlinge solidariteit is voorbereid in contacten van EZK met buitenlandse overheden, met ondersteuning van de betrokken TSO's. Het daadwerkelijk oproepen tot solidariteit is aan het ministerie van EZK, in de persoon van de CGE. Om onderlinge solidariteit te bewerkstelligen treedt het ministerie van EZK in de persoon van de CGE in contact met de Europese Commissie en met de betreffende bevoegde instanties in EU-landen. De EU-landen zullen vervolgens communiceren over hun mogelijkheden tot solidariteit en de verdere nodige acties.</p> <p>Besluit</p> <p>Tot deze maatregel wordt besloten door de minister van EZK, voorbereid door de voorzitter van het DBT van het ministerie van EZK in zijn rol als CGE.</p>
Verwachte bijdrage	<p>Omvang van het effect</p> <p>De bijdrage en omvang van deze maatregel kan groot zijn. De export kan een groot deel van de gasvraag betreffen.</p> <p>Zekerheid van het effect</p> <p>De zekerheid van het te verwachten effect op deze vraag is moeilijk in te schatten. Formeel gezien valt een verzoek om af te zien van import uit Nederland niet onder de solidariteitsbepaling van de EU-verordening.</p>
Andere effecten	<p>Het verminderen van de afname van aardgas door niet-beschermde afnemers in het buitenland, zal in veel gevallen neerkomen op het stilleggen van bedrijfsmatige processen. Dit leidt tot economische schade. Gezien het dwingende karakter kan deze economische schade aanzienlijk zijn (zie ook voorgaande maatregelen).</p>
Aansluiting bij artikel 11, zesde lid, van de EU-verordening	<p>Deze maatregel, genomen op in de geest van de solidariteitsregelingen uit EU-verordening, heeft geen onnodige invloed op de interne markt of grensoverschrijdende toegang tot infrastructuur.</p> <p>De gaslevering in een andere lidstaat wordt niet onnodig beperkt, omdat in Nederland reeds alle maatregelen tegen niet door solidariteit beschermde afnemers zijn genomen.</p>
Informatiestromen	<p>Deze maatregel wordt genomen op basis van informatie over de datum en tijdstip van de start van de ongewenste gebeurtenis, de beschrijving, oorzaak, context en effecten van de ongewenste gebeurtenis, de betrokken teams en partijen, de genomen besluiten maatregelen en adviezen, en de prognoses. Deze gegevens leveren RNB's, NNO's, programmaverantwoordelijken en producenten bij GTS aan. Deze informatie zal via de crisisorganisatie van GTS doorgegeven worden aan het DCC-EZK en, via deze, aan de DG K&E. Het DCC verzamelt in zijn rol als informatiecoördinator de informatie van GTS en de verschillende onderdelen van EZK en verwerkt dit tot een departementaal totaalbeeld van de situatie. Dit totaalbeeld ondersteunt enerzijds de departementale besluitvorming en dient anderzijds als input voor interdepartementale besluitvorming in het IAO, de ICCb en de MCCb.</p>

Maatregel 10	Door solidariteit beschermde afnemers administratief afschakelen
Beschrijving maatregel	<p>Als bovenstaande maatregelen zijn genomen, is in Nederland en de EU alles gedaan om de gaslevering aan door solidariteit beschermde afnemers in stand te houden. Mocht de crisis dusdanig groot zijn dat de gasvraag van deze door solidariteit beschermde afnemers niet gedekt wordt door het aanbod, dan zijn er maatregelen nodig gericht op door solidariteit beschermde afnemers. In deze fase zullen door solidariteit beschermde afnemers een aanwijzing krijgen geen/minder gas af te nemen (administratief afsluiten). De door solidariteit beschermde afnemers zullen in de volgende volgorde verordend worden om af te sluiten:</p> <ol style="list-style-type: none"> a. Stadsverwarming voor zover deze levert aan huishoudens en niet op een andere energiebron kan overstappen (alle andere stadsverwarming is al afgeschakeld) en huishoudelijke afnemers (en daaraan gelijkgesteld: voorzieningen met een woonfunctie zoals gevangenissen). b. Gezondheidszorg. c. Huishoudens: Met het oog op het grote aantal kleine aansluitingen, is het technisch afschakelen van deze door solidariteit beschermde afnemers uitsluitend een optie als hele gebieden technisch worden afgeschakeld (zie maatregel 11).
Belangrijkste betrokken actoren	<ul style="list-style-type: none"> • Minister van EZK • Landelijk Netbeheerder GTS • RNB's • Beschermde afnemers • NCC • NKC
Beoordeling noodzaak	<p>Door solidariteit beschermde afnemers zijn huishoudelijke afnemers, specifiek essentiële sociale diensten en stadsverwarmingsinstallaties voor zover zij leveren aan huishoudens en specifieke essentiële sociale diensten.</p> <p>Deze maatregel wordt alleen overwogen wanneer alle voorgaande maatregelen (markt- en niet-marktgebaseerd) onvoldoende effect op de gaslevering hebben gesorteerd. Daarmee is de gascrisis/noodsituatie van dien aard om deze maatregel te overwegen.</p> <p>Als een dergelijke aanwijzing wordt gegeven, is er een groot tekort aan gas. Dat zal grote ontwrichtende gevolgen hebben in de maatschappij. De argumentatie voor deze volgorde is dat gaslevering aan de gezondheidszorg op deze manier zo lang mogelijk in stand blijft, zodat kwetsbare bevolkingsgroepen het langst beschermd blijven. Daarnaast is dit een laatste redmiddel om het afsluiten van een deel van het hoofdnet gas te voorkomen, wat de herstelperiode na de gascrisis/noodsituatie verkort, en daarmee de gevolgen inperkt.</p>

Maatregel 10 Door solidariteit beschermde afnemers administratief afschakelen

Uitvoeringsprocedure	<p>Uitvoering</p> <p>De uitvoering van de maatregelen ligt bij GTS, gecoördineerd door het SCT, en RNB's. Het geven van de aanwijzingen aan beschermde afnemers gebeurt namens de minister van EZK aan de hand van categorieën van beschermde afnemers. In de uitvoering van deze maatregel zullen RNB's nauw betrokken worden.</p> <p>Besluit</p> <p>Tot deze maatregel wordt besloten door de minister van EZK, voorbereid door de voorzitter van het DBT van het ministerie van EZK in zijn rol als CGE.</p> <p>Toezicht</p> <p>Op een later moment zal worden gezien hoe de toezichhoudende rol wordt ingevuld.</p>
Verwachte bijdrage	<p>Omvang van het effect</p> <p>Verwachten effect op de vraag is onzeker. De vraag naar gas kan relatief groot zijn, zeker wanneer kleinverbruikers gas vragen voor verwarming op een koude winterdag.</p> <p>Zekerheid van het effect</p> <p>De gevolgen van het afsluiten van gas kunnen groot en mogelijk levensbedreigend zijn. Het is derhalve onzeker hoe kleinverbruikers zullen reageren op een aanwijzing om geen gas af te nemen.</p>
Andere effecten	<p>Een dergelijk tekort aan gas zal grote ontwrichtende gevolgen hebben in de maatschappij. Door het tekort aan gas zullen bedrijven moeten afschakelen, wat leidt tot economische schade, en zullen kleinverbruikers zonder aardgas komen te zitten, wat leidt tot risico's voor de volksgezondheid.</p>
Aansluiting bij artikel 11, zesde lid, van de EU-verordening	<p>De interne markt wordt niet onnodig beperkt, omdat marktgebaseerde en maatregelen tegen beschermde afnemers (vrijblijvend en gedwongen) reeds overwogen zijn voordat deze maatregel genomen wordt.</p> <p>Deze maatregel heeft geen invloed op de gaslevering in een andere lidstaat of grensoverschrijdende toegang tot infrastructuur.</p>
Informatiestromen	<p>Deze maatregel wordt genomen op basis van informatie over de datum en tijdstip van de start van de ongewenste gebeurtenis, de beschrijving, oorzaak, context en effecten van de ongewenste gebeurtenis, de betrokken teams en partijen, de genomen besluiten maatregelen en adviezen, en de prognoses. Deze gegevens leveren RNB's, NNO's, programmaverantwoordelijken en producenten bij GTS aan. Deze informatie zal via de crisisorganisatie van GTS doorgegeven worden aan het DCC-EZK en, via deze, aan de DG K&E. Het DCC verzamelt in zijn rol als informatiecoördinator de informatie van GTS en de verschillende onderdelen van EZK en verwerkt dit tot een departementaal totaalbeeld van de situatie. Dit totaalbeeld ondersteunt enerzijds de departementale besluitvorming en dient anderzijds als input voor interdepartementale besluitvorming in het IAO, de ICCb en de MCCb.</p>

Maatregel 11 Een deel van het hoofdnet gas inclusief export technisch afsluiten

Beschrijving maatregel en actoren	<p>Bij een ernstige verstoring in de gaslevering zal het nodig zijn om in vervolg op eerder genoemde maatregelen de gaslevering naar bepaalde delen van het hoofdnet gas en het buitenland te stoppen, ook al raakt dat alle afnemers, beschermd en onbeschermd.</p> <p>Om een deel van het hoofdnet gas af te sluiten is het mogelijk om afsluiters in doorgaande leidingen dicht te zetten, of dit te doen op het niveau van meet- en regelstations of Gasontvangststations. De keuze welk deel van het hoofdnet gas af te sluiten, hangt af van mogelijke effecten voor de nationale veiligheid. Een deel van het hoofdnet gas met relatief veel gaslevering aan de vitale infrastructuur wordt daarom later afgesloten dan andere delen. De effecten van afsluiting worden door deze keuze zoveel mogelijk proportioneel verdeeld over Nederland. Bij de keuze van af te sluiten delen van het hoofdnet gas is ook afsluiting van export een mogelijkheid.</p>
Belangrijkste betrokken actoren	<ul style="list-style-type: none">• Minister van EZK• Landelijk Netbeheerder GTS• Regionale netbeheerders• NNO's• NCC• NKC• LOCC
Beoordeling noodzaak	<p>Deze maatregel wordt alleen overwogen wanneer alle voorgaande maatregelen (markt- en niet-marktgebaseerd) onvoldoende effect op de gaslevering hebben gesorteerd. Daarmee is de gascrisis/noodsituatie van dien aard om deze maatregel te nemen.</p> <p>Een dergelijke maatregel is bijvoorbeeld verstandig bij een groot gastekort om de druk in het landelijk gastransportnet op peil te houden – een voorwaarde voor een tijdige herstart van de gaswinning en gaslevering.</p>
Uitvoeringsprocedure	<p>Uitvoering</p> <p>De uitvoering van de maatregelen ligt bij GTS, gecoördineerd door het SCT.</p> <p>Maatregelen die uitgevoerd moeten worden om de gasvoorziening te reguleren, worden uitgevoerd door de afdeling Operations van GTS. In geval van een noodsituatie worden de maatregelen door GTS in opdracht van het ministerie van EZK uitgevoerd. Dit betreft zowel het technisch afsluiten vanuit de CCP als ook handmatig technisch afsluiten van bepaalde afnemers, overdrachtpunten naar de netten van Regionale Netbeheerders, NNO's, leidingsecties of delen van het GTS gastransportnet.</p> <p>Het technisch afsluiten van een deel van het hoofdnet gas in Nederland gebeurt (zo mogelijk) aan de hand van voorbereide lijsten. Het technisch afschakelen gebeurt door GTS op het niveau van meet- en regelstations of Gasontvangststations.</p> <p>Besluit</p> <p>Tot deze maatregel wordt besloten door de minister van EZK, voorbereid door de voorzitter van het DBT van het ministerie van EZK in zijn rol als CGE.</p>

Maatregel 11	Een deel van het hoofdnet gas inclusief export technisch afsluiten
Verwachte bijdrage	<p>Omvang van het effect De grootte van de gasreductie is afhankelijk van het gebied dat wordt afgesloten.</p> <p>Zekerheid van het effect Door technische afschakeling is het effect hierna vervolgens gegarandeerd.</p>
Andere effecten	<p>Een dergelijk tekort aan gas zal grote ontwrichtende gevolgen hebben in de maatschappij. Door het tekort aan gas zullen bedrijven moeten afschakelen, wat leidt tot economische schade, en zullen kleinverbruikers zonder aardgas komen te zitten, wat leidt tot risico's voor de volksgezondheid en de veiligheid.</p> <p>Een mogelijk ander gevolg is het verplaatsen van de gasvraag door evacuatie, of doordat mensen naar een andere locatie worden gebracht. Deze effecten zijn op dit moment niet gekwantificeerd.</p>
Aansluiting bij artikel 11, zesde lid, van de EU-verordening	De interne markt, de gaslevering naar een andere lidstaat en grensoverschrijdende toegang tot de infrastructuur worden niet onnodig beperkt, omdat alle andere maatregelen reeds overwogen zijn voordat deze maatregel genomen wordt;
Informatiestromen	Deze maatregel wordt genomen op basis van informatie over de datum en tijdstip van de start van de ongewenste gebeurtenis, de beschrijving, oorzaak, context en effecten van de ongewenste gebeurtenis, de betrokken teams en partijen, de genomen besluiten maatregelen en adviezen, en de prognoses. Deze gegevens leveren RNB's, NNO's, programmaverantwoordelijken en producenten bij GTS aan. Deze informatie zal via de crisisorganisatie van GTS doorgegeven worden aan het DCC-EZK en, via deze, aan de DG K&E. Het DCC verzamelt in zijn rol als informatiecoördinator de informatie van GTS en de verschillende onderdelen van EZK en verwerkt dit tot een departementaal totaalbeeld van de situatie. Dit totaalbeeld ondersteunt enerzijds de departementale besluitvorming en dient anderzijds als input voor interdepartementale besluitvorming in het IAO, de ICCb en de MCCb.

Bijlage 2. Scenariodriv ers

B2.1 Algemeen

Deze bijlage biedt een generiek handvat om een gascrisis/noodsituatie te classificeren en om te bepalen hoe dan te handelen, dit omdat iedere gascrisis/noodsituatie uniek is. Om toch algemene uitspraken te kunnen doen, wordt in deze bijlage gesproken in termen van scenariodriv ers. Deze scenariodriv ers zijn elementen aan de hand waarvan een gascrisis/noodsituatie kan worden getypeerd.

In deze bijlage orden eerst de scenariodriv ers geïntroduceerd. Hierna wordt per scenariodriver beschreven wat de invloed van de driv ers is op een gascrisis. Tot slot wordt geconcludeerd wat de invloed is van de verschillende driv ers op het handelen bij een gascrisis/noodsituatie.

Een gasstoring en gasincident vallen buiten het bereik van deze bijlage. Het identificeren en handelen bij deze typen gastekorten is immers reeds ingebed in de gebruikelijke marktmechanismen.

B2.2 Scenariodriv ers

Om een gascrisis/noodsituatie te classificeren zijn acht bepalende scenariodriv ers geïdentificeerd (tabel 5).

Driver	Omschrijving van de driver	Typische schaal
Volume	Deze driver geeft aan hoe groot het tekort aan aardgas is. Hierbij gaat het om de resterende schaarste, nadat alle marktgebaseerde mechanismen zijn ingezet. Het volume wordt zowel beïnvloed door de omvang van het de verstoring als door de omvang van de momentane gasvraag.	Een beperkt tot totaal tekort aan aardgas
Urgentie	Deze driver geeft aan hoeveel tijd er is om maatregelen te nemen voordat de gascrisis zich manifesteert.	Uren tot weken totdat het tekort zich manifesteert
Type verstoring	Deze driver geeft aan welk onderdeel van de voorzieningsketen ervoor zorgt dat een gastekort zich manifesteert.	Productie, import, conversie en/of transport
Type aardgas	Deze driver geeft aan op welke kwaliteit de verstoring van initieel toepassing is. Het kan zo zijn dat een verstoring in de ene kwaliteit gas, doorwerkt in de andere kwaliteit.	Hoog- en/of laagcalorisch gas
Duur	Deze driver geeft aan hoe lang de gascrisis zich zal manifesteren. Hierbij wordt gemeten van het eerste tot het laatste moment dat een fysiek tekort aan aardgas zich zou manifesteren als crisismaatregelen niet getroffen worden.	Uren tot een gehele winter totdat het tekort niet meer optreedt
Bron	Deze driver geeft aan wat de oorsprong van de gascrisis is.	Binnenlands of buitenlands
Seizoen	Deze driver geeft aan in welk seizoen de gascrisis zich manifesteert.	Lente, zomer, herfst of winter
Timing	Deze driver geeft aan op welk moment van de dag de gascrisis zich manifesteert.	Binnen of buiten kantooruren

Tabel 5. Definitie en typische schaal van de scenariodriv ers

B2.3 Effect per driver

Deze paragraaf gaat in op de invloed van de scenariodriv ers op een gascrisis/noodsituatie. Scenariodriv ers kunnen op twee manieren van invloed zijn, namelijk op gevolgschade en/of het handelen bij een gascrisis/noodsituatie. Driv ers die bepalend zijn voor de gevolgschade van een

crisis, leiden tot een verschillende economische en/of maatschappelijke impact van de crisis/noodsituatie.

De precieze impact van een gascrisis/noodsituatie is echter beperkt op voorhand in te schatten. Daarom wordt in dit hoofdstuk de impact van een scenariodriver slechts kwalitatief omschreven.

Drivers kunnen ook bepalend zijn voor het handelen bij een gascrisis/noodsituatie en aanleiding vormen om verschillende maatregelen te overwegen. Deze invloed wordt beschreven aan de hand van de maatregelen binnen de maatregelenladder (paragraaf 7.3). Er zijn drie mogelijke effecten die een scenariodriver kan hebben op het handelen conform deze maatregelenladder, namelijk:

1. Invloed op de hoeveelheid maatregelen die wordt genomen,
2. Invloed op de afnemers waarvoor de maatregelen worden genomen,
3. Invloed op de volgorde waarin de maatregelen worden genomen.

In de beschrijving van drivers is gekozen voor een selectie drivers die de impact en het handelen bepalen. De acht gepresenteerde drivers zijn hierdoor niet geheel onafhankelijk van elkaar. Zo heeft het seizoen invloed op het volumetekort dat zich manifesteert. Slechts vier drivers zijn op zichzelf bepalend voor het handelen, de overige drivers kunnen een indirect effect hebben op het handelen.

Voor het handelen bij een gascrisis/noodsituatie zijn slechts vier van de drivers bepalend voor het handelen, namelijk het **volume**, de **urgentie**, het **type verstoring** en het **type aardgas**. In het geval van een gascrisis/noodsituatie wordt op basis van deze drivers bepaald welke crisismaatregelen moeten worden genomen. De overige drivers zijn bepalend voor de impact van de gascrisis.

B2.3.1 Volume

Deze driver is bepalend voor het handelen bij een gascrisis/noodsituatie, omdat dit bepaalt hoeveel maatregelen er moeten worden genomen. Bij een groter volumetekort aan aardgas zijn immers meer maatregelen van de maatregelenladder noodzakelijk dan bij een kleiner volumetekort aan aardgas. Hierdoor heeft deze driver ook invloed op de gevolgschade van een crisis/noodsituatie. De opzet van de ladder is immers dusdanig dat maatregelen met grotere gevolgschade later worden overwogen dan maatregelen met een kleinere impact.

De driver 'volume' heeft geen invloed op welke afnemers worden geraakt of op de volgorde waarin maatregelen worden genomen.

B2.3.2 Urgentie

De urgentie kan gevolgen hebben voor het handelen bij een gascrisis/noodsituatie. Dit kan namelijk een reden zijn om maatregelen uit de maatregelenladder over te slaan, ondanks dat deze maatregelen hoger op de ladder staat. De volgende maatregelen kunnen worden overgeslagen bij een zeer hoge urgentie:

- Maatregel 4 - Opleggen van een extra heffing voor aardgas; De markt heeft namelijk tijd nodig om op deze maatregel te reageren, en het duurt daarom enige tijd voordat deze maatregel effect kan sorteren.
- Maatregel 5 - Gedwongen brandstofomschakeling van industrieën; De uitvoer van deze maatregel vraagt zowel om voldoende implementatietijd als om tijd voor de markt om hierop te reageren, en het duurt daarom enige tijd voordat deze maatregel effect kan sorteren.

- Maatregel 7 - Niet-beschermd afnemers afschakelen; Het technisch afsluiten van afnemers is zeer arbeidsintensief, en vergt daarmee een grote implementatietijd. Het technisch afsluiten van afnemers vergt weken (orde van grootte). Daarom zal bij grote urgentie deze maatregel beperkt worden tot alleen administratief afschakelen.
- Maatregel 8 - Niet door solidariteit beschermd afnemers afschakelen (administratief en/of technisch); Het technisch afsluiten van afnemers is zeer arbeidsintensief, en vergt daarmee een grote implementatietijd. Het technisch afsluiten van afnemers vergt weken (orde van grootte). Daarom zal bij grote urgentie deze maatregel beperkt worden tot alleen administratief afschakelen.
- Maatregel 10 – Beschermd afnemers administratief afschakelen; De implementatie van deze maatregel kost tijd, en het duurt daarom enige tijd voordat deze maatregel effect kan sorteren.

De overige maatregelen zijn op korte termijn te nemen. Randvoorwaardelijk hierbij is dat deze maatregelen in de koude fase voorbereid zijn en dat voldoende menskracht en middelen beschikbaar zijn om deze maatregelen te effectueren.

Indien bepaalde maatregelen niet mogelijk zijn, worden er relatief snel vergaande maatregelen genomen. Hierdoor kan de urgentie ook effect hebben op de gevolgschade van een gascrisis/noodsituatie.

B2.3.3 Type verstoring

Het type verstoring is bepalend in de overweging voor welke afnemers maatregelen van kracht zijn. Een algemeen uitgangspunt is dat maatregelen gericht op bepaalde afnemers alleen worden overwogen als dit bijdraagt aan het oplossen van de gascrisis/noodsituatie.

Drie typen storingsen zijn te onderscheiden:

1. Bij een verstoring van de productie of import is er aan algemeen tekort aan gas. Bij een dergelijke verstoring worden derhalve maatregelen gericht op alle afnemers overwogen.
2. Bij een verstoring in het transport zal een geografisch bepaald gebied worden geraakt. Maatregelen zullen dan alleen gericht zijn op afnemers in dat getroffen gebied.
3. Een verstoring bij een conversiestation heeft tot gevolg dat er een tekort aan laagcalorisch gas kan optreden. Dit komt verder aan de orde in paragraaf B2.3.4 waar wordt geschreven hoe het type gas invloed heeft op de maatregelen gericht op bepaalde afnemers.

Het type verstoring heeft geen invloed op de volgorde waarin maatregelen worden overwogen.

Bij een conversie- of transportprobleem zal vrij snel worden overgegaan naar maatregelen met grote gevolgen, doordat maatregelen slechts voor een deel van de afnemers overwogen kunnen worden. Derhalve kunnen de effecten van de gascrisis bij deze typen verstoringen groot zijn.

B2.3.4 Type aardgas

Het type aardgas is bepalend voor welke afnemers worden geraakt door een gascrisis/noodsituatie. Hierbij wordt onderscheid gemaakt in twee typen aardgas: hoogcalorisch en laagcalorisch aardgas. Uiteraard worden maatregelen alleen genomen als dit een effect sorteert op het gastekort. Wanneer een maatregel effect heeft, is geïllustreerd in figuur 18. Maatregelen worden verder onafhankelijk van het type aardgas genomen. Zo kan het voorkomen dat bij een tekort aan laagcalorisch aardgas er maatregelen worden getroffen om de vraag naar hoogcalorisch aardgas in te perken, om zo meer conversie van hoogcalorisch naar laagcalorisch aardgas mogelijk te maken.

		Type tekort aan aardgas	
		Laagcalorisch gas	Hoogcalorisch gas
Type maatregelen	Laag-calorisch gas	Heeft altijd effect	Heeft alleen effect als hierdoor minder conversie plaatsvindt <i>Begrensd door het moment dat er geen conversie plaatsvindt</i>
	Hoog-calorisch gas	Heeft alleen effect als hierdoor meer conversie mogelijk is <i>Begrensd door maximum conversiecapaciteit</i>	Heeft altijd effect

Figuur 18. Begrenzing van maatregelen in het geval van een tekort aan laag- of hoogcalorisch gas

Het type gas heeft geen invloed op de volgorde waarin maatregelen worden genomen. Echter, bij een tekort aan laagcalorisch aardgas zullen beschermde afnemers vrij snel geraakt worden, omdat dit het type gas is wat huishoudens in Nederland gebruiken.

B2.3.5 Duur

De duur van een gascrisis/noodsituatie heeft grote invloed op de hoeveelheid gevolgschade. Bij een kortstondig tekort zijn de gevolgen van een gascrisis minder ingrijpend dan bij een langdurig tekort. Voor industriële afnemers geldt bijvoorbeeld dat hoe langer crisismaatregelen van kracht zijn, hoe groter de economische schade zal zijn. Voor huishoudens geldt dat hoe langer crisismaatregelen van kracht zijn, hoe groter de maatschappelijke effecten zijn.

Uitzondering hierop is het drukloos worden van bepaalde gebieden. Hier speelt namelijk het risico op inwatering: de perforatie van lagedrukgasleidingen en derhalve instroom van grondwater. Met het oog hierop zal het gevolg direct groot zijn, ook bij een kortstondige gascrisis/noodsituatie. Daarnaast leidt het drukloos worden van bepaalde gebieden ook tot risico's bij het weer aansluiten van afnemers.

De duur van de gascrisis/noodsituatie heeft geen gevolgen voor het handelen bij een gascrisis/noodsituatie.

B2.3.6 Bron

De locatie van de bron heeft geen invloed op het handelen bij een gascrisis/noodsituatie. Echter, bij een crisis/noodsituatie met buitenlandse oorsprong is minder te verwachten van solidariteit vanuit het buitenland. Het effect van de volgende maatregelen zal hierdoor worden beperkt:

- Maatregel 2 – Europese Commissie verzoeken om regionale noodsituatie uit te roepen,
- Maatregel 9 - Inroepen van onderlinge solidariteit tussen EU-lidstaten.

De bron van de gascrisis/noodsituatie kan hierdoor een invloed op de gevolgen van de gascrisis hebben. De bron heeft geen invloed op de getroffen afnemers of de volgorde waarin maatregelen worden overwogen.

B2.3.7 Seizoen

Het seizoen waarin de gascrisis/noodsituatie plaatsvindt, heeft invloed op de gevolgen van een gascrisis. Immers, in een periode van koude wordt veel aardgas gebruikt voor de verwarming van

huishoudens, welke beschermd zijn onder de Europese verordening. Een tekort aan aardgas gedurende een dergelijke periode van koude heeft derhalve een groter maatschappelijk effect dan eenzelfde tekort in de zomer.

Het seizoen heeft geen direct effect op de volgorde waarin maatregelen worden overwogen. In de winter is de gasvraag wel hoger, waardoor het volume van het gastekort hoger wordt. De driver 'volume' heeft wel een bepalende invloed op het handelen bij een gascrisis/noodsituatie.

B2.3.8 Timing

Bij een gascrisis/noodsituatie buiten kantooruren zal het langer duren voordat de crisisstructuur uit hoofdstuk 5 in stelling is gebracht. Hierdoor zal het in de regel ook langer duren voordat maatregelen worden genomen en/of effect sorteren. Bij een crisis/noodsituatie met een zeer hoge urgentie kan de timing derhalve bepalend zijn voor de gevolgschade. De timing heeft geen bepalend effect op het handelen bij een gascrisis/noodsituatie.

Bijlage 3. Voorbeeldscenario's

In deze bijlage zijn de crisismaatregelen voor een aantal voorbeeldscenario's uitgewerkt. Doel hiervan is om de werking van hoofdstuk 7 en 8 te illustreren. In dit hoofdstuk worden geen nieuwe crisismaatregelen, of afwegingen hiertussen uitgewerkt.

In deze bijlage zijn vijf voorbeeldscenario's uitgewerkt:

- Stroomuitval in Groningen
- Importproblemen door politiek-bestuurlijke onrust
- Groot tekort aan conversie Ommen
- Leidingbreuk laagcalorisch gas
- Leidingbreuk hoogcalorisch gas

Voorbeeldscenario 1 Stroomuitval in Groningen

Beschrijving scenario

Op maandag om zes uur 's ochtends valt de stroom uit in Groningen. Hierdoor ontstaat uitval in Groningen, Norg en Zuidbroek. De duur van de stroomuitval wordt geschat op 48-72 uur en de tijd om te reageren is beperkt (inschatting 30 minuten, binnen 1 uur de markt afschakelen).

Het is een koude winterdag (-10 graden Celsius) en in de ochtendpiek wordt 12 miljoen m³/h gas verbruikt. Het tekort bedraagt 6 miljoen m³/h in Groningen en 3 miljoen m³/h in Norg.

Classificering in scenariodrivert

Volumetekort	Klein	Middel	Groot
Urgentie (handelingstijd)	Hoog (geen tijd)	Middel (~ uren)	Laag (~ weken)
Type verstoring	Productie/import	Conversie	Transport
Type aardgas	L-gas	H-gas	
Duur	Kortstondig (<1 dag)	Middellang (dagen - weken)	Langdurig (~ 1 seizoen)
Bron	Binnenlands	Buitenlands	
Seizoen	Zomer/lente	Winter/herfst	
Timing	Binnen kantooruren	Buiten kantooruren	

Te nemen maatregelen uit ladder

Bijzonderheden maatregelenladder

Volgorde in gebruik van de ladder

- De urgentie is zeer hoog. Hierdoor worden alle maatregelen met een relatief lange implementatie- of effectueringstijd overgeslagen in de ladder.
- Er wordt alleen administratief afgeschakeld, en technisch waar dit op afstand mogelijk is.

Type gebruikers

- Met het oog op de urgentie worden maatregelen op regioniveau genomen. Differentiëren in typen gebruikers is hierdoor niet mogelijk.
- De L-gasvraag wordt gereduceerd. Het is daarom niet zinvol om de H-gasvraag te reduceren. Er is immers geen behoefte aan meer H-gas t.b.v. conversie.

Voorbeeldscenario 2

Importproblemen door politiek-bestuurlijke onrust

Beschrijving scenario

Vanwege politiek-bestuurlijke onrust is beperkt aardgas vanuit het buitenland beschikbaar. De urgentie en duur liggen nog niet vast, hierover worden op politiek niveau nog gesprekken gevoerd.

Het is een koude winterdag (-10 graden Celsius). In de ochtendpiek wordt 12 miljoen m³/h gas verbruikt. Verwacht wordt dat binnen enkele weken een tekort dat zal ontstaan van 3 miljoen m³/h.

Classificering in scenariodrivert

Volumetekort	Klein	Middel	Groot
Urgentie (handelingstijd)	Hoog (geen tijd)	Middel (~ uren)	Laag (~ weken)
Type verstoring	Productie/import	Conversie	Transport
Type aardgas	L-gas	H-gas	
Duur	Kortstondig (<1 dag)	Middellang (dagen - weken)	Langdurig (~ 1 seizoen)
Bron	Binnenlands	Buitenlands	
Seizoen	Zomer/lente	Winter/herfst	
Timing	Binnen kantooruren	Buiten kantooruren	

Te nemen maatregelen uit ladder

Bijzonderheden

maatregelenladder

Volgorde in gebruik van de ladder

- De urgentie is klein, waardoor de volgorde op de ladder leidend is.

Type gebruikers

- Reductie van de H-gas vraag is het primaire doel, reductie van de L-gasvraag vindt plaats zo lang dit minder conversie mogelijk maakt.

Voorbeeldscenario 3 Groot tekort aan conversie bij Ommen

Beschrijving scenario

Op maandag om zes uur 's ochtends ontstaat een groot tekort aan conversie in Ommen. Het is een koude winterdag (-10 graden Celsius). In de ochtendpiek wordt 12 miljoen m³/h gas verbruikt. Het tekort wordt geschat op 1,2 miljoen m³/h in Groningen. De verwachte duur van de situatie is 6 maanden en een inschatting van de reactietijd is niet gegeven.

Classificering in scenariodrivende factoren

Volumetekort	Klein	Middel	Groot
Urgentie (handelingstijd)	Hoog (geen tijd)	Middel (~ uren)	Laag (~ weken)
Type verstoring	Productie/import	Conversie	Transport
Type aardgas	L-gas	H-gas	
Duur	Kortstondig (<1 dag)	Middellang (dagen - weken)	Langdurig (~ 1 seizoen)
Bron	Binnenlands	Buitenlands	
Seizoen	Zomer/lente	Winter/herfst	
Timing	Binnen kantooruren	Buiten kantooruren	

Te nemen maatregelen uit ladder

- 1 Oproepen tot vermindering aardgasverbruik
- 2 Europese commissie verzoeken om regionale noodsituatie uit te roepen
- 3 Inroepen van een besparingstender 'minder afname'
- 4 Opleggen van een extra heffing voor aardgas
- 5 Gedwongen brandstofomschakeling van industrieën
- 6 Gedwongen brandstofomschakeling bij de productie van elektriciteit
- 7 Niet-beschermde gebruikers afschakelen (administratief en/of technisch)
- 8 Niet door solidariteit beschermde gebruikers afschakelen (administratief en/of technisch)
- 9 Inroepen van onderlinge solidariteit tussen EU-lidstaten.
- 10 Door solidariteit beschermde afnemers administratief afschakelen
- 11 Regio's inclusief export technisch afsluiten

■ Te nemen maatregelen

□ Niet te nemen maatregelen

Bijzonderheden

maatregelenladder

Volgorde in gebruik van de ladder

- De urgentie is hoog tot middelhoog. De extra heffing en de tender worden met het oog hierop overgeslagen.
- Er wordt alleen administratief afgeschakeld, en technisch waar dit op afstand mogelijk is.
- Afhankelijk van de exacte marktsituatie wordt alleen maatregel 7 of ook 8 en 9 uitgevoerd.

Type gebruikers

- Reductie van de L-gas vraag is het primaire doel, reductie van de H-gasvraag vindt plaats zo lang dit meer conversie mogelijk maakt.

Voorbeeldscenario 4 Leidingbreuk L-gas

Beschrijving scenario

Op maandag om zes uur 's ochtends ontstaat een grote reductie van transportcapaciteit van L-gas in Zuid-Nederland, vanwege een leidingbreuk. De situatie is acuut. De verwachte duur van het incident bedraagt 4 dagen. De reactietijd wordt geschat op 30 minuten en binnen 1 uur wordt afgeschakeld.

Het is een koude winterdag (-10 graden Celsius) en in de ochtendpiek wordt 12 miljoen m³/h gas verbruikt. Het tekort bedraagt 40% L-gas.

Classificering in scenariodrivers

Volumetekort	<i>Klein</i>	<i>Middel</i>	<i>Groot</i>
Urgentie (handelingstijd)	<i>Hoog (geen tijd)</i>	<i>Middel (~ uren)</i>	<i>Laag (~ weken)</i>
Type verstoring	<i>Productie/import</i>	<i>Conversie</i>	<i>Transport</i>
Type aardgas	<i>L-gas</i>	<i>H-gas</i>	
Duur	<i>Kortstondig (<1 dag)</i>	<i>Middellang (dagen - weken)</i>	<i>Langdurig (~ 1 seizoen)</i>
Bron	<i>Binnenlands</i>	<i>Buitenlands</i>	
Seizoen	<i>Zomer/lente</i>	<i>Winter/herfst</i>	
Timing	<i>Binnen kantooruren</i>	<i>Buiten kantooruren</i>	

Te nemen maatregelen uit ladder

1	Oproepen tot vermindering aardgasverbruik	
2	Europese commissie verzoeken om regionale noodsituatie uit te roepen	
3	Inroepen van een besparingstender 'minder afname'	
4	Opleggen van een extra heffing voor aardgas	
5	Gedwongen brandstofomschakeling van industrieën	
6	Gedwongen brandstofomschakeling bij de productie van elektriciteit	
7	Niet-beschermde gebruikers afschakelen (administratief en/of technisch)	
8	Niet door solidariteit beschermde gebruikers afschakelen (administratief en/of technisch)	
9	Inroepen van onderlinge solidariteit tussen EU-lidstaten.	
10	Door solidariteit beschermde afnemers administratief afschakelen	
11	Regio's inclusief export technisch afsluiten	

Te nemen maatregelen
 Niet te nemen maatregelen

Bijzonderheden

maatregelenladder

Volgorde in gebruik van de ladder

- De urgentie is zeer hoog. Hierdoor worden alle maatregelen met een zekere implementatie- of effectueringstijd overgeslagen in de ladder.
- Er wordt alleen administratief afgeschakeld, en technisch waar dit op afstand mogelijk is.

Type gebruikers

- Maatregelen treffen alleen gebruikers 'benedenstreams' van de leidingbreuk.
- Met het oog op de urgentie worden maatregelen op regioniveau genomen. differentiëren in typen gebruikers is hierdoor niet mogelijk.
- Reductie van de L-gas vraag is het primaire doel, reductie van de H-gasvraag vindt plaats zo lang dit meer conversie mogelijk maakt.

Voorbeeldscenario 5 Leidingbreuk H-gas

Beschrijving scenario

Op maandag om zes uur 's ochtends ontstaat een grote reductie van transportcapaciteit van H-gas in Zuid-Nederland vanwege een leidingbreuk. De situatie is acuut. De verwachte duur van het incident bedraagt 4 dagen. De reactietijd wordt geschat op 30 minuten en binnen 45 minuten wordt afgeschakeld. Er is een hoge H-gasmarktvraag. Het tekort bedraagt 40% H-gas.

Classificering in scenariodrivert

Volumetekort	<i>Klein</i>	<i>Middel</i>	<i>Groot</i>
Urgentie (handelingstijd)	<i>Hoog (geen tijd)</i>	<i>Middel (~ uren)</i>	<i>Laag (~ weken)</i>
Type verstoring	<i>Productie/import</i>	<i>Conversie</i>	<i>Transport</i>
Type aardgas	<i>L-gas</i>	<i>H-gas</i>	
Duur	<i>Kortstondig (<1 dag)</i>	<i>Middellang (dagen - weken)</i>	<i>Langdurig (~ 1 seizoen)</i>
Bron	<i>Binnenlands</i>	<i>Buitenlands</i>	
Seizoen	<i>Zomer/lente</i>	<i>Winter/herfst</i>	
Timing	<i>Binnen kantooruren</i>	<i>Buiten kantooruren</i>	

Te nemen maatregelen uit ladder

- 1 Oproepen tot vermindering aardgasverbruik
- 2 Europese commissie verzoeken om regionale noodsituatie uit te roepen
- 3 Inroepen van een besparingstender 'minder afname'
- 4 Opleggen van een extra heffing voor aardgas
- 5 Gedwongen brandstofomschakeling van industrieën
- 6 Gedwongen brandstofomschakeling bij de productie van elektriciteit
- 7 Niet-beschermde gebruikers afschakelen (administratief en/of technisch)
- 8 Niet door solidariteit beschermde gebruikers afschakelen (administratief en/of technisch)
- 9 Inroepen van onderlinge solidariteit tussen EU-lidstaten.
- 10 Door solidariteit beschermde afnemers administratief afschakelen
- 11 Regio's inclusief export technisch afsluiten

■ Te nemen maatregelen

□ Niet te nemen maatregelen

Bijzonderheden

maatregelenladder

Volgorde in gebruik van de ladder

- De urgentie is zeer hoog. Hierdoor worden alle maatregelen met een zekere implementatie- of effectueringstijd overgeslagen in de ladder.
- Er wordt alleen administratief afgeschakeld, en technisch waar dit op afstand mogelijk is.

Type gebruikers

- Maatregelen treffen alleen gebruikers 'benedenstrooms' van de leidingbreuk.
- Met het oog op de urgentie worden maatregelen op regioniveau genomen. differentiëren in typen gebruikers is hierdoor niet mogelijk.
- Reductie van de H-gas vraag is het primaire doel, reductie van de L-gasvraag vindt plaats zo lang dit minder conversie mogelijk maakt.

Bijlage 4. Afkortingen

ACM	Autoriteit Consument en Markt
bcm	billion cubic meters
BH-G	Bescherm- en Herstelplan Gas
BRZO	Besluit risico zware ongevallen
CCP	Centrale Commandopost van GTS, bestuurt het gastransport en monitort de balans tussen vraag en aanbod.
CGE	Crisismanager Gas en Elektriciteit. Wordt ingevuld door de directeur-generaal Klimaat en Energie van het ministerie van EZK
CoPI	Commando Plaats Incident. Onderdeel van de gecoördineerde regionale incidentbestrijdingsprocedure waarin de hulpdiensten samenwerken.
DAT	Departementaal Adviesteam. Onderdeel van de departementale crisisstructuur van het ministerie van EZK.
DBT-EZK	Departementaal Beleidsteam. Onderdeel van de departementale crisisstructuur van het ministerie van EZK.
DCC-EZK	Departementaal Crisiscentrum. Onderdeel van de departementale crisisstructuur van het ministerie van EZK.
DCO	Directie Communicatie
DCT	Departementaal Communicatieteam. Onderdeel van de departementale crisisstructuur van het ministerie van EZK.
DG B&I	Directoraat-Generaal Bedrijfsleven en Innovatie
DG K&E	Directoraat-Generaal Klimaat & Energie
EU	Europese Unie
EZK	Ministerie van Economische Zaken en Klimaat
GTS	Gasunie Transport Services
IAO	Interdepartementaal Afstemmingsoverleg. Onderdeel van de nationale crisisstructuur.
ICCb	Interdepartementale Commissie Crisisbeheersing. Onderdeel van de nationale crisisstructuur.

JenV	Ministerie van Justitie en Veiligheid
LNG	Liquefied natural gas
LOCC	Landelijk Operationeel Coördinatiecentrum
MCCb	Ministeriële Commissie Crisisbeheersing. Onderdeel van de nationale crisisstructuur.
NCC	Nationaal Crisiscentrum
NKC	Nationaal Kernteam Crisiscommunicatie
NNO's	Neighbouring Network Operators, netbeheerders in (aangrenzende) buurlanden.
OCT	Operationeel Crisisteam. Onderdeel van de crisisstructuur van GTS.
(R)BT	(Regionaal) Beleidsteam. Onderdeel van de gecoördineerde regionale incidentbestrijdingsprocedure waarin de hulpdiensten samenwerken.
RIE	Richtlijn industriële emissies
RNB's	Regionale netbeheerders, binnen Nederland.
ROT	Regionaal Operationeel Team. Onderdeel van de gecoördineerde regionale incidentbestrijdingsprocedure waarin de hulpdiensten samenwerken.
SCT	Strategisch Crisisteam. Onderdeel van de crisisstructuur van GTS.
SodM	Staatstoezicht op de Mijnen
SSO's	Storage System Operators
TCT	Tactisch Crisisteam. Onderdeel van de crisisstructuur van GTS.
TSO's	Transmission System Operators (transmissiesysteembeheerders)

Bijlage 5. Definities

Marktgebaseerde maatregel	Maatregel waartoe besloten wordt door een marktpartij.
Niet-marktgebaseerde maatregel	Maatregel waartoe besloten wordt door een niet-marktpartij (namelijk door de minister van EZK).
Beschermde afnemer	Huishoudelijke afnemers, essentiële sociale diensten, kleine en middelgrote ondernemingen en stadsverwarmingsinstallaties voor zover zij verwarming leveren aan voornoemde afnemers en op voorwaarde dat deze installaties niet kunnen omschakelen op andere brandstoffen dan gas.
Door solidariteit beschermde afnemer	Huishoudelijke afnemers, stadsverwarmingsinstallaties, essentiële sociale diensten.
Niet beschermde afnemer	Alle overige afnemers naast (door solidariteit) beschermde afnemers. Hieronder valt bijvoorbeeld industrie.
Programmaverantwoordelijken	Degene op wie programmaverantwoordelijkheid berust als beschreven in artikel 17b van de Gaswet.

Bijlage 6. Concordantietabel model noodplan en BH-G

Het model noodplan (bijlage VII EU-verordening 2017/1938) komt op de volgende plaatsen terug in dit bescherm- en herstelplan

Onderdeel model noodplan		Waar in BH-G?
1	Definitie crisisniveaus	2.2. Crisisniveaus 4.4 Minister van Economische Zaken en Klimaat 6. crisisprocessen
2	Maatregelen per crisisniveau	8 maatregelen
	2.1. Vroegtijdige waarschuwing	6.3 Vroegtijdige waarschuwing 8.3 Vroegtijdige waarschuwing/gasincident met noodzaak tot "vroegtijdige waarschuwing"
	2.2. Alarmniveau	6.4 Alarmering 8.4 Alarmering/gasincident met noodzaak tot "alarmering"
	2.3. noodsituatieniveau	6.5 Afkondiging noodsituatie 8.5 Maatregelenladder bij een noodsituatie/gascrisis Bijlage 1. Niet-marktgebaseerde maatregelen
3	Specifieke maatregelen voor elektriciteit en stadsverwarming	8.7 Specifieke maatregelen voor elektriciteit en stadsverwarming
4	Crisismanager of team	5.2 Crisismanager Gas en Elektriciteit
5	Taken en verantwoordelijkheden van de verschillende actoren	4.7 Overige crisispartners in de gasketen 5.7 Taken en verantwoordelijkheden van de verschillende actoren 6.8 Informatievoorziening 8.3 Vroegtijdige waarschuwing/gasincident met noodzaak tot "vroegtijdige waarschuwing" 8.4 Alarmering/gasincident met noodzaak tot "alarmering" 8.5 Maatregelenladder bij een noodsituatie/gascrisis Bijlage 1. Niet-marktgebaseerde maatregelen

	b. taken en verantwoordelijkheden bevoegde instantie en entiteiten waaraan taken zijn gedelegeerd	4.4 Minister van Economische Zaken 4.5 Landelijk netbeheerder GTS 4.6 Regionale netbeheerders 4.8 Crisispartners buiten de gasketen 5.7 Taken en verantwoordelijkheden van de verschillende actoren
6 Maatregelen inzake onnodig verbruik door afnemers die niet-beschermd zijn		8.5.1 Maatregelen inzake vermindering verbruik door afnemers die niet beschermd zijn Bijlage 1 maatregel 7
7 Noodsituatietests		9 Borging van de crisisbeheersing Bijlage 3. voorbeeldscenario's
8 Regionale dimensie		10 Regionale dimensie
8.1 Maatregelen per cisisniveau	8.1.1 Vroegtijdige waarschuwing 8.1.2 Alarmniveau 8.1.3. Noodsituatieniveau	10.1 Measures to be adopted per crisislevel
8.2 Samenwerkingsmechanismen		10.2 Cooperation mechanisms
8.3 Solidariteit tussen de lidstaten		10.3 Solidarity among Member States